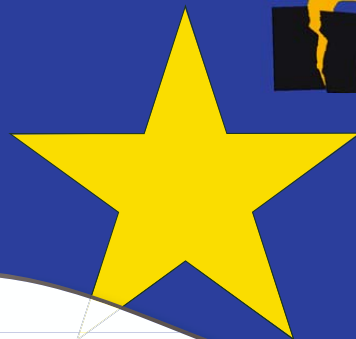


# helsinška povelja

Glasilo  
Helsinškog  
odbora za  
ljudska prava  
u Srbiji

broj 167-168 • septembar - oktobar 2012 • godina XVII



## SRBIJA NA KRITIČNOJ TAČKI

- Kockanje s budućnošću
- Gubitak svake evropske ambicije
- Na čijoj je strani Dačić
- Korak bliže Moskvi

### Kuda ide EU

- Pred novim izazovom



in memoriam  
VOJIN DIMITRIJEVIĆ



## Sadržaj

### Uvodnik

Srbija na kritičnoj tački..... 3

Piše: Sonja Biserko

### Srbija na kritičnoj tački

Kockanje s budućnošću..... 5

Piše: Ivan Torov

Gubitak svake evropske ambicije.... 6

Piše: Davor Gjenero

Na čijoj je strani Dačić..... 9

Piše: Slobodanka Ast

Korak bliže Moskvi..... 13

Piše: Petar Popović

### Korak ka EU

Pred novim izazovom..... 14

Piše: Vladimir Gligorov

### Srpsko-hrvatske kontroverze

Šta je bila „Oluja“..... 17

piše: Aleksandar Sekulović

### Istoriografija i ideologija

Politička upotreba prošlosti..... 21

Piše: mr Milivoj Bešlin

### Lokalni izbori u BiH

Nastavak političke bure..... 24

Piše: Sead Hadžović

### Rasplet u DS

Kako otići, a ostati..... 26

Piše: Nastasja Radović

### 100-godišnjica balkanskih ratova

Za Kosovo - Kumanovo,  
za Slivnicu - Bregalnicu..... 28

Piše: Dragoljub Todorović

Svakom „svoja“ istina..... 30

Piše: Safeta Biševac

### Kosovo u više slika

Uzaludni eufemizmi..... 33

Piše: Tamara Kaliterna

### Vojska Srbije

„Spektakularni“ aeromiting  
i smrtonosni pad „naše laste“..... 35

Piše: Stipe Sikavica

### Rezervisti u Strazburu

Računi za rat na Kosovu..... 37

Piše: Bojan Tončić

### In memoriam

VOJIN DIMITRIJEVIĆ 1932-2012..... 38

Piše: Miljenko Dereta

### Nova studija

Nadmoć kritičke istorijografije..... 40

Piše: Latinka Perović

### Zabrana Parade ponosa

Homofobija i faktografija..... 44

piše: Srđan Jovanović

Pobeda udruženih nasilnika..... 47

Piše: Bojan Tončić

### Nova izdanja

Knjiga velikog odjeka..... 48

Piše: Latinka Perović

### Izbeglice i raseljeni

Kompleksan i sveobuhvatan posao 51

piše: Nataša Lazović

### Mafija i država

„La piovra“ (hobotnica)..... 53

Piše: Zoran Janić

### Povelja na licu mesta

Kikinda: vertikalna vlasti..... 58

piše: Gordana Perunović Fijat

### Umesto eseja

O religiji: tota pulhra..... 60

Piše: Nenad Daković

### Sport i propaganda

Siniši treba augentaler..... 62

Piše: Ivan Mrden

### Malo poznata istorija

Carigradski put (drum)..... 63

Piše: Olga Zirojević

Sloboda mišljenja..... 66

Piše: A. Medison

### Naša pošta

Gledajući TV Kalendar na HRT-1.... 66

Piše: Rade Vukosav





PIŠE: SONJA BISERKO

## Srbija na kritičnoj tački

Nova vlast ubrzava rastakanje tkiva srbijanskog društva brutalnim smenama na svim nivoima horizontalno i vertikalno. Reč je o svojevrsnoj „kulturno revoluciji“ koja je u suštini nastavak antibirokratske revolucije, sad na mnogo dramatičnijem nivou, jer Srbija posle dve decenije nema potencijal da se suprotstavi novom talasu populizma.

Sva su pitanja i dalje otvorena - od državnog, unutarpolitičkog organizovanja, do konceptualnog. Nijedna vlada od 2000. godine nije do kraja definisala svoju viziju političko-organizacionog uređenja Srbije. Sudeći po ponašanju nove vlasti u Vojvodini, što je najilustrativniji primer, i dalje prevladuje tradicionalni centralizam koji je bio i glavni uzrok raspada Jugoslavije. Naime, u senci Kosova završava se poništavanje vojvođanske autonomije.

Svakodnevno urušavanje institucija i društva vodi samo ka jednom: totalnoj involuciji koja može završiti nekom vrstom potpune kontrole, poput Beloruije. Činjenica da se u Srbiji, prema pisanju nekih medija, svakodnevno prisluškuje ili kontroliše protok informacija blizu 400.000 ljudi, od čega samo oko 15.000 legalno u skladu sa zakonom, više sveoči o nivou paranopje i zatvorenosti sistema.

S obzirom da je, nakon smene Slobodana Miloševića izostalo svođenje bilansa njegove katastrofalne politike koja je odgovorna i za većinu problema sa kojima se Srbija još uvek suočava, nove demokratske vlasti upale su u zamku koja im se vratila kao bumerang. O Miloševićevoj ratnoj politici i širokoj podršci toj politici, malo se govori. Upravo je ta politika uništila ekonomske i društvene potencijale Srbije. Sada su borbu protiv korupcije i kriminala preuzele baš one partije koje su proizvele kaos i u Srbiji i na Balkanu. Ne ulazeći u slabosti Demokratske stranke (DS), sva krivica za kolaps Srbije sada prebacuje se na nju, očigledno zbog toga što nije imala hrabrosti da to uradi nakon 5. Oktobra 2000, ali ni kasnije.

Međutim, uprkos „posvećenosti“ borbi protiv korupcije, nova vlast nema ni legitimitet, ni realnu mogućnost da se uhvati u koštac sa nagomilanim problemima, jer bi morala početi od sebe, od kabineta predsednika, pojedinih članova vlade, ali i predstavnika vlasti na lokalnom nivou, koji se ponašaju na način koji nadilazi politički banditizam.

Kada je reč o očekivanjima međunarodne zajednice, njihov prioritet je zatvaranje kosovskog pitanja. U tom smislu vrši se pritisak na raznim nivoima. Tako samo nekoliko dana uoči predsedničkih izbora u Sjedinjenim Američkim Državama, državna sekretarka Hilari Klinton, u svojoj poslednjoj diplomatskoj misiji uopšte, zajedno sa visokom komesarkom za spoljne poslove Evropske unije Ketrin Ešton dolazi na Balkan, što uključuje i posetu Srbiji. Očigledno je da su ključni međunarodni akteri svesni da regresivni trendovi u Srbiji i Bosni i Hercegovini iziskuju intervenciju, kako bi se sprečio kolaps njihove politike i svega onog što je u poslednje dve decenije učinjeno.

U nedostatku pravog odgovora na kosovski izazov, Srbija pokušava da nađe „spasonosnu formulu“ definisanjem državne strategije (predsednik se pohvalio da je nacrt tog dokumenta koji je još uvek državna tajna, sam pisao), koja bi trebalo da izađe u susret očekivanjima Zapadu (što bi, eventualno doprinelo dobijanju datuma za pregovore o priključenju EU) s jedne strane, i da još uvek igra na kartu podele Kosova, s druge strane. Predsednik Tomislav Nikolić i njegovi savetnici izlaz su našli u plasiranju teze o velikoalbanskom projektu, uoči Nikolićeve posete Makedoniji. On je, naime, upozorio da se „pravi albanska država na teritoriji Balkanskog poluostrva“, a Makedoniji je predočio da će se Albanci, „jednom kad ostvare prava u okviru teritorije Srbije pozivati na ta prava u svim drugim državama.“ Ova teza

je uvek smišljeno podgrejavana, bilo da bi se u Tirani traži partner za podelu Kosova, bilo da bi se Makedonija dodatno destabilizovala.

Zapad očekuje da aktuelna vlast prizna kosovsku realnost. Osim što je odgovorna za rat i situaciju na Kosovu, aktuelna vlast imala bi mnogo lakši zadatak od prethodne, jer sadašnja opozicija neće praviti problem u vezi sa Kosovom. Možda je i pravedno da upravo ona obznani i ozvaniči gubitak Kosova.

Nova vlast se u velikoj meri oslanja na Rusiju, očekujući njenu podršku, kako finasijsku tako i kad je reč o politici prema Kosovu. Međutim, i neki ruski analitičari upozoravaju da je politika „i EU i Kosovo“ od samog početka bila nerealna i da će Srbija biti prinuđena da izabere ili jedno, ili drugo. Smatra se

da opcija podele više nije moguća, jer je „taj trenutak prošao“. Srbija je izgubila dragoceno vreme u svojim odnosima sa EU i sad se sa razlogom može pribojavati da može ostati jedina zemlja na Balkanu izvan Evropske unije. Pitanje je, međutim, da li aktuelna vlast ima svest o tome. Njena parohijalnost i autističnost sužavaju mogućnost realnog sagledavanja ozbiljnosti situacije u kojoj se Srbija nalazi.

Upozoravajuće zvuče reči istoričarke Latinke Perović koja ocenjuje da je Srbija „prokockala“ svoju evropsku šansu i da srpskom narodu pretili nestanak. Za preokret, kako ističe, bio bi potreban ogroman napor koji sami ne možemo učiniti.

Zato EU nema alternativu, jer oporavak Srbije je moguć samo uz solidarnost, podršku i pomoć Evrope. Uostalom, ceo Balkan je po prvi put u istoriji pod evropskim kišobranom i, upravo mu to otvara perspektivu kakvu nikad ranije nije imao.

# Kockanje s budućnošću

PIŠE: IVAN TOROV

Samo što je isteklo sto dana nove vladajuće parlamentarne patriotsko-desničarske skalamerije, kao da već imamo ishod koji se mogao pouzdano pretpostaviti još onda kada je Boris Tadić izgubio predsedničke izbore, a Ivica Dačić oberučke prihvatio naprednjačku ponudu „koja se ne odbija“: ekonomska i politička agonija se produbila do nepodnošljivih dimenzija, sa jasnom naznakom i porukom vlastodržaca da će se novostvoreni haos u pogodnom trenutku „dovesti u red“ obnavljanjem totalitarnosti dominacije miloševićevskog tipa. Kako Srbija - pod vladavinom recikliranih kadrova iz devedesetih (uz asistenciju nezaobilaznih Mladana Dinkića i Rasima Ljajića) iz dana u dan, na sebi svojstven način, primitivno i nasilno, uspostavljaju apsolutnu kontrolu na svim punktovima društvenog i političkog života - puca po svim šavovima, realno je očekivati da će se unutrašnji obračun, 12 godina posle 5. oktobra, još više intenzivirati i pojačavati sve dok se ne stvori solidna podloga za još oštriju konfrontaciju sa svetom.

Doduše, prvi pojavni oblici te konfrontacije su već tu, naveliko poništavaju sve ono što je mukotrпно, na jadvite jade, postignuto od 2000. godine, ali su oni, manje-više, taktičke prirode bar dok se ne proceni da li je i koliko Srbija sazrela za opšti sukob sa Evropom, odnosno može li se eskalacijom „neslaganja“ sa Briselom, Vašingtonom, sad i Berlinom, dobiti bilo šta opipljivije osim nove - (samo)izolacije.

Iako su mnogi analitičari ponašanje vladajuće naprednjačko (radikalno) - socijalističke koalicije, čiji se maniri, kako vidimo, sve manje razlikuju od svojevremenog ideološkog terora „crveno-crne“ koalicije iz druge polovine devedesetih, skloni da tvrde kako je Srbija definitivno odustala od puta u EU, na šta upućuju učestale verbalne akrobacije šefa države Tomislava Nikolića i premijera Ivice Dačića, čini se, ipak, da je još rano za takav zaključak. Ne toliko zbog toga što novi gospodari Srbije nastoje da svoje, u suštini antizapadno usmerenje kamufliraju porukom „Mi želimo EU, ali nas ona ne želi ako ne pristanemo da se Srbija teritorijalno smanji“, koliko zbog činjenice da vlast u ovoj državi još tumara u potrazi za strategijom kojom bi se, zapravo, opravdalo buduće odricanje od evropskih integracija.

Gomilanjem „crvenih linija“ i „nacionalnih i državnih interesa“ oko Kosova, bez opipljivijeg uporišta u stvarnom životu i stanju na terenu, stvara se ambijent, koji, doduše, ne odbacuje nastavak pregovora sa „privremenim institucijama Prištine“, ali u taj (politički ili tehnički, svejedno) proces ulazi sa prevaziđenim idejama iz devedesetih i perioda pre proglašenja kosovske nezavisnosti, za koje se unapred može reći da neće proći ni među kosovskim Albancima, a ni u međunarodnim krugovima. Ali je Dačićovo guranje prsta u oči Briselu učestalim ponavljanjem priče o podelu Kosova, ili, pak, njegova najnovija teza da „nam zločinci iz Drugog svetskog rata ne daju da uđemo u EU“ rezultiralo pretnjom iz sedišta EU da nam bezvizni režim putovanja može biti ukinut, ili bar suspendovan, kakve li će tek reakcije uslediti ukoliko beogradski zvaničnici budu insistirali na konceptu propale Koštuničine „suštinske autonomije“, koja, zapravo, znači negiranje činjenice da je oko Kosova vođen rat koga je Srbija izgubila i da je ogromna većina kosovske populacije proglašenjem nezavisnosti jasno stavila do znanja da je njegov povratak pod ingerencije države Srbije čista utopija o kojoj se ne može ozbiljno razgovarati ni za kafanskim, a kamoli za pregovaračkim stolom. Još kad predsednik Republike izjavljuje da je sazrelo vreme da Srbija Evropskoj uniji postavlja uslove, može li biti iznenađenje ako bi državni vrh nastavak pregovora uslovljavao poštovanjem preambule Ustava Srbije kojom Kosovo može biti samo u okvirima Srbije, a Albanci mogu računati na maksimalnu autonomiju. A, opet, ako je Srbija dobila vlast iz arsenala muzejskih eksponata, zašto se ne bi i u vođenju državne politike koristila - arheologija.

Dakle, insistiranje na iluziji, koja traje od trenutka kad je Srbija izgubila rat, potpisala kapitulaciju i otišla sa Kosova, da se ono može vratiti pod njen suverenitet samo zato što tako piše u preambuli srpskog Ustava i zato što ovdašnja vlast ignoriše istorijske činjenice i radikalno promenjene okolnosti, nastavlja da egzistira i sada kad je Tadićeva konstrukcija „I Kosovo i EU“ doživela fijasko i kad nova vlast mora da se opredeli: ako nastavi sa istom pričom rizikuje da, osim već davno izgubljenog Kosova, prokocka i evropsku perspektivu. Ili, pak, da svoj angažman preusmeri na pregovore o stepenu eventualne autonomije severa Kosova, zaštiti preostalog srpskog stanovništva i kulturnog i istorijskog nasleđa, povratku raseljenih i prognanih, od međunarodne zajednice izdejstvovati kakve-takve garancije. Sve glasnije najave da srpska vladajuća

garnitura želi političke pregovore o nekom novom, drugačijem (konačnom) statusu Kosova u okvirima Srbije, međutim, uverava da će se u nagoveštenoj promeni politike prema Kosovu krupnim koracima kretati – unazad. U tom kontekstu, izvesno je da će se nastaviti konfrontacija sa svim faktorima koji su uključeni oko Kosova. Evropska unija i SAD žele da što pre završe kosovsku priču, insistiraju da Srbija i Kosovo uspostave dobre susedske odnose i svakako neće prihvatiti beogradske ideje o podeli ili zameni teritorije, povratku na stanje pre proglašenja nezavisnosti ili, pak, pre NATO intervencije na Kosovu. Srpskoj strani je, opet stalo da obnavljanjem gazimestanke i retorike iz devedesetih neprestano podiže regionalne tenzije, nadajući se da će se taktikom razvlačenja i opstrukcije dobiti na vremenu i dočekati eventualnu promenu međunarodnih okolnosti, zanemarujući pritom (svesno) realnu pretnju da će Evropa zatvaranjem kosovskog dosijea Srbiju staviti na led.

Antizapadnom (kosovskom) halabukom i nagoveštajem još oštrije konfrontacija sa Evropskom unijom, srpska vladajuća nomenklatura, pojačana pozamašnim angažmanom crkve, akademika i desničarsko-nacionalističkih grupacija, iskazuje ne samo svoju nemoć da ponudi nekakvo realističko rešenje, već i ambiciju da, preusmeravanjem pažnje javnosti na Kosovo i „antisrpsku“ EU, prikrije činjenicu da je Srbija u ekonomskoj i socijalnoj katastrofi i da vlast, koja je uspostavljena na satanizaciji i kriminalizaciji Demokratske stranke, nema ideju, još manje bilo kakvu viziju ekonomskog oporavka države. Zato se i ovog puta primenjuje oprobani Miloševićev recept: iskoristiti ekonomsko i socijalno nezadovoljstvo naroda i na tom talasu ponovo zaigrati na nacionalističku i kartu konfrontacije sa onima od kojih prevashodno zavisi sudbina Srbije.

Instrumentalizacija nezadovoljstva je u vreme Miloševića izazvala raspad Jugoslavije, ratove, etničke progone, izolaciju, ekonomsku i socijalnu propast Srbije. Sad bi mogla da znači definitivno opraštanje ne samo od Kosova već i od EU, okretanje nepostojećim ili nepouzdanim alternativama, nastavak i produblјivanje ekonomske propasti i pretvaranje Srbije u poprište obnovljene regionalne nestabilnosti i unutrašnjeg sukoba, eksklacije desničarskog nacionalističkog nasilja i netolerancije.

Ako je Nikoliću, Dačiću, Vučiću, Dinkiću i kompaniji to prevashodni cilj, onda sve što poslednjih meseci čine ubedljivo upućuje na zaključak da su na – pravom putu. Srbija, naravno, još jednom na stranputici.

## Gubitak svake evropske ambicije

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

Cijelo desetljeće, u kome su dotad komunističke države Srednje Europe bile zahvaćene valom demokratizacije, Hrvatska i Srbija „igrale su u istoj ligi“, a njihovi autoritarni vladari, Franjo Tuđman i Slobodan Milošević, funkcionirali su kao zlosretni blizanci postkomunističkog nacional-boljševizma. Nakon Tuđmanove smrti, Hrvatsku je zahvatila baršunasta revolucija, čiji je vrhunac bio izborna pobjeda demokratskih stranaka 3. januara 2000. Iako se samo koji mjesec poslije, 5. oktobra iste godine, u Zagrebu činilo da su se dvije države razmakle za cijela desetljeća, mnogi su analitičari smatrali kako je, zbog načina smjene vlasti, demokratski poredak, izborni sukobom s režimom, u Srbiji čvršći od onog u Hrvatskoj, ostvarenog izborima nakon smrti autoritarnog vladara.

Kad je 12. marta 2003, ubijen ključni lider demokratizacije Srbije, Zoran Đinđić, unatoč svim simpatijama prema akciji „Sablja“ i nastojanju vladave Zorana Živkovića da uspostavi diskontinuitet prema totalitarnom poretku, bilo je očito da su se sudbine dviju država definitivno „razdvojile“. Računova administracija gubila je dah i bilo je samo pitanje vremena kad će se HDZ vratiti na vlast. Međutim, HDZ, koja se vratila, bila je korumpirana i korupciju je rabila kao nadomjestak za nacionalizam, što ga je Ivo Sanader potiskivao u svojoj stranci. Međutim, nova vlada, pa ni najveći dio njihovih birača, nisu ni tada osporavali da je 3. januar 2000, bio povijesni datum za demokratizaciju Hrvatske, a to ne čine niti danas. Svima je jasno da bi bez smjene vlasti 2000, Hrvatska utonula u izolaciju.

Srbija se svog daleko teže ostvarenog uspjeha iz oktobra 2000. godine olako odrekla. U njoj su se smjenjivale pogodbene administracije, u kojima je meko krilo demokratskog pokreta surađivalo s dijelom starog režima, da bi ove godine napokon bila ponovno uspostavljena administracija u kojoj praktički više nema relevantnih aktera demokratskog procesa iz oktobra 2000, a akteri aktualne administracije o demokratskoj revoluciji u Srbiji

otvoreno govore kao o promašaju. Tek rijetki, poput Zorana Živkovića, odlučno brane taj proces i jasno adresiraju krivicu za njegov neuspjeh.

Čini se da je odnos prema procesima iz novije prošlosti ključna točka koja je politički razdvojila Hrvatsku i Srbiju. Činjenica, da se demokratizacija u Hrvatskoj pokazala održivom i nakon smjene vlasti, otvorila je prostor za euroatlantsku integraciju Hrvatske, ali duboko razlikovanje temeljnih ishodišnih pozicija dviju državnih administracija otežava dijalog među njima. Hrvatske vlasti lako su razgovarale s Tadićem, kojeg su smatrale dijelom demokratske tradicije u Srbiji, a distance prema njemu nije imala niti desna administracija, predvođena HDZ, niti sadašnja lijevo-liberalna vlada.

Zadnji iskorak u bilateralnim odnosima države su učinile sada već davne pozne jeseni (početak novembra) 2010, kad je predsjednik Tadić posjetio Vukovar, ispričao se za stradanje civilnoga stanovništva u vrijeme Miloševićeve agresije na taj dio Hrvatske i prisustvovao ispriči hrvatskoga predsjednika Josipovića za žrtve među hrvatskim državljanima srpske nacionalnosti, koji su stradali zbog ratnih zločina s hrvatske strane. Tada se činilo da je uspostavljanje regionalnih „osovinskih odnosa“ dvojice predsjednika takvo da bi poslijeratno pomirenje dviju država moglo imati učinak „lokomotive“ za cijelu regiju. Međutim, proces dovršavanja pristupnih pregovora Hrvatske s EU u prvoj polovini prošle godine i predizborno razdoblje u drugom dijelu godine hibernirali su odnose, a optimizam današnje hrvatske ministricе vanjskih poslova Vesne Pusić, koji je zračio na početku njenog mandata, ugasio se nakon izbora u Srbiji. Za Hrvatsku su šok predstavljale dvije izjave tek izabranog predsjednika Nikolića: ona, kako je Vukovar srpski grad i da u Srebrenici nije bilo genocida.

Predsjednik Tadić nije se usudio otvoreno govoriti o srebreničkom genocidu, ali ga je ezopovskim jezikom definirao u rezoluciji Skupštine Srbije, doduše, pozivanjem na međunarodne dokumente. Dovođenje u pitanje priznanja da Srbija nije spriječila

srebrenički genocid, koga je Miloševićev režim mogao spriječiti, što je nedvosmisleno rečeno u presudi Međunarodnoga suda pravde u Hagu, na osnovi tužbe BiH protiv Srbije, Hrvatskoj smanjuje manevarski prostor za povlačenje svoje tužbe pred istim sudom. Naime, i predsjednik Josipović i ministrica Pusić jasno su kazali da ta tužba može biti povučena dođe li do izvansudskog poravnjanja u kome bi Srbija priznala agresiju Miloševićeva režima, surađivala u otkrivanju sudbine svih nestalih i nasilno odvedenih, te dovršila proces povrata umjetničkog blaga i arhivskog gradiva odnesenih u Srbiju u vrijeme okupacije dijela hrvatskog teritorija.

Tadić je savršeno razumio ove zahtjeve i sve što je s Josipovićem radio bilo je postepeno približavanje uvjetima za izvansudsko poravnanje. Međutim, u Beogradu sada kao da se ne razumiju neke temeljne stvari, pa se očekuje da će Hrvatska povući svoju tužbu, koju je Sud prihvatio kao osnovu za vođenje rasprave, i to samo u zamjenu za povlačenje uratka svojevremenog ministra pravosuđa Tibora Varadija, koji je u vrijeme Koštuničinog predsjedništva izradio protutužbu. Taj je dokument s pozicije Konvencije UN o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine posve irelevantan, jer se bavi, doduše, neupitnim genocidom, ali počinjenim prije usvajanja Konvencije, a osim toga Srbija nema pravne legitimacije da pred sudom zastupa interese hrvatskih državljana protiv njihove države. Tom tužbom Srbija nastupa kao „sljednica“ bivše Jugoslavije. Neki u Srbiji, a čini se i dio vlasti, misle da Varadijev uradak ima šansi pred Međunarodnim sudom pravde. U ovom slučaju dogodio se opasan cirkularni utjecaj na donosioce odluka: najprije je vlast nastojala uvjerila javnost kakao postoji osnova za takvu tužbu protiv Hrvatske, a sada su sami donosioci odluka pod opasnim utjecajem javnog mnijenja i pogrešno procjenjuju vlastiti položaj.

Svi su odnosi među državama sada utihnuli, a hrvatska ministrica vanjskih poslova i njen kolega iz Beograda tek su se susreli u Njujorku, na marginama Generalne skupštine UN. Kad nije moguće raditi velike prodore, kakvima su smjerali Josipović i Tadić, dobro bi bilo barem rješavati pragmatična pitanja. Vesna Pusić ponudila je dvije linije suradnje: sustavno rješavanje pitanja nestalih i hrvatsku pomoć Srbiji u procesu približavanja Europskoj uniji. Malim koracima moglo bi se stići daleko, a Zagreb,

na korak od članstva u EU ne može dopustiti da ne obavlja svoje „euroatlantske obveze“ i ne doprinosi konsolidaciji regije. Europska unija, umorna od proširenja, nije previše zainteresirana za intenzivnu komunikaciju s aktualnom administracijom u Beogradu, ali hrvatskim euro-atlantskim partnerima teško pada činjenica da nova administracija u Srbiji komunicira isključivo s Rusijom. Stoga se od Hrvatske očekuje intenziviranje komunikacije s Beogradom, kako bi se, barem do neke mjere ublažilo takvo jednoznačno pozicioniranje politike u Srbiji.

Europeizacija svih zemalja u regiji i uspostavljanje mrežnih bilateralnih odnosa, zasnovanih na europskom modelu dobrosusjedstva, jedina je osmišljena paradigma konsolidacije postjugoslavenskog prostora. Otpor Srbije euroatlantizmu već je na neki način konstanta, ali je daleko opasniji ubrzani gubitak svake europske ambicije, prepoznatljiv u novije vrijeme u Nikolićevoj i Dačićevojoj administraciji. Geopolitički, Srbija se nastoji pozicionirati kao dio interesne sfere Rusije, a ona na globalnoj geopolitičkoj karti više nema status univerzalne sile, već samo nastoji stvoriti geopolitički utjecaj pomoću energetskih resursa. Ruska geopolitička igra na Balkanu trenutno se odvija, prije svega, uz pomoć političkog projekta plinovoda „Južni tok“, koji nije ekonomski održiv i čiji su kapaciteti predimenzionirani iz političkih razloga, a na Balkanu i rubu Srednje Europe ne postoji potražnja koja bi mogla aktivirati te kapacitete. Ruski su interesi usmjereni ponajprije na Bugarsku, a i uključivanje u projekat manjeg bosansko-hercegovačkog entiteta ima politički, a sasvim sigurno ne i ekonomski karakter. Kvazienerskim projektom na Balkanu Rusija namjerno i sustavno destabilizira krhku postdejtonsku BiH, pretvarajući manji dejtonski entitet u svoju interesnu zonu. U priči o „Južnom toku“ aktualna se hrvatska vlada, pak, postavila posve nemušto i izlaže se opasnosti dodatnog gubitka povjerenja u euroatlantskim strukturama. Samo je ministrica Pusić napravila korak unatrag, najavljujući da Hrvatska neće srljati u sklapanje ugovora s ruskim državnim Gazpromom pod koruptivnim uvjetima, kakve „mlađim partnerima“ u projektu nameće ruska strana, nego će, ako u projekat uopće uđe, ugovor uskladiti sa Zajedničkom pravnom baštinom europskih zajednica. Korupcija je, inače, odličan medij za rastakanje europeizma i europskih ambicija, a valja pretpostaviti da će Gazpromova

struktura, konsolidira li se u Srbiji, tu zemlju dodatno izolirati od procesa europske integracije.

Nikolićeva najava da se Srbija više ne žuri prema Europskoj uniji, koja je očito usklađena sa svim koalicijskim partnerima, jer slične izjave daju i potpredsjednica vlade za europske integracije Suzana Grubješić, a premijer i šef policije Ivica Dačić već djeluje sukladno novim prioritetima (zabrana Parade ponosa). Dakle, o politici odustajanja od prioriteta pristupanja Europskoj uniji uskladili su se i Vučićevi „naprednjaci“, i Dačićevi „socijalisti“, i Dinkićeви predstavnici u administraciji.

Odustajanje Vlade u Srbiji od europske integracije opasno je zato, jer to istovremeno znači i odustajanje od modela europeizacije regije i europskoga dobrosusjedstva, pa se otvaraju problemi secesionizma u BiH, prijete blokada dijaloga s Kosovom i zaustavljanje procesa normalizacije susjedskih odnosa Srbije i Kosova, te, uz pomoć nekih političkih čimbenika u Srbiji, destruktivno i protueuropsko djelovanje dijela opozicije u Crnoj Gori.

Ova strategija na dva načina zatvara perspektivu bilateralnih odnosa Hrvatske i Srbije: hrvatski prijenos znanja i iskustava o Europskoj uniji ne može biti medij snaženja bilateralne suradnje, a niti pitanje zaštite srpske manjine, te povratka izbjeglica u Hrvatskoj više ne bi bio instrument razvoja odnosa. Naime, očito je da je nova administracija u Beogradu „digla ruke“ od pitanja položaja srpske zajednice u Hrvatskoj. Miloševićev inženjering, kojim je stanovništvom iz Hrvatske osnažena srpska zajednica u manjem bosansko-hercegovačkom entitetu, sprečava iskreno zagovaranje njihova povratka u Hrvatsku, a srpska zajednica u njoj svedena na oko 5 posto stanovništva. Za Beograd ona danas ima značenje slično značenju srpske zajednice, na primjer, u Sloveniji. Zato ove godine u vrijeme obljetnice „Oluje“ nije bilo nikakvih izjava o etničkom čišćenju, a Beograd je prilično nezainteresirano promatrao sukob Milorada Pupovca i predsjednika Josipovića.

Josipović je ove godine, na proslavi godišnjice „Oluje“, uspio razbiti stari obrazac proslave te godišnjice kojom se slavila „genijalna državna politika Franje Tuđmana“. Pozivom liderima srpske zajednice na proslavu Josipoviću se pružila prilika za izražavanje pijeteta prema srpskim žrtvama i osudu etničkog čišćenja provedenoga u toj operaciji, i istovremeno osporavanje dvaju stereotipa:



# Na čijoj je strani Dačić

**PIŠE: SLOBODANKA AST**

onoga prema kome je „Oluja“ bila samo oslobodilačka operacija i onoga prema kome ona nije bila ništa drugo nego li operacija etničkog čišćenja Srba u Hrvatskoj. Dovođenjem u pitanje tih stereotipa i obrasca „konflikta niskog intenziteta“, kako je dosadašnje odnose hrvatske većine i srpske manjine nazivao predsjednik Josipović, uzdrmana je cijela struktura dosadašnjeg manjinskog političkoga i društvenog predstavnštva u Hrvatskoj, obilježena antipluralizmom i kljintelizmom.

U mjesecima nakon sukoba s Pupovcem, koji je u polemici s predsjednikom, de facto, branio pozicije manjinske nomenklature u Hrvatskoj, uslijedila je Josipovićeve akcija promocije pluralizma u srpskoj manjini. Josipović je podupro nove aktere na manjinskoj sceni i njihove projekte: Zajedničko vijeće općina u Vukovaru i njegovog predsjednika Dragana Crnogorca, s projektom prevladavanja getoizacije srpske djece u školskom sustavu, organizaciju Privrednik i njenog predsjednika Nikolu Lunića, uspješne u stipendiranju srpske omladine u Hrvatskoj, te Srpsku pravoslavnu opštu gimnaziju, a u okviru svog Vijeća za socijalnu pravdu potaknuo je raspravu o položaju srpske povratničke zajednice.

Kad je riječ o odnosima s Beogradom, Zagreb je u neugodnoj situaciji, jer je na njega sve veći pritisak euroatlantskih partnera da napravi nešto i doprine se konsolidaciji odnosa na balkanskom prostoru. Na stolu su, zapravo, dvije inicijative: ona Vesne Pusić o potpori Srbiji u procesu njenog prilagođivanja Europskoj uniji i ona, predsjednika Josipovića, zasnovana na novoj integracijskoj strategiji za srpsku zajednicu u Hrvatskoj, koja može biti izvorom nove regionalne suradnje i impuls suradnji poput one u okviru Igmanke inicijative. Čini se da Beograd nema previše interesa za ove ponude, a zahtjev koji dolazi od premijera Srbije, da dijalog započne liberalizacijom graničnoga režima, i to neposredno prije hrvatskog pristupanja EU i u vrijeme kad se u Briselu čuju zloslutne najave restrikcije liberaliziranog viznog režima za građane Srbije, ne čini se realnim. Dakle, po svemu sudeći, nastavit će se razdoblje hibernacije odnosa.

Posle naslova „Zločinci nas ne puštaju u EU“, izvučenog u nekim agencijskim i novinskim izveštajima posle nedavnog govora premijera Ivice Dačića u selu Dragincu, nedaleko od Loznice, usledili su komentari, optužbe, objašnjenja, uzbuđenja, analize „iz glave“ izgovorenog pasusa od 88 reči... Došlo je, maltene i do međunarodnog skandala. Premijer Dačić je prvo optužio medije da su falsifikovali poruku koju smo svojim ušima čuli na Televiziji B92, tražio je čak i izvinjenje, onda je objasnio potpredsjedniku vlade Aleksandru Vučiću šta je govornik hteo da kaže, da bi na kraju lično odneo original govora na noge nemačkom ambasadoru, što su neki ocenili kao udvorički gest bez presedana.

## **NACIONALIZACIJA ANTIFAŠIZMA**

Ako je naslov i bio prejak (upotrebljena je reč „zločinci“ za one koji su činili genocid i zločine koji su poraženi u dva svetska rata, kako je to rekao Dačić u svom govoru), suština Dačićevih teza je nedvosmisljena i ne dovodi u pitanje njegove poruke:

„Odmah posle Drugog svetskog rata oni koji su počinili ovaj zločin su počeli da grade novu Evropu...“

Dačić je u Dragincu, gde je pobijeno 2950 ljudi, krenuo da se sa nekim zemljama EU nadmeće i u broju žrtava:

„U borbi za ljudske vrednosti, za evropske vrednosti Srbija je dala mnogo više nego što su neke druge države koje su veoma lako postale članice Evropske unije i koji dan-danas govore o tome kako Srbiji tamo nije mesto, koji nam svakog dana prete, govore da Srbija treba da prizna nezavisnost Kosova, da treba da nam vrate vize i sve ostalo što ne spada više u domen jedne ozbiljne politike“.

Svojom izjavom u gazimestanskom maniru Dačić nije samo otvoreno aludirao na Nemačku i stavio je na optuženičku klupu, već je falsifikovao istoriju celog regiona. Po njemu, ispađa da su se samo Srbi i Srbija borili protiv fašizma, čak „uvek bili protiv fašizma“ i bili žrtve genocida, a sada „oni koji su činili zlodela“ nastavljaju da Srbima stavljaju prepreke, da postavljaju uslove, a sve sa ciljem da završe ono što

se „započelo u Prvom i Drugom svetskom ratu, a to je da se Srbija što više smanji“.

Srđan Milošević jedan je od retkih istoričara, uz vrlo agilnu koleginicu Dubravku Stojanović, koji se oglasio ovom povodom, dovodi u pitanje interpretiranje istorije od strane premijera Ivica Dačića o tome ko je bio učesnik antifašističke borbe na Balkanu.

„Reč je o nacionalizaciji antifašizma i o nastojanju da se istakne značaj sopstvenog, a umanjiti značaj drugih naroda u borbi protiv fašizma. To je u punoj suprotnosti sa onim što je bila stvarna istorija antifašističke borbe u Jugoslaviji. To je bio jedan internacionalni pokret, jugoslovenski, u kome su učestvovali svi jugoslovenski narodi“, ističe Milošević.

Opominju i reči profesora Vladimira Gligorova iz bečkog Instituta za međunarodne odnose koji je u razgovoru za Radio Slobodna Evropa naglasio da nije slučajno što se u Srbiji problematizuju principi na kojima je stvorena EU. Po njegovim rečima, u intelektualnom podzemlju se često pominje da je EU, ustvari fašistička tvorevina.

### NEPOMIRLJIVE ISTORIJE

Nedavno je profesor Oliver Antić, savetnik predsednika Srbije Tomislava Nikolića, siva eminencija njegovog kabineta - samo je tako njegov anonimni 29-godišnji asistent mogao postati ministar pravosudja - izjavio da je pametnije bilo ostati u paktu sa Hitlerom nego boriti se protiv fašizma! Profesor Antić je bio i predsednik odbora za prenos posmrtnih ostataka Pavla Karađorđevića, njegove supruge i sina u crkvu na Oplencu.

Knez Pavle Karađorđević je 25. marta 1941. godine potpisao Trojni pakt o nenapadanju sa Hitlerom. Savetnik današnjeg predsednika Srbije smatra da je proterivanje kneza Pavla iz Srbije „jedna od tragedija srpske istorije... da nije došlo do puča generala Simovića i izlaska Jugoslavije iz Trojnog pakta sačuvali bismo nekoliko miliona Srba, NDH ne bi postojala, a integritet naše zemlje bio bi očuvan... kasnije bi bila uspostavljena parlamentarna monarhija, a danas bi smo bili na nivou Španije, Belgije ili Švedske...“

Na ovu izjavu, otvoreni udar na antifašizam, na same temelje i naše i evropske civilizacije, reaganvanja maltene da nije bilo. Utoliko su značajniji usamljeni glasovi koji su se čuli ovim povodom.

Istoričarka Dubravka Stojanović, ovakve izjave savetnika prvog čoveka države opisuje kao diskurs koji nije nikakva novina. Ona smatra da nova vlada

nastavlja sa revizionističkim diskursom prema istoriji Drugog svetskog rata koji je prevladao posle političkih promena 2000. godine:

„To je slika te demokratske Srbije koja je od tada krenula u rehabilitaciju svih onih koji su bili proglašeni zločincima u Drugom svetskom ratu i to je za mene jedna zastrašujuća logika. To trenutno radi gospodin Antić sa Pavlom Karađorđevićem, to rade i čitave ekipe sa Dražom Mihailovićem i očekujemo da će se to uskoro dešavati i sa Milanom Nedićem. Već prvi udžbenici koji su izašli 2002. godine potpuno su promenili sliku Drugog svetskog rata i za heroja tog rata proglasili Dražu Mihailovića. Od tada je krenula rehabilitacija, traženje kostiju, niz komisija itd. Prema tome, to nikako nije politika koju je počela ova vlada - to je, nažalost, politika koja je počela odmah posle 5. oktobra“, kaže profesorka Stojanović.

Podsetimo, u novembru 2011. godine Viši sud u Beogradu doneo je Rešenje o rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića, čime je poništena Odluka kojom je u septembru 1945. Državna komisija za utvrđivanje zločina proglasila Pavla za izdajnika i zločinca.

U Rešenju je navedeno da knez Pavle ne snosi praktično nikakvu odgovornost za pristup Jugoslavije Trojnom paktu, budući da nije imao ustavna i zakonska prava da o tome odlučuje i da bilo šta potpisuje.

Istoričar Srđan Milošević ukazuje na to da su ovakvim interpretacijama najgrublje zanemarene nepobitne istorijske činjenice da je u donošenju te odluke, prema svim istorijskim izvorima, kneževa uloga bila zapravo ključna, bez obzira na njegove ustavne i zakonske nadležnosti. Ovaj istoričar podseća da se u jednom iskazu kojim se potkrepljuje zahtev za rehabilitaciju kneza Pavla, navodi da bi svako razuman u tim istorijskim okolnostima postupio na način kako je to učinio Pavle Karađorđević - dakle, potpisao pakt sa Hitlerom.

Državni udar generala Dušana Simovića, 27. marta, dva dana po potpisivanju Trojnog pakta, u postoktobarskoj Srbiji proglašava se za nerazuman i samoubilački čin, kaže Dubravka Stojanović i dodaje da oni koji danas slave kneza Pavla smatraju da srpskih žrtava ne bi bilo da je Pakt koji je on potpisao ostao na snazi. A poznato je da su mnoge zemlje koje su sa Hitlerom potpisale slične ugovore o nenapadanju, uključujući SSSR, napadnute.

Profesorka Stojanović naglašava da se uopšte ne pominju tajne note uz ugovor o pristupanju Trojnom paktu, kojima je bilo dogovoreno da preko

## NOVI PRAZNIK I NOVI PREDSEDNIK

Ove godine je prvi put posle petooktobarskih promena predsednik Srbije položio cveće na spomen groblju Oslobođiocima Beograda. Taj gest je napravio Tomislav Nikolić. Iznenadjujuće i neočekivano. Da li sasvim neočekivano? Možda je razlog odavanja počasti našim palim borcima zapravo samo kolatarna korist Nikolićeve velike privrženosti specijalnim vezama sa Rusijom? Zar nije svojevremeno predlagao da postanemo ruska gubernija? Indikativno je da su svoje ulice pre dobili (zapravo povratili) komandanti sovjetske armije koja je učestvovala u bitkama za oslobođenje Beograda, nego naši heroji Koča Popović i Peko Dapčević!? Ali, razmišlja se da i oni dobiju ulice, reče ovom prilikom Aleksandar Antić,

predsednik Skupštine Beograda. U Kragujevcu je „Veliki školski čas“ u Šumaricama prvi put održan u sklopu novog nacionalnog praznika Dana sećanja na srpske žrtve u Drugom svetskom ratu. Ovaj praznik je ustanovljen prošle godine, odlukom Narodne skupštine Srbije. Možda bi trebalo da Kragujevčani razmisle da li slika Milana Nedića treba da visi na zidu u onoj kragujevačkoj gimnaziji iz koje su djaci i profesori izvedeni na streljanje. Podsetimo, Nedić je bio predsednik vlade po Hitlerovom blagoslovu u vreme okupacije, takođe i u vreme kada je izvršeno masovno ubistvo u tom istom gradu.

I sam naziv novog praznika je diskutabilan, još jedna potvrda preovladjujućeg revizionističkog diskursa u istoriji, još jedan nepomirljivi amalgam fašizma i antifašizma i nacionalizacije anti-fašizma i stradanja.

teritorije Jugoslavije prolaze nacističke trupe, podrazumevalo se, na putu za Grčku i dalje. Uopšte se ne pominje ni činjenica da je pristupanjem Trojnom paktu Jugoslaviji obećan izlazak na Egejsko more i luka Solun!

„Dakle, tu se nije radilo samo o tome da smo mogli spasiti naše živote, kao što hoće da kaže gospodin Antić, već i o tome da ćemo dobiti teritorijalno proširenje zahvaljujući Hitleru. To je, prema tome, jedna izjava zbog koje bi svako društvo moralo da bude vrlo zabrinuto“, ocenjuje Dubravka Stojanović.

Neverovatno je da u našim medijima, a o stručnim krugovima i da ne govorimo, ova izjava profesora Olivera Antića nije dobila maltene nikakav komentar. Da nije Radija Slobodna Evropa ne bi smo čuli ni ova reagovanja.

Da li se sve može objašnjavati činjenicom da je ovakav revizionistički istorijski diskurs, već postao ideološki *mainstream*. Nove „demokratske“ vlasti su istorijski neodgovorno i sramno, površno, kalkulantski, olako krenule u rehabilitacije, pomirenja, kratko rečeno u izjednačavanje fašizma i antifašizma. Svakako da veliku odgovornost za to snosi i prethodna vlast: koalicija DS-SPS bila je krunisana i nemoralnim, ljigavim sporazumom o pomirenju, o „dva bola“, kojim je olako pređeno preko Miloševićevog nasleđa, ratova i stradanja stotina hiljada ljudi, strašne hipoteke crveno-crne koalicije devedesetih.

I donekle je logično da smo došli do ceremonije na Oplencu koja se pretvorila u prvorazredni medijski

dogadjaj, u bajkovitu porodičnu sagu o princezama i kneževima, o porodičnom pomirenju zavedenih Karađorđevića, o pobedi parvde. Na nekad uglednoj TV stanici B92 bila je to prva vest u udarnom dnevniku, u Politici je na pet stubaca obnarodovano da knez Pavle od juče počiva na Oplencu. U svom govoru na Oplencu predsednik Srbije Tomislav Nikolić je rekao: „Srbija odužuje jedan od najtežih dugova“!

U svim medijima slična intonacija, ni reči o potpisivanju pakta sa Hitlerom, o 27. martu, o puču, napuštanju Jugoslavije Pavla Karađorđevića u martu 1941.

Istog dana kad je uz najviše državne počasti održana ceremonija na Oplencu, održana je i komemoracija u Jajincima, gde je tokom Drugog svetskog rata streljano između 68.000 i 80.000 ljudi koji su tu dovođeni iz logora na Starom sajmištu, Banjice, iz Topovskih šupa i Milišićeve ciglane. Tu su stradali Jevreji, Romi, komunisti, intelektualci, rodoljubi koji nisu prihvatili vlast okupatora i domaćih kvisinga, njihovi bliski srodnici ili simpatizeri, žene i deca.

U Politici, na istoj strani, gde je događaj dana to što knez Pavle „od juče“ počiva u Srbiji, na četiri puta manjem prostoru, štura vest „Komemoracija u Jajincima“. Najstariji list na Balkanu nije izuzetak, u većini elektronskih i štampanih medija Karađorđevići su bili prva vest, mnogo važnija od komemoracije u Jajincima.

Dr Branka Prpa, za čijeg mandata je Istorijski arhiv Beograda izdao izvanredno dokumentovanu i

potresnu monografiju „Logor Banjica“, u više navrata je naglašavala da je Beograd bio jedinstven grad u Evropi: na svojoj teritoriji je imao četiri logora, četiri fabrike smrti. Tu su bili zatočeni gotovo svi Jevreji iz Srbije. Sa izuzetnom efikasnošću, za samo nekoliko meseci, oni su pobijeni i okupacione vlasti su poslale izveštaj da je Srbija „Judenfrei“.

Čudovišne zločine koji su počinjeni u prošlosti, nažalost, decenijama prati ravnodušnost živih. Da li zato što ne znaju ili zato što ne saosećaju? Povelja je već pisala da je spomen-groblje u Jajincima bilo pretvoreno u izletišta za fudbal i roštiljanje...

U Jajincima su sahranjene u masovnim grobnicama žrtve Trećeg rajha, dakle, između ostalih, i politički protivnici knaza Pavla.

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić sa Oplenca je stigao i u Jajince da pošalje poruku da je Srbija demokratska zemlja, okrenuta pomirenju i snaženju zajedničkog života „sa onima od kojih smo stradali i sa onima koji su stradali od pojedinaca iz našeg naroda“.

Dakle, ovog oktobra u Srbiji se slave dve nepomirljive istorije: ideologija fašizma i poštovaoci Trećeg rajha i žrtve Trećeg rajha, politički protivnici kneza Pavla, oni koji nisu verovali u pakt sa Hitlerom. Ukratko, kako to gorko zaključuje Dubravka Stojanović: „Ova vlast poručuje da su i fašizam i antifašizam podjednako dobri, da je samo važno da mi u tome što bolje prođemo i da za taj cilj nećemo birati sredstva ni stranu istorije na kojoj ćemo se naći. Zato možemo da kažemo da je 6. oktobra 2012. godine još jednom postalo jasno da Srbija pouzdano i čvrsto korača na pogrešnoj strani istorije“.

## POLITIČKI POENI

Postoktobarsko tumaranje naših takozvanih demokratskih vlasti u svim oblastima, pa i kroz najnoviju istoriju, odavno pokazuje da Srbija ne zna na čijoj je strani, da li fašizma ili antifašizma, da nije bilo volje da se suoči sa prošlošću i da sada „čvrsto korača na pogrešnoj strani istorije“: Helsinška povelja je više puta pisala da se ova zemlja ispisuje iz društva pobjednika u Drugom svetskom ratu, da nas nije bilo na velikim svetskim proslavama pobjede nad fašizmom, da javnost čuti na to što nadležni nemilosrdno brišu ulice sa imenima heroja koji su pali u borbi protiv fašizma, da se i u udžbenicima falsifikuje istorija, da u zvaničnim institucijama republičke i gradske vlade vise slike saradnika okupatora Milana Nedića i Dragog Jovanovića, upravnika grada Beograda, upravnika i Banjičkog logora, čoveka koji je i lično ubijao.

Premijer Ivica Dačić odavno učestvuje u vlasti i indikativno je da on i njegova partija do sada nikad nisu digli glas protiv ovog istorijskog cunamija, revizije istorije koja skupštinskom odlukom izjednačava partizane i četnike. Ni u mnogim drugim prilikama Dačić i socijalisti nisu isticali ulogu ovog naroda u borbi protiv fašizma. Izbrisane ulice, srušeni spomenici, zapuštena groblja zaista svedoče o „našim zaboravljenim žrtvama fašizma“, kako je rekao Dačić u Dragincu i strogo poručio:

„Ja tražim od cele Srbije da više poštuje svoje žrtve koje je dala u borbi za slobodu... da ne dozvolimo nekim zemljama da izvrše reviziju događaja...“ Na premijeru Dačiću i njegovim socijalistima koji sede u vlasti u raznim koalicijama duže od 10 godina je da odgovore na čijoj su strani. I oni su itekako krivi za reviziju istorije, za zaborav koji je prekrilo ne samo one koji su pali u borbi protiv fašizma već i žrtve fašizma. Čutanjem i nečinjenjem se očigledno koalicioni kapacitet najsigurnije čuvao.

Ova poslednja „filipika“ Ivica Dačića jedna je u nizu izjava predstavnika novih vlasti koje nas vraćaju u zapaljivu retoriku naših 10 krvavih godina, ali i sistem vrednosti godina zapleta, ratova, stradanja. Predsednik Srbije Nikolić daje poražavajuće izjave da je Vukovar srpski grad, da u Srebrenici nije bilo genocida, Dačić je u više navrata govorio o deobi Kosova. Da ne govorimo o upotrebi uličnog žargona i ciničnom komentaranju evropskog stava o Paradi ponosa...

Istovremeno, vlast je svesna da nosi hipoteku učešća u ratovima devedesetih i pokušava verbalno da uveri svet u svoju evropsku orijentaciju.

Utoliko je očiglednije da je Dačićeva hladnoratovska retorika sračunata na dobijanje političkih poena kod domaće publike, ali možda, što je još važnije, to je poruka Evropi da Srbija zapravo i ne želi u Evropu, kako ocenjuju neki ugledni analitičari (Vladimir Gligorov). Naravno, tu je i poruka predsednika Srbije da nam se baš i ne žuri da krenemo na taj evropski put.

Okretanje „patriotizmu“ se već jednom, početkom devedestih, pokazalo kao lakši put kad nema ni programa, ni strategije. Uzbuna oko sintagme o „integritetu Kosova“ je samo izgovor. A odluka je već doneta. I tako, Srbija je sad napravila pun krug, opet smo tamo gde smo bili početkom devedesetih.

## Korak bliže Moskvi

**Faktografija prvih efekata politike novih vlasti potencira utisak da brod Beograda koriguje kurs. Učestale su napomene da članstvo zemlje u EU nije cilj dostojan svake cene, i da postoji nešto što je iznad važnosti integracije (Kosovo) te da, u slučaju produženog insistiranja Brisela na uslovima pristupa (priznavanju integriteta Kosova) postoji alternativa - brže zблиžavanje Srbije s Rusijom**

**PIŠE: PETAR POPOVIĆ**

Septembarski susret u Sočiju, predsednika Tomislava Nikolića i predsednika Rusije Vladimira Putina, bio je treći uzastopni sastanak njih dvojice tokom devet meseci 2012. Ili, drugi u četiri meseca, otkako su Nikolić premijerno a Putin povratno, na ključnim mestima šefova država. Mogućno je da pamćenje vara - ali, do ovog slučaja, u Srbiji nije bilo nekog državnika nagrađenog sa toliko „ruskih susreta“ za tako kratko vreme. Postoji poziv Putinu da u decembru dođe u Beograd. Ukoliko se poseta ostvari, 2012, će se ubeležiti kao godina reinkarnacije rusko-srpskih veza. Srbija je Rusiji najpouzdaniji partner na Balkanu, deklarirao je uostalom Putin (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:395178-Susret-Nikolica-i-Putina-Paraf-na-stratesko-partnerstvo>).

Da li to nešto menja u opštoj šemi veza Beograda s velikim silama?

Odlazak predvodnika jedne malene zemlje šefu neke od sila-faktora nije nešto neobično. Postoje diplomatski izveštaji o političarima. U opticaju su analitički obrađene informacije o novima na sceni - ali faktori kreatori međunarodnih okolnosti redovno, čini se, žele da ipak čuju „živu reč“ i da sami „vide čoveka“ za kormilom.

To i jeste ono što je prilika jednom državniku novajliji - da zastupajući stvar za koju se zalaže fascinira sagovornike idejama i energijom. Da osvoji i eventualno potisne podozrivosti.

Lični utisak o Zoranu Đinđiću izdejstvovao je Srbiji u jednom trenutku izuzetno važno, nažalost, kasnije pokolebano prijateljstvo Nemačke. Tekovina tog utiska poništena je Đinđićevim ubistvom i skretanjem s trase njegove vizionarski nadahnute politike.

Druga stvar je itinerer. Redosled poseta je izraz ranga u pridatoj važnosti pojedinim prestonicama. Ulazeći u predsednički avion, predsednik Tomislav Nikolić trebalo je da prvo utvrdi smer svojih inauguracionih poseta i zemljama i ličnostima. Avion šefa države nije usmeren smesta u pravcu Moskve, već najpre u Brisel. U sedište Evropske unije (EU), kojoj je Srbija Borisa Tadića stremila kao potencijalni član. To je bilo ohrabrujuće. Odlazak novog predsednika u EU trebalo je da signalizira da vlada koalicije koja je na vlasti smenila Tadićevu, nema nameru da umanjuje prevashodni značaj integracije Srbije unutar zajednice EU. Druhim rečima, da međunarodni prioriteti Srbije ostaju nepromenjeni.

Politika pridruživanja Srbije Uniji ne mora neophodno umanjivati značaj odnosa Beograda s Moskvom, Pekingom ili Vašingtonom, a pogotovo ih ne isključuje. Prema tim istim centrima svetskog uticaja i moći okrenut je uostalom, i Brisel. Vodeća Nemačka ne libi se, već najsnažnije razvija investicionu, industrijsku i trgovačku saradnju s Kinom i Rusijom. Ipak, i Nemačka i drugi unutar EU zasnivaju saradnju s partnerima van EU, polazeći sa stanovišta svoje pripadnosti zajednici. Znači, ne kršeći politiku, principe i pravila EU. I u tome je delikatnost, kad se dođe do razmatranja pravca kojim, kako se čini, sad kreće Srbija.

Srbija, ukoliko ostaje na „proevropskoj orijentaciji“ kao prioritetnoj, moralo bi i sama kao „član u iščekivanju“ da postupa istovetno. Faktografija prvih efekata politike novih vlasti ne ukazuje, međutim, da je to slučaj. Naprotiv, potencira se utisak da brod Beograda koriguje kurs. Učestale su napomene da članstvo zemlje u EU nije cilj dostojan svake cene, i da postoji nešto što je iznad značaja pristupa integraciji (Kosovo) te da, u slučaju produženog insistiranja Brisela na dosadašnjim uslovima pristupa (priznavanju integriteta Kosova) postoji alternativa - brže zblizavanje Srbije s Rusijom.

Srbija želi članstvo u EU, ali ona „neće više trčati ni za kakvim datumima, jer ju je deset godina trčanja dovelo do prosjačkog štapa“, deklarirao je predsednik Nikolić tu novu poziciju Beograda. (<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/345296/Srbija-od-juce-vise-ne-zuri-u-EU>)

„Sada ćemo malo da mislimo na sebe. Imamo prijatelje na svim stranama i neka se takmiče ko će više da nam pomogne“, izjavio je šef Srbije u septembru - nedugo *posle Sočija*. Tvrđe nego u izbornoj kampanji, rekao je da se Srbija neće odreći Kosova i Metohije, bez kojih bi bila „kao na smrt bolestan čovek u velelepnoj palati“.

Posle prvih nedelja s točkovima na oba koloseka, uz parolu „za članstvo u Uniji, ali i s Rusijom“, nove vlasti sve češće sada kolosek ka Briselu prepuštaju odronima. „Dačić deli pridike Nemačkoj“, kaže pre nekoliko dana Blic (<http://www.blic.rs/naslovna-stampano-izdanje/439/izdanje-za-15-10-2012>).

Ne tražimo mi njih, neka sad oni traže nas, dao bi se rezimirati taj novi stav nove koalicije. Ruski kolosek je otvoren, užurban je i propustan, a EU neka razmisli. Potrebni smo mi njima, možda i više nego oni nama.

To podseća na neuspehu imitaciju Titove politike, sredinom prošlog veka. Ali okolnosti u kojima je Broz tada Jugoslaviju učinio političkom silom prevaziđene su za sva vremena - a, opet, ko je u tom, tada rivalski podeljenom svetu bio sam Broz najbolje objašnjava broj lidera u Beogradu, okupljenih na njegovoj sahrani.



## Pred novim izazovom

PIŠE VLADIMIR GLIGOROV

U septembru je Evropska centralna banka rešila da pošalje što je moguće snažniju poruku da je euro ireverzibilan projekat. Potom su na sastanku Saveća unije usvojeni planovi o stvaranju bankarske unije, a sledi i dogovor o nekoj vrsti fiskalne unije. Ukoliko se svi ti planovi ostvare, neminovno će se otvoriti pitanje demokratske kontrole i reforme ustanova Evropske unije (EU), što će naravno, voditi novom ugovoru ili ustavu na kome se čitava građevina zasniva. Koji su izgledi da se stvari tako odvijaju i kako će na kraju izgledati ovaj savez država?

Možda je najjednostavnije prići ovim pitanjima odgovorom na jedno drugo pitanje: zašto je odbrana eura toliko važna? Na kraju krajeva, Evropske je unija postojala i pre nego što je uveden zajednički novac, mogla bi da nastavi da postoji i ako ga ne bi bilo. To, međutim, nije tačno. Pre nego što je uvedena novčana unija, zajedničko tržište je delovalo u uslovima, uglavnom postojanja nacionalnih finansijskih sistema. U procesu uvođenja novčane unije i, posebno pošto je ona postala stvarnost, finansijski je sistem internacionalizovan, unutar euro zone, ali je povećano i prisustvo evropskih banaka na svetskom bankarskom tržištu. Uz to, ulaganja iz razvijenih u manje razvijene zemlje članice Evropske unije su značajno povećana, a ona su dovela, kako do povećanih neravnoteža u spoljnotrgovinskim bilansima, tako i do značajnog rasta stranih, uglavnom privatnih dugova. Tako da okolnosti u kojima je uveden euro i ove aktuelne nisu nikako iste. Iz čega bi se moglo zaključiti da nije uopšte izvesno da bi se moglo sačuvati zajedničko tržište ako bi se raspala novčana unija. Jer bi se javila potreba da se uvedu svakojake mere zaštite kako bi se očuvala unutrašnja privredna, finansijski i socijalna stabilnost, a moguće je i politička.

A, ako nema zajedničkog tržišta, nema Evropske unije. Jer, ona je pre svega sistem slobodne trgovine i ako nje nema, ništa drugo nema mnogo smisla. Izgubila bi se sva postojeća regulativa, a sa njom i potreba za zajedničkim sistemom

vladavine prava. Mogla bi ostati potreba za nekim vidom političkog dogovaranja, ali to bi eventualno moglo da bude neka forma koordinacije sistema evropskih država, kako bi se na njemu, a ne na odnosu snaga zasnivali sigurnost i stabilnost Evrope. U svakom slučaju, ne bi se moglo govoriti ne samo o Evropskoj uniji, nego ni o Evropskoj ekonomskoj zajednici.

Naravno, ništa ne bi stajalo na putu sadašnjim zemljama članicama ili nekom drugom skupu evropskih zemalja da ponovo ustanove sistem slobodne trgovine, budući da ih je bilo i ranije, dakle pre zajedničkog tržišta Evropske unije. No, teško je videti da bi se krenulo istim ili sličnim putem kao što je bio ovaj kojim je stvarana, proširivana i produbljivana Evropska unija. Nove podele u Evropi bi bile neminovne i nije izvesno da bi one bile lišene povećanih problema sa bezbednošću, političkom stabilnošću i privrednim napretkom.

To je razlog što se teži očuvanju eura. No, novčana se unija ne može održati ukoliko se ne dopuni nekim novim institucionalnim rešenjima, pre svega u finansijskom sistemu, a potom u sistemu javnih finansija. U tom je kontekstu potrebno videti najavljeno stvaranje bankarske i fiskalne unije.

Šta se pri tom ima u vidu?

Finansijski sistem je bio liberalizovan u tom smislu da su kapital i novac mogli slobodno da se kreću unutar novčane unije, dok je nadzor nad bankama u nadležnosti država članica. Upravo zbog toga, nije uvek bilo jasno da li su posebno veće banke suočene sa problemima kao posledicom rđavih plasma, ili zbog nedovoljnih rezervi i kapitalizacije. Ovo je od posebnog značaja kada je reč o većim, sistemski značajnim bankama, a manje o lokalnim bankama, mada su i ove poslednje bile sklone rđavom poslovanju. U svakom slučaju, doneta je odluka da se centralizuje nadzor nad bankarskim sistemom u euro zoni i da se za to zaduži Evropska centralna banka ili neka agencija koja joj je pridružena.

Ovo nije dovoljno, jer se u ovoj krizi odvija i proces renacionalizacije bankarskog sistema, dakle

povlačenje sa drugih finansijskih tržišta, zbog toga što je sistem garancije depozita nacionalan. A to opet podstiče ulaganja u sopstvenu privredu, što stvara probleme, posebno onim zemljama koje su se u velikoj meri oslanjale na priliv stranih sredstava. To je razlog što se zagovara uvođenje sistema garancije depozita na nivou Evropske unije, ili bar euro zone i uopšte mnogo centralizovani sistem regulacije finansijskih ustanova.

E sad, eventualno centralizovano garantovanje depozita podrazumeva postojanje fiskalnih sredstava kojima bi se ta garancija poduprla. Jer, ako dođe do bankrotstva neke banke, ili čak nečiji bankarskog sistema, potrebna su budžetska sredstva kako bi se isplatili garantovani ulogi. No, kao što je poznato, euro zona nema ni euro budžetskih sredstava, tako da je potrebno videti kako bi se oformio neki fond iz koga bi se pokrivali finansijski gubici. Za to je oformljen Evropski stabilizacioni fond, koji bi trebalo da počne da deluje od prvog dana sledeće godine. Njegova su sredstva relativno ograničena, ali se ona mogu i povećati ukoliko se za to ukaže potreba.

Garancija, u osnovi ima za cilj da stabilizuje očekivanja depozitara, tako da oni ne budu razlog što će se neka banka naći u teškoćama. Jer, nema razloga trčati u banku da bi se podigao novac koji je u njoj deponovan, jer ga garancija čini sigurnim čak i ako banka propadne. Banka, pak, može da se nađe u teškoćama ne zato što su štediše u nju izgubili poverenje, već zato što ne može da naplati svoja potraživanja jer su, recimo, njeni dužnici bankrotirali ili imaju probleme sa likvidnošću zbog toga što su neki njihovi klijenti bankrotirali. Takva banka mora i sama da bankrotira, pa je potrebna agencija koja će se starati za takve banke i za čitav proces njihovog prestrukturiranja i eventualnog zatvaranja. Takva agencija sada postoji i trebalo bi da počne da dela na celom prostoru euro zone i da obezbedi mnogo veću stabilnost bankarskom sistemu. I za poslovanje ove agencije su potrebna budžetska sredstva, što ponovo otvara pitanje njegovog nepostojanja.

To vodi raspravi o stvaranju fiskalne unije. Evropska unija je zamišljena tako da raspolaže sa veoma ograničenim finansijskim sredstvima koja pretežno služe razvojnim ciljevima, a nisu namenjena ni za potporu makroekonomske stabilnosti, niti za eventualnu sanaciju bankarskog sistema. U nedostatku tih sredstava, Evropska unija, i posebno euro zona nisu mogli da se odlučnije posvete stabilizaciji banaka i finansijskog sistema uopšte. Unija nema sredstva za eventualni fiskalni stimulus u vreme recesije, a ne može ni da ih poveća, jer nema poreska ovlašćenja i zavisi gotovo u potpunosti od doprinosa zemalja članica.

Zapravo, kada se kaže fiskalna unija, misli se pre svega na određena fiskalna pravila, koja postoje od trenutka stvaranja novčane unije, ali koja nisu dosledno poštovana. Sada se raspravlja o povećanom nadzoru nad fiskalnom politikom zemalja članica, koji bi dosta ličio na vrstu nadzora koji vrši Međunarodni monetarni fond (MMF) kad neka zemlja traži sredstva jer se nalazi u finansijskim problemima, posebno prema stranim poveriocima. U EU se predlaže da Komisija nadzire i odobrava fiskalnu politiku zemalja članica. No, za razliku od sličnog nadzora koga vrši MMF, to bi imalo za cilj da se oceni da li se neka zemlja pridržava fiskalnih pravila i moglo bi da dovede do uvođenja sankcija, ako Komisija nije zadovoljna.

To, naravno, izaziva negodovanja u zemljama članicama, jer fiskalna odgovornost nije nužno povezana sa finansijskom podrškom, mada bi to u praksi verovatno bilo tako. Zbog toga se prelaže značajno povećanje budžeta Evropske unije, kako bi ona mogla da raspolaže sredstvima koja bi mogla da koristi, kako za stimulisanje privrede, tako i za fiskalnu potporu, ukoliko bi se za to ukazala potreba. Kao što je sada svakako slučaj. U ovoj krizi, većina zemalja na jugu Evrope je zapala u fiskalne probleme usled bankrotstva većeg dela privatnog sektora. Budžeti su preuzeli obaveze prema nezaposlenima, a i prema štedišama, a posredno i prema kreditorima, te su se našle pred eksplozijom fiskalnih obaveza i suočile se sa rastom javnog duga i kamatnih stopa za njihovo finansiranje i refinansiranje. U tim okolnostima, EU i posebno euro zona ne mogu mnogo da pomognu, budući da ne raspolažu budžetskim sredstvima kojima bi mogle da priteknu u pomoć zemljama koje se suočavaju sa fiskalnom krizom. To bi zahtevalo postojanje zajedničkog fiskalnog sistema.

Za taj korak, međutim, nema političke volje. Kako je reč o savezu država, koje su fiskalno samostalne, osim u smislu privrženosti fiskalnim pravilima, koja nemaju mnogo značaja u vreme velike krize ili produžene recesije, svaki predlog da se oformi veći zajednički budžet doživljava se kao način da se sredstva jednih upotrebe da bi se vratili dugovi drugih. I zato se za redistribuciju javnih sredstava ne može naći politička podrška u zemljama koje računaju da će njima stići račun na naplatu. Tako da su veoma mali izgledi, u ovom času, da bi se moglo doći do fiskalne federalizacije, što bi zapravo fiskalna unija podrazumevala.

I tu se sada trenutno nalazi Evropska unija. Zemlje koje se nalaze izvan novčane unije nemaju interes ni za bankarsku uniju, a fiskalno bolje stojeće zemlje euro zone ne pokazuju interes da podrže fiskalnu uniju mimo pridržavanja zajedničkih fiskalnih pravila. Kako je malo verovatno da će se politički stavovi promeniti, bar ne u doglednoj budućnosti, pitanje je da li je novčana unija održiva, ako do fiskalne federalizacije ne dođe, i ako nije, koje bi to posledice imalo po novčanu i konačnu privrednu i političku uniju?

Trenutno, novčana unija izgleda stabilnije nego pre šest meseci ili pre godinu dana zbog toga što je Evropska centralna banka rešila da je brani svim sredstvima. No, jasno je da, ako bi zaista bilo neophodno upotrebiti sva sredstva, novčana se unija ne bi održala. Tako da je neophodno videti i sa kojom će se odlučnošću sprovesti rehabilitacija bankarskog sistema unutar nove bankarske unije. Ukoliko bi sanacija banaka bila odlučna, to bi pomoglo centralnoj banci i moglo bi možda da obezbedi da veći deo zemalja koje se suočavaju sa dubokim recesijama iz njih izađu. Tao da bi se za nekoliko godina moglo videti gde se želi ići u boljim privrednim okolnostima, pa bi moglo da se raspravlja i o nekom vidu fiskalne unije, bar za zemlje koje bi i dalje bile članice novčane unije. U okviru toga bi onda imalo smisla videti koliko bi dodatna demokratizacija bila potrebna i da li bi bila podržana. U ovom času nije lako reći koji su izgledi da se ovaj scenario ostvari. Izvesnost je verovatno veća nego što bi bila kada bi se moglo jasnije reći šta bi mogla da bude alternativa. No, što duže kriza traje, to su veći izgledi da će se pojaviti alternativni politički scenariji.



# Šta je bila „Oluja“

PIŠE: ALEKSANDAR SEKULOVIĆ

Nije novost ako da između Hrvatske i Srbije postoje dijametralne razlike u pravnoj i političkoj oceni akcije „Oluja“ iz 1995. godine. Razlike se svake godine upadljivo manifestuju prilikom obeležavanja godišnjice te akcije. Bilo je za očekivati da će vremenom i normalizacijom privrednih i diplomatskih odnosa razlike slabiti, ali to se nije dogodilo. Šta više, ove godine došlo je do novog udaljavanja stavova. Dok je hrvatski predsednik Ivo Josipović ponudio ruku pomirenja izjavom da Hrvatska ne može pobediti u miru dok ne prizna i srpske žrtve, sa srpske strane čule su se do sada najoštrije ocene koje isključuju svaku pomisao na pomirenje. Naime, vladajuća Srpska napredna stranka (SNS), u skladu sa svojim radikalnim poreklom ocenila je da „Oluja“ predstavlja „najveći zločin u Evropi posle Drugog svetskog rata“. To isto misli i lider Jedinствене Srbije Dragan Marković Palma koji zahteva da Evropska unija zabrani Hrvatskoj slavljenje ovog događaja i da joj zabrani ulazak u EU. A lider Demokratske stranke Srbije (DSS) Vojislav Koštunica ocenio je da Hrvatska slavi kao pobeđu „surovo ubijanje nedužnih i sramno proganjanje nemoćnih ljudi“, dok je visoki funkcioner SPS Branko Ružić pozvao Evropsku uniju da zauzme stav o akciji „Oluja“ i da preispita činjenicu da država koja treba da postane njena članica „najsramniji dan“ u svojoj istoriji slavi kao državni praznik.

Ova historična verbalna agresija Srbije, u kojoj složno učestvuju sve „patriotske“ snage i koja, kako vreme prolazi, umesto da slabi postaje sve oštrija, ne može se objasniti nepoznavanjem osnovnih činjenica vezanih za ovu vojnu operaciju. Jer, nemoguće je, na primer, da Srpska napredna stranka, makar u njoj dominirale političke analfabete ne zna da proterivanje Srba iz Krajine, pod pretpostavkom da je to zaista bilo proterivanje, ne odgovara definiciji genocida iz Konvencije Generalne skupštine UN usvojene rezolucijom broj 260 od 9. decembra 1948. Nemoguće je da Vojislav Koštunica, koji pretenduje na naučnu objektivnost, ne zna da su, znatno pre „Oluje“ i „Bljeska“ gotovo svi Hrvati sa teritorije takozvane Republike Srpske Krajine (RSK) proterani ili pobijeni. Nemoguće je, konačno, da Srbija ne zna da „Oluja“

i „Bljesak“ predstavljaju, sa stanovišta međunarodnog prava, legitimne vojne operacije radi oslobađanja državne teritorije zaposednute od strane neke druge države uz pomoć pobunjenog lokalnog stanovništva. Celokupna međunarodna zajednica smatra te operacije legitimnim i u skladu sa međunarodnim pravom, pa zato Srbija svojim nepriznavanjem tih operacija stavlja samu sebe s one strane međunarodnog prava.

Ako je tako, postavljaju se dva pitanja. Najpre, budući da Srbija svojim neuravnoteženim ocenama ne može da izmeni faktičko stanje i da ponovo uspostavi RSK, niti da natera međunarodnu zajednicu da promeni svoj stav, šta je onda to što Srbija želi da postigne takvim ocenama i neprekidnim zaoštavanjem svog stava? Drugo pitanje je: ako je pravni karakter „Oluje“ i „Bljeska“ nesporan, šta je to što je sporno i što je razlog za potpuno oprečne poglede Srbije i Hrvatske na ove vojne akcije?

Na pitanje šta Srbija želi da postigne svojim neodmerenim izjavama, može se reći da su njeni ciljevi višestruki.

Prvi i najvažniji cilj jeste: sprečiti da nužna normalizacija zvaničnih odnosa sa Hrvatskom dovede do ublažavanja negativnih emocija prema Hrvatima i Hrvatskoj. Te negativne emocije bile su ne samo uslov za početak ratnih operacija protiv Hrvatske 1991. godine, već su one i sama suština srpskog nacionalizma. Bez takvih emocija srpski nacionalizam ne samo da ne može da ostvari svoju kulturnu hegemoniju u srpskom nacionalnom korpusu, već ne može ni da postoji. Kostur srpskog nacionalizma predstavlja teza (koju odlično ilustruje šovinistički pamflet Vasilija Krestića „Znameniti Srbi o Hrvatima“) po kojoj su Srbi tokom istorije uvek pomagali Hrvatima, a da su ih ovi uvek podlo napadali. Uprkos tome Srbi su 1918. oslobodili Hrvate vekovnog ropstva i velikodušno ih primili u novu državu. I umesto da pokažu zahvalnost, Hrvati su tokom Drugog svetskog rata izvršili genocid nad Srbima i samo u Jasenovcu pobili više od milion Srba. Zbog svega toga potrebno je, kako kaže fanatizovani šovinista Krestić, Srbima otvoriti oči i osvestiti ih „kako bi shvatili da sa Hrvatima svaku vezu treba da raskidaju“.

Raskidanje svih veza sa Hrvatima predstavlja još uvek je osnovni nacionalni cilj u interpretaciji dominirajućeg srpskog nacionalizma. A, nema boljeg načina za to nego da se stalno i žestoko ukazuje

na „genocide“ koje su Hrvati počinili nad Srbima, iz čega logično, proizlazi da su Hrvati najveći neprijatelji Srba. Takvu svest u srpskom narodu je utoliko potrebnije održavati i jačati ukoliko Srbija pod pritiskom Evropske unije, biva prinuđena da normalizuje odnose sa Hrvatskom. Srpski narod mora stalno da ima u vidu da se iz međunarodnih obzira ne može javno govoriti, kao što je to učinio Aleksandar Vučić na televiziji Studio B, 27. maja 2003. godin, kad je dva puta odlučno rekao „Ja mrzim Hrvate“, ali da to treba da bude dominantno kolektivno osećanje. A, da to jeste dominantno osećanje može se videti i po ponašanju takozvanih „huligana“ čiji postupci, poput vrha ledenog brega, ukazuju na ono što se ispod površine skriva. U avgustu ove godine „huligani“ su po Novom Sadu razbijali stakla automobila i bilborde na kojima se reklamira letovanje u Hrvatskoj, što je samo nastavak istog takvog ponašanja iz leta 2011, nakon Evropskog prvenstva u rukometu. Da ovde nije reč samo o tzv. huliganima i navijačima može se videti i iz kolektivne atmosfere u Srbiji tokom nekog sportskog susreta između reprezentacija Srbije i Hrvatske. Ukoliko bi reprezentacija Srbije pobedila, širom Srbije nastalo bi opšte slavlje praćeno rafalnom paljbom iz pištolja, automata i drugog oružja, što pokazuje da nije pobeden sportski protivnik već omrznuti politički neprijatelj. Takav izliv strasti naročito je došao do izražaja u leto 2003, kada je ekipa Srbije (SCG) savladala Hrvatsku u finalu Evropskog prvenstva u vaterpolu u Kranju. Sukob hrvatskih navijača sa slovenačkom policijom posle tog meča bio je samo zgodan izgovor srpskom fašizmu za masovne demonstracije po ulicama Beograda, demoliranje hrvatske ambasade i simbolično spaljivanje hrvatske zastave. Naravno, tim povodom nije pokrenut nikakav krivični postupak i niko nije pozvan na odgovornost, jer su i javnost i državni organi na to gledali sa odobravanjem.

Drugi cilj srpskog nacionalizma jeste da se negativan imidž Srbije iz perioda 1990-2000, popravi tako što će se kvariti imidž Hrvatske. Srpski nacionalizam ne samo što ne želi da se odrekne politike i ciljeva iz tog perioda, već želi da izmeni ocene koje o njima postoje u međunarodnoj zajednici i tako popravi imidž Srbije. A, za to ne postoji bolji način od kvarenja imidža Hrvatske i njegovog svođenja na imidž Srbije. To se može postići tvrdnjom da su i Hrvati činili zločine, da su i Srbi stradali isto koliko i Hrvati te da, jednom

reći, nema nikakve razlike između Srbije i Hrvatske. Zaključak iz svega toga bio bi da međunarodna zajednica treba Hrvatsku da tretira isto kao i Srbiju (sankcije, prijem u EU i sl), a pre svega da Haški tribunal osudi za ratne zločine isto onoliko Hrvata koliko i Srba.

Mora se priznati da je ovo nastojanje Srbije, za čiju je realizaciju ona angažovala sve svoje lobističke veze na Zapadu i utrošila velika finansijska sredstva, imalo značajnog uspeha, što se vidi po tome da je Haški tribunal, kako bi Srbiji dao neko zadovoljenje za ranije osude i uspostavio ravnotežu između Srbije i Hrvatske, osudio hrvatskog generala Gotovinu zbog učešća u „združenom zločinačkom poduhvatu“.

Ohrabrena ovim uspehom Srbija sada želi da ide dalje i da imidž Hrvatske svede ispod nivoa imidža Srbije, da Hrvatsku prikaže kao glavnog i umišljajnog vinovnika jugoslovenske drame. A to će se postići ukoliko međunarodna zajednica prihvati srpske teze da je „Oluja“ najveći zločin u Evropi posle Drugog svetskog rata i da je tom prilikom počinjen genocid nad Srbima.

Treći cilj ove kampanje vezan je za Evropsku uniju (EU). Najavljeni ulazak Hrvatske u Evropsku uniju predstavlja neprebolnu ranu za srpski nacionalizam, čak i za onu njegovu struju koja se protivi ulasku Srbije u EU. Idealno bi bilo kad bi i Srbija i Hrvatska ostale van EU, a ukoliko to nije moguće onda imidž Hrvatske treba toliko pokvariti, da se na nju sutra, u EU gledalo kao na nekoga ko se sasvim nezasluženo našao u tom društvu. S druge strane, ova kampanja teži da definitivno udalji Srbiju od EU, jer ako EU prima u svoje redove nekog kao što je „genocidna“ Hrvatska, onda je za Srbiju moralno neprihvatljivo da ulazi u to društvo.

Što se tiče drugog pitanja - šta je to što je sporno i što izaziva kontroverze u oceni „Oluje“ na srpskoj i hrvatskoj strani - može se reći da su sporne dve stvari: broj žrtava na srpskoj strani tokom „Oluje“ i neposredno nakon nje i, pravno-politička definicija Srba koji su tokom „Oluje“ napustili teritoriju Hrvatske i preselili se u Srbiju.

Što se tiče broja žrtava, notorno je da o broju žrtava u ratnim dejstvima postoje različiti podaci, delom iz objektivnih razloga, a delom iz želje sukobljenih strana da broj svojih žrtava povećaju ili smanje, zavisno od potreba. Ta sklonost ka nereálnom prikazivanju broja „svojih“ žrtava naročito je svojstvena srpskom nacionalizmu. Još uvek

se uporno tvrdi da je u Jasenovcu pobijeno milion Srba, iako su sva naučna istraživanja pokazala da je cela Jugoslavija u Drugom svetskom ratu imala jedva milion žrtava. Ili, drugi primer: tokom akcije „Bljesak“ beogradska štampa je gromoglasno objavila vest da se autoputem Zagreb-Beograd kretala kolona od 10.000 Srba i da su svi oni odjednom nestali, što je moglo da znači samo to da su ih Hrvati pobili. Naravno, tu bezočnu izmišljotinu niko od brojnih međunarodnih posmatrača nije potvrdio, ali doajen srpskog ultranacionalizma Kosta Čavoški i sad tvrdi da se to dogodilo.

Ako se sve to ima u vidu, podatke koje iznosi srpska strana treba uzimati sa velikom rezervom.

Pre svega, treba reći da je neophodno razlikovati civilne od vojnih žrtava, odnosno od pripadnika vojski dve strane stradalih tokom ratnih dejstava. Ovi drugi gubici se ne mogu nikako definisati kao „zločin“ druge strane. Šta više, srpska strana te svoje gubitke nerado pominje već manipuliše jedinstvenom zbirnom cifrom, prikazujući sve to kao „nevine“ žrtve hrvatskog zločina. A podaci o tome do kojih je moguće doći su sledeći:

Organizacija Human Rights Watch procenjuje da su gubici tzv. Republike srpske Krajine u operaciji „Oluja“ bili 410 vojnika i 116 civila, ili ukupno 526 poginulih, dok je procena Helsinškog odbora u Hrvatskoj znatno veća: 560 vojnika i 681 civil, tj. ukupno 1241. Istovremeno srpski izvori tvrde da je bilo 755 poginulih vojnika i 1205 civila, ili ukupno 1960 poginulih. Ovde je, dakle, očigledna manipulacija srpske strane brojem poginulih, jer je nemoguće da objektivna istraživanja daju toliko različite podatke. Pri tom srpska strana uopšte ne pominje da je Hrvatska u „Oluji“ imala 179 poginulih i 1100 ranjenih vojnika, pa niko ne tvrdi da su to žrtve „zločina“ sa srpske strane, već se to tretira kao „normalan“ gubitak u oružanoj akciji.

No, bez obzira da li je stradalih srpskih civila bilo 116, 681 ili 1205, to je u svakom slučaju žalosna činjenica ali ne i zločin. Ta činjenica je posledica zločina, tj. posledica rata koji je sam po sebi zločin, a odgovornost za stradanje civila na bilo kojoj strani pada na onoga ko je započeo rat. Ko god započinje rat zna da svaki rat neizbežno izaziva stradanje

civila i da su civilne žrtve često brojnije od vojnih. Prema tome, onaj ko započinje rat unapred zna da će njegovo stanovništvo stradati, ali se svejedno odlučuje za rat radi ostvarenja nekih političkih ciljeva. A neuspeh u ostvarivanju tih ciljeva, gubitak rata i stradanje agresorovog civilnog stanovništva nisu nikada u istoriji bili definisani kao zločin suprotne strane.

Što se tiče političko-pravne definicije Srba koji su tokom operacije „Oluja“ napustili Hrvatsku i preselili se u Srbiju, a što srpska strana definiše kao „genocid“, na to pitanje se ne može odgovoriti bez analize političkih ciljeva srpske strane u ratu sa Hrvatskom.

Glavni politički cilj srpske strane bio je takozvano „definitivno rešavanje srpskog nacionalnog pitanja“, odnosno ujedinjenje svih Srba sa prostora bivše Jugoslavije, njihovo odvajanje od drugih naroda i uspostavljanje etnički čiste Velike Srbije sa granicom na liniji Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica. Ovaj cilj je često eufemistički definisan, prikriivan, maskiran tobožnjom brigom za očuvanje Jugoslavije i sličnim floskulama, ali u srpskom nacionalnom korpusu nije bilo nikakve nedoumice oko toga šta se zapravo želi, a to je jedinstvena država srpskog naroda i definitivno razdvajanje od „podlih“ Hrvata. Jedno od „teorijskih“ obrazloženja ovog političkog cilja bila je i takozvana teorija „skandinavizacije“ jugoslovenskog prostora koja je elaborirana u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, a čiji je najelokventniji zagovornik bio Mihailo Marković, akademik i ideolog Socijalističke partije Srbije. Po toj teoriji Srbi, Hrvati i Slovenci (srpski nacionalizam ne priznaje postojanje Crnogoraca, Makedonaca i Bošnjaka) treba da se ugledaju na skandinavske narode koji su trajno rešili svoje međusobne odnose. Dok su živeli zajedno Finci, Šveđani i Norvežani stalno su ratovali i bili jedni drugima neprijatelji. Ali kada su se razdvojili i kada je svako od njih formirao svoju nacionalnu državu prestali su razlozi za sukobe i neprijateljstva i od tada ovi narodi žive u miru i prijateljstvu.

Teorijom „skandinavizacije“ ciljalo se pre svega na odnose između Srba i Hrvata. Njom se dokazivalo da Srbi i Hrvati ne mogu da žive zajedno, da treba definitivno da se razdvoje, da je potrebno izvršiti razmenu stanovništva i stvoriti etnički čiste srpsku i hrvatsku državu, naravno na liniji Karlobag-Virovitica. Sve se to može ostvariti dogovorom i mirnim putem, ali pošto Hrvati ne prihvataju dogovor i

predlažu nekakvu konfederaciju koja podrazumeva nešto što je za srpski narod apsolutno neprihvatljivo - da njegov značajan deo živi u samostalnoj hrvatskoj državi kao manjina - to je neophodno da se do rešenja dođe ratom. Taj rat je potpuno opravdan, jer će nakon njega nestati razlozi za neprijateljstvo između Srba i Hrvata i dva naroda će večno živeti u miru, pa možda čak i u prijateljstvu.

Ova stupidna teorija skandinavizacije proizvela je tragične posledice i za srpski i za hrvatski narod. Ona je direktno odgovorna što je oko 200.000 Srba iz Hrvatske tokom „Oluje“ napustilo svoje domove i preselilo se u Srbiju. Jezgro te teorije bila je teza da Srbi i Hrvati ne mogu da žive zajedno. Ta teza je različito objašnjavana, ali te racionalizacije nisu bitne; bitan je sam stav da Srbi i Hrvati ne mogu da žive zajedno, što je iz dana u dan ponavljano kroz srpsku propagandu, a za operacionalizaciju te teze bili su zaduženi svi i, ona je postala opšte mesto u kolektivnoj svesti srpskog naroda. Autor ovih redova imao je 1991. godine razgovor sa gospođom Vidaković iz Stare Pazove, jednom od vodećih ličnosti organizacije „Kolo srpskih sestara“. Naglašavajući da je poreklom iz Hrvatske, gospođa Vidaković je odlučno rekla: „Mi ne želimo više da živimo zajedno sa Hrvatima. Mi želimo da stvorimo našu srpsku državu. Ako nam Srbija ne pomogne da stvorimo našu državu, mi ćemo se kolektivno iseliti iz Hrvatske i doći u Srbiju“. U isto vreme, 19. oktobra 1991, vođa pobunjenih Srba u Hrvatskoj Milan Martić na jednom sastanku u Banjaluci kaže: „Srbi SAO Krajine su se već izjasnili da ne žele da žive ni u kakvoj nezavisnoj državi Hrvatskoj i mi u takvoj državi nećemo živeti“, što vodi istom logičkom zaključku kao kod gospođe Vidaković: ako Srbi ne uspeju da stvore svoju državu na delu teritorije Hrvatske, oni će se kolektivno preseliti u Srbiju. Prema tome, u srpskom planu „skandinavizacije“ unapred je figurirala varijanta preseljenja Srba iz Hrvatske u Srbiju ukoliko se ne uspe sa stvaranjem srpske države. Otuda priča o proterivanju Srba i o „zajedničkom zločinačkom poduhvatu“ nema nikakvog osnova, jer bi se Srbi iz Hrvatske, sa vojničkim porazom njihove „države“, svakako preselili u Srbiju makar kakve beneficije i garancije da su im ponuđene. Njihov zahtev je bio: ili samostalna srpska država očišćena od Hrvata, ili ništa. Kada su i Hrvatska i međunarodna zajednica stavile do znanja da srpska država ne dolazi u obzir, Srbi su izabrali ništa. Njih apsolutno nisu interesovale nikakve

druge beneficije i garancije, nije ih interesovao nikakav plan „Z4“ o potpunoj autonomiji unutar Hrvatske, nisu ih interesovali nikakvi pozivi Franje Tumana da ostanu u Hrvatskoj i da će im biti garantovana sva ljudska prava. Za njih su postojala samo dva rešenja: ili država ili preseljenje u Srbiju.

Da zaključimo: krivicu za iseljavanje Srba iz Hrvatske snosi srpska teza o nemogućnosti zajedničkog života Srba i Hrvata i srpska teorija „skandinavizacije“.

Naravno, prilikom seobe Srba tokom „Bljeska“ i „Oluje“ bio je prisutan i strah od osвете Hrvata zbog onoga što su Srbi prethodno uradili i taj strah je svakako bio faktor koji je doprineo da se izabere opcija iseljenja, iako to nije bilo presudno. Taj strah je bio i razumljiv, jer su gotovo svi Srbi na teritoriji tzv. Republike Srpske Krajine učestvovali u oružanoj pobuni, ubijanju i proterivanju Hrvata sa te teritorije i pljačkanju njihove imovine, tako da su se oni s razlogom bojali povratka Hrvata. To je scenario koji je već mnogo puta viđen u osvajačkim ratovima, a najupadljiviji je primer sa Nemcima iz zemalja Istočne Evrope krajem Drugog svetskog rata. Činjenica je da su Nemci u Šleziji, u Sudetima, na teritoriji Vojvodine i u drugim krajevima u ogromnoj većini sledili politiku Hitlera i njegove planove o pripajanju svih „nemačkih“ zemalja i stvaranju Velike Nemačke. Isto to se dogodilo i sa Italijanima u Istri i Dalmaciji i sa Srbima u Krajini. Zbog toga su svi oni poraz fašizma doživeli kao pretnju sopstvenoj bezbednosti, a spas od eventualnog osvetničkog gneva pobednika videli su samo u preseljenju u matičnu državu. Selidba Nemaca predstavlja najveći egzodus u modernoj istoriji. Računa se da je samo iz tzv. Istočne Pruske, tj. sa teritorije Poljske, iseljeno 7,400.000 Nemaca a da je tokom te seobe život izgubilo 1,700.000 ljudi, pretežno civila, uglavnom zbog osvetničkog gneva razjarenih sovjetskih vojnika. Iz istih razloga su i Amerikanci likvidirali na hiljade zarobljenih nemačkih vojnika, a sličnu sudbinu doživeli su i mnogi japanski, italijanski i ustaški vojnici. U svim tim slučajevima plaćana je teška i tragična cena zbog povodenja za jednom zločinačkom politikom, što se dogodilo i krajiškim Srbima. Otuda njihove žalopojke i neumereno preuveličavanje stradanja koje su doživeli ima pre svega za cilj da pažnju javnosti skrene sa onoga što je bilo uzrok rata i početak lančanog niza događaja u kojima je njihovo iseljenje bilo samo završni i neizbežan čin.

# Politička upotreba prošlosti

PIŠE: MR MILIVOJ BEŠLIN

Govoreći poslednjih godina relativno često, naučio sam da trema, kao podsticajni elemenat svakog javnog istupa, znači pre svega da je čovek odgovoran prema predmetu o kome govori i da poštuje ljude kojima se obraća. Međutim, kako javna obraćanja postaju frekventnija, trema polako iščežava, a govorenje prelazi u rutinu. Ali danas, biću potpuno iskren, imam veliku tremu. Naime, govoriti u Vukovaru, pa makar i posle toliko godina od tregadije koju je ovaj grad preživeo, nije lako, jer „naše“ krvave devedesete, nikako da postanu *samo istorija*, kad govorimo o njima i danas ih determinišemo kao nešto što je *već istorija*, što je uvek pouzdan znak da se iz tog mentalnog okruženja još nije izašlo. Naša „duga sadašnjica“, da upotrebim sintagmu jednog istoričara, nikako da se završi. Zbog toga mi dozvolite da se na početku izlaganja poklonim senima svih žrtava Vukovara, poginulim u opsadi grada 1991, i posebno stradalnicima Vukovarske bolnice.

Kad sam pomenuo našu „dugu sadašnjicu“ nipošto nisam mislio samo na ratove i u njima počinjene zločine. Pod našu tegobnu sadašnjicu ubrajam i nepravednu i često kleptokratsku tranziciju, korupciju, rašireno siromaštvo, rečju - krizu, koja je bila najpre naša, a onda postala i globalna. I, naravno da u vremenima kriza ni istorijska nauka, koja nije i ne može biti zatvorena u svoju „kulu od slonovače“, nije ostala izvan tih procesa. Jer, kriza istorije, valja se podsetiti proročkih reči velikog francuskog istoričara Lisjena Fevra, nije nekakva „posebna bolest koja je udarila samo na istoriju. Ona je bila, ona jeste jedan od aspekata velike krize ljudskog duha“. Međutim, ako bismo apsolutizovali ove reči, brzo bismo mogli zaključiti da je istorijska nauka tek puki objekat, koji samo prati često vrlo krivudavu putanju društva. Ipak, nije tako! Ne slučajno, najistaknutiji istoričar XX veka, Erik Hobsbaum je napisao: „Nekada sam mislio da profesija istoričara, za razliku od, recimo, nuklearnih fizičara, ne može da pričinii nikakvu štetu. Sada znam da može“. Ova etika odgovornosti koja izvire iz Hobsbaumove misli, nažalost, nije krasila dominantne tokove jugoslovenskih

istoriografija u osvit raspada Jugoslavije i početka ratova. „Prolom istorije“, kako je to determinisala britanska istoričarka Jasna Dragović Soso, koji je nastupio u drugoj polovini osamdesetih, sinhrono je i ne slučajno praćen ekspanzijom autoritarnog nacionalizma u tada još socijalističkoj Jugoslaviji. I ovde, ali ne samo ovde istoriografija je bila i sijamska bliznakinja i nekreativna, ali vrlo gorljiva sluškinja nacionalizama. Ivo Andrić je govorio da svetom vladaju grubi i animalni materijalni interesi, a tada umetnosti ostaje tuga, a nauci skepsa. Doživljavana ne kao kritička nauka, koja kao i svaka nauka, mora prvenstveno da sumnja, istoriografija je na našim prostorima, uz manje varijetete, uvek smatrana *nacionalnom disciplinom* i predstražom ili pomoćnom naukom nacionalističke ideologije. Već pomenući Hobsbaum je pisao da nacionalizam zahteva suviše mnogo verovanja u ono što očigledno nije tako, što je bilo na tragu Renanove čuvene rečenice da je „zaboravljanje, čak i pogrešno pamćenje istorije, suštinski činilac u formiranju jedne nacije, što je razlog zašto napredak istorijskih istraživanja često predstavlja opasnost za nacionalna osećanja“. Kako u takvim okolnostima i očekivati racionalnu i kritičku historiografiju, kada mi svi, već više od dve decenije, živimo pod teretom dogme o *nacionalnom jedinstvu*?

Savremeni teoretičari nemaju dilemu da su intelektualne elite bile ključni kreator nacionalne svesti i ideologije političkog nacionalizma u Evropi XIX veka, te, Ernest Gelner tvrdi da „u osnovi modernog društvenog poretka ne stoji dželat, već profesor“. Ipak, među intelektualcima posebno važnu, možda i fundamentalnu ulogu su igrali istoričari, jer je baš nastavi istorije bio poveren uzvišeni zadatak da „stvora osećanje istorijskog zajedništva“, određene etničke skupine, kako je pisala Dominik Šnaper. Zbog toga nije retka tvrdnja da su upravo istoričari, u izvesnom smislu, tvorci nacija u XIX veku, jer su je oni najčešće i najglasnije uzdizali kao vrhovni politički ideal. Zbog toga je u humanističkim naukama

i teoriji danas široko prihvaćena teza da je „savremena istoriografija rođena u XIX veku, zamišljena i razvijana kao instrument evropskog nacionalizma“, tj. kao „oruđe nacionalističke ideologije“, jer su „intelektualci, a posebno istoričari, bili prvosveštenici nacionalnih i nacionalističkih ideologija“. Imajući ovo saznanje u vidu, već pominjani Hobsbaum je uočio da je „istorija sirov materijal za nacionalističke, etničke (...) ideologije“. Istoriografije su služile oživljavanju slika patnji i nepravdi koje „smo“ trpeli u prošlosti, žrtava koje „smo“ podnosili, te je čitava prošlost modifikovana u mučeničku, ali slavnu i herojsku istoriju. Dakle, u Evropi je tako bilo u XIX veku, ali u perifernim i nerazvijenim društvima, kakva su naša, u kojima kritička svest naučne istoriografije nije uhvatila dovoljno dubok koren, istorijska nauka se još uvek nije oslobodila te svoje pragmatične uloge, zadržavajući neodrživu dihotomiju, istodobnog traganja za istinom i njenom zamagljivanju da bi se izgrađivao i homogenizovao nacionalni identitet. Što se istoriografija bude više oslobađala Janusovog lica svog karaktera i što odlučnije bude raskidala sa vlastitim iracionalnim i nacionalističkim svojstvima, to će biti lakmus razvijenosti i istinske evropeizacije naših društava.

Možda je najbolji primer te iracionalnosti naših istoriografija i političke funkcionalizacije istorije u cilju raspirivanja mržnje i održavanja stanja zaleđenog konflikta, upotreba i korišćenje žrtava Drugog svetskog rata u Jugoslaviji. Ne navodim slučajno baš ovaj primer, ne samo zato što je to paradigma zloupotrebe istorije, već zbog toga što je ta problematika rešena u nauci. Rekonstruisana je prekretnim monografijama Srbina-emigranta u Londonu, Bogoljuba Kočovića i hrvatskog naučnika Vladimira Žerjavića. Radeći nezavisno jedan od drugoga, jedan u Londonu, drugi u Zagrebu, došli su u predvečerje novih ratova, do gotovo istovrsnih rezultata. Pošto se istoriografijama, koje su se spremale za ratove, rezultati nisu svideli, jer su „smanjivali“ broj žrtava, a ratnim dobošima je trebalo upravo suprotno, ovi su naučni rezultati potpuno ignorisani. Bile su potrebne decenije, pa da rezultati rada ova dva naučnika uđu u istorijske udžbenike, i to ne sve. U udžbenicima u Srbiji i danas figurira brojka od 1,706.000 poginulih u Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu, iako je, dakle, taj broj demografskim i statističkim izračunavanjima korigovan na milion, a one prvobitne brojke se i sam njen autor odrekao, objašnjavajući je rezultatom političke

potrebe, radi naplate ratne štete na Pariskoj mirovnoj konferenciji 1946. Ostaje pitanje, zašto je milion žrtava svih jugoslovenskih naroda *nedovoljno* i koliko bi trebalo da ih bude, pa da se uklope u sve nekrofilne „potrebe“ nacionalističkih ideologija?!

Ratovi za realizaciju velikodržavnih intencija na razvalinama avnojevske Jugoslavije doveli su do vrhunca sistematsku, državno inspirisanu zloupotrebu istorijske nauke i proces konstrukcije prošlosti u Srbiji. Bilo je potrebno dokazati svoja „istorijska“ prava na određene teritorije, opravdati teritorijalne pretenzije i ostvariti davnašnje nacionalističke snove i *zavetne misli*. Istoriografija je u svojim dominantnim delovima „naučno“ utvrđivala moralnu čistotu i ispravnost svog naroda, „prevrtljivost“ i „zločinački karakter“ svih ostalih, uživljavajući svoje čitaoce u ulogu večite žrtve „nezahvalnih“ suseda, do mere posle kojih svaki „naš“ postupak postaje lako prihvatljiv i unapred moralno „opravdan“. Ratovi na postjugoslovenskom prostoru tokom devedesetih godina prošlog veka bili su mentalno pripremljeni, ideološki opravdani i psihološki prihvatljivi zahvaljujući paraistorijskim tumačenjima, koja su krvavi rasplet jugoslovenske drame stavila u, ratnim ideolozima potrebni istorijski kontekst. Te manipulacije istorijom bile su nepohodne da bi sasvim prizemne ratne ciljeve, zločine nad civilima i pljačku imovine predstavile kao uzvišena stremljenja, proistekla iz vekovnih nacionalnih ispaštanja i, pre svega, kao ispravljanje istorijskih nepravdi. Mnoštvom političkih i ideoloških mehanizama trebalo je istorijskoj struci u potpunosti izmeniti prirodu: umesto da služi objašnjavanju i analizi prošlih zbivanja, ona je postala neka vrsta katalizatora rata. Stavljajući se u funkciju dnevno-političkih ciljeva, istoriografija je dobila zadatak da proizvede novu realnost zasnovanu na „novim“ činjenicama i interpretacijama, koje su i ranije bile poznate i istražene, ali ovaj put krivotvorene i stavljene u novi kontekst. Rečju, sistematski je menjana prošlost da bi se proizvodila, opravdavala i normalizovala krvava i nehumana sadašnjica.

Bilo je potrebno da se iz prethodnog koncepta međuetnike tolerancije i suživota, koji se najjednostavnije ogledao u maksimi *bratstvo-jedinstvo*, pređe na suprotan model istorije koji je trebalo da dokaže da su jugoslovenski narodi vekovima živeli u neprekinutoj konfliktnoj prošlosti, da je sukob bio njihovo trajno i prirodno stanje. Samo je tako rat koji se pripremao i vodio mogao biti, masama gladnih *nove istorije*, tobož oslobođene *starih stega*, predstavljen kao logičan i neminovan. Drugim rečima, pošto se sadašnjost nije mogla tako lako i brzo izmeniti, a Jugoslavija se nije mogla tako jednostavno razbiti i prekomponovati u etnički očišćene nacionalne državnice, bilo je lakše prvo izmeniti model nacionalnog pamćenja i kolektivne svesti, promeniti prošlost i onda, na osnovu tog izmenjenog obrasca modelirati sadašnjicu. Tako je najpre, preko dominantne, autoritarne nacionalističke historiografije koja je dobila ogromnu pažnju medija, napravljen antagonistički koncept istorije, da bi onda veći konflikt postao stvarnost koja je mogla delovati sasvim prirodno, kao logički nastavak vekovnih sukoba i omraza Srba i Hrvata. Tako je prema istraživanjima Dubravke Stojanović, u srpskom udžbeniku istorije iz 1994, utvrđeno da je prvi sukob srpskog i hrvatskog naroda bio 1525. Iako historiografija ne poznaje taj događaj, bilo je važno utvrđivanjem jednog takvog datuma, učitati đacima predstavu da je sukob između dva naroda trajna istorijska pojava, da je mržnja samim tim jedini odnos u kome se ti narodi mogu nalaziti, neka vrsta fatuma, pa i neizbežne sadašnjosti i budućnosti. Počev od te iskonstruisane 1525, čitava srpsko-hrvatska istorija je tumačena u tom ključu. Iz nje su izvučeni i naglašeni svi sukobi dva naroda, pa je stvorena slika o neprekinutom kontinuitetu nerazumevanja, konflikata i mržnje. S druge strane, svi primeri saradnje, zajedništva, veza i prožimanja bili su potisnuti i izloženi sistematskom brisanju iz pamćenja (*damnatio memoriae*). Na taj način je rat koji je vođen, stavljen u poželjan istorijski kontekst, koji ga je normalizovao, učinivši ga prirodnim i očekivanim ishodištem svih prethodnih

iskustava. Time je istorijska nauka, tj. njen dominantni deo, direktno stavljen u službu ispisivanja najnečasnijih stranica istorije ovih prostora.

Ipak, važno je naglasiti da dominantni tokovi u istorijskoj nauci, nisu obavezno i jedini. Alternativna, iako manjinska tendencija uvek je bila prisutna. Zbog toga je sada, kad istorijsku nauku manje nego bilo kad u prošlosti obavezuju istorijski izvori i kad je relativizacija istorijske istine i gotovo svih dostignuća naučne historiografije poželjan obrazac mišljenja, pa sledstveno tome sudovi donose revizionističke političke odluke, konstituišući imaginativnu sliku istorije, što zakonomerno uvlači postjugoslovenski prostor u novi krug iracionalnih mitologizacija, ključna je pouka da su ova društva, kao i pripadajuće im historiografije pluralni, čak mnogo više nego što to izgleda na prvi pogled, te da je važno istrajavati na onim orijentacijama, strukturama i pojavama, koje su i do sada odlučno i hrabro doprinosile pluralizaciji tih društava.

I da se vratim na našu današnju temu multiperspektivnosti istorije. Legitimne su, čak i poželjne različite perspektive istorijske nauke, ali historiografija nužno mora biti omeđena svojom osnovnom i usuđujem se da kažem, jedinom funkcijom. Ona uvek mora služiti kritičkom razumevanju i objašnjavanju prošlosti, a nikako legitimizaciji nacionalnih ideologija. Vratiću se još jednom Eriku Hobsbaumu koji je rekao: „Odgovorni smo prema istorijskim činjenicama uopšte i za kritiku političko-ideološke zloupotrebe istorije posebno. Veoma je važno za istoričara da zapamti svoju odgovornost, koja je, iznad svega, u tome da bude nepristrasan u odnosu na strasti politike identiteta – čak iako ih i on oseća. Moramo se suprotstaviti stvaranju nacionalnih, etničkih i drugih mitova u procesu njihovog nastajanja“.

Kao istoričar neću vam na kraju reći da bi istorija trebalo da služi pomirenju, niti da će nove interpretacije prošlosti doprineti izmirenju Hrvata i Srba; neću, jer bi i to bila upotreba istorije i njena funkcionalizacija u dnevnopolitičke svrhe. Istorija bi morala samo da služi istini i racionalnom poimanju, razumevanju i objašnjavanju prošlosti. A služeći ovim etičkim vrednostima, siguran sam da će služiti i vrlinama koje su nas okupile u gradu koji je ne svojom voljom postao sinonim pada u varvarstvo ovih prostora.

**(Reč na skupu „Multiperspektivnost istorije“, održanom u Vukovaru, 31. avgusta 2012. u organizaciji Inicijative mladih za ljudska prava).**

# Nastavak političke bure

PIŠE: SEAD HADŽOVIĆ

Početkom oktobra održani su u Bosni i Hercegovini (BiH) redovni lokalni izbori na kojima je izabrano 136 opštinskih skupština (78 u Federaciji BiH i 58 u Republici Srpskoj), 135 načelnika opština, pet gradonačelnika u RS, i skupština Distrikta Brčko.

Izbori nisu održani u Mostaru zbog odsustva političkog dogovora o izmjenama izbornih odredaba koje se odnose na izbor vijećnika u Gradsko vijeće tog grada.

Od ukupno 3.144.296 birača, glasalo je 56,36 odsto (u FBiH 55 odsto, u RS 59 odsto u Distriktu Brčko 51 odsto). Relativno visoki odziv birača pokazuje njihovu želju za promjenama, budući da su se razočarali u aktuelnu vlast i vodeće stranke koje su se, umjesto da rješavaju nagomilane probleme bavile same sobom.

Iako je riječ o lokalnim izborima, u predizbornoj kampanji više se isticala visoka politika (ustavne promjene, ulazak u EU, ugrožavanje od drugih) nego egzistencijalni problemi. Vladajuće stranke namjeravale su kampanjom, sličnom onoj koja se vodila na opštim izborima 2010, ponoviti pobjedu i na ovim izborima.

U RS istican je, iznad svega, govor o jačanju državnosti i samostalnosti „Srpske“, a zapostavljani akutni, veoma teški ekonomski problemi i sve veće siromaštvo stanovnika. U tome je prednjačio Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), naročito njihov lider Milorad Dodik.

U FBiH, stranke su se međusobno optuživale za tešku unutrašnju političku situaciju. Najveću odgovornost snosi lider Socijaldemokratske partije (SDP), Zlatko Lagumdžija, koji je mijenjao koalicione partnere različitih političkih opredjeljenja (koalicija sa SDA, pa raskid; koalicija sa dve male hrvatske stranke, a protiv HDZ; potom koalicija sa HDZ). Shodno tome, bio je inicijator odgovarajućih kadrovskih promjena, što je dovelo do previranja i konfuzije, naročito u institucijama vlasti FBiH. Na taj način se SDP kompromitovala i kod birača više nije predstavljala alternativu etnonacionalnim strankama desnog usmjerenja.

Na ovim izborima naročito su došla do izražaja postojeća unutarnacionalna stranačka previranja, što se naročito ispoljilo kod bošnjačkih stranaka, prije svega Tranke demokratske akcije (SDA) i SDP. Ta previranja su se u nešto manjoj mjeri ispoljila i među strankama u RS, a najmanje u hrvatskom korpusu.

Revoltirani birači, i u FBiH i u RS odlučili su da ne glasaju za kandidate aktuelnih vladajućih stranaka. Glasali su za neku od postojećih rivalskih etnonacionalnih stranaka desne orijentacije, jer nije bilo druge alternative (istina, bilo je malih stranaka socijaldemokratskog opredjeljenja, koje se nisu dovoljno razvile i stekle popularnost većih razmjera).

Najveći poraz na izborima doživjele su: Socijaldemokratska partija, na čelu sa Zlatkom Lagumdžijom i Savez nezavisnih socijaldemokrata, na čelu sa Miloradom Dodikom. A bili su najveći pobjednici na opštim izborima prije dvije godine.

SNSD sa Miloradom Dodikom doživio je pravi debakl. Prije izbora imao je 41 mjesto načelnika opštine, planirali su da na ovim izborima osvoje 45, a osvojili su samo 15. Naročito su podbacili u istočnom dijelu RS.

Umjesto SNSD, najjača stranka u RS postala je Srpska demokratska stranka (SDS) na čelu sa Mladenom Bosićem, iako ona nije ponudila ništa novo. Ovog puta osvojila je 27 mjesta načelnika opština, a do ovih izbora imala je 17 načelničkih mjesta.

Sličnu sudbinu doživjela je i SDP sa Zlatkom Lagumdžijom. Istina, ona je zadržala, pa čak i povećala broj mjesta načelnika opštine na 11, ali su to manje opštine. Međutim, izgubila je načelnička mjesta u tradicionalnim uporištima stranke (Bihaću, sarajevskoj opštini Novi Grad, Varešu, Olovu), kao i više od 100.000 glasača koji su za nju glasali na opštim izborima prije dvije godine.

Poraz SDP išao je u prilog Stranci demokratske akcije, na čelu sa Sulejmanom Tihićem, koja je osvojila 38 mjesta načelnika opštine i prema



izbornim rezultatima postala najjača stranka, ne samo u FBiH, nego i u državi.

Relativno nova bošnjačka Stranka za bolji boljitak (SBB) tajkuna Fahrudina Radončića, koja je u koaliciji sa SDP, osvojila je 2 mjesta načelnika opštine.

Predsjednik SDA, Sulejman Tihić, izjavio je da je SDA osvojila tri puta više glasova nego SDP i SBB zajedno.

Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH) na čelu sa Draganom Čovićem, i HDZ 1990, na čelu sa Božom Ljubićem, apsolutni su pobjednici u hrvatskom glasačkom tijelu.

Birači se na ovim izborima nisu povodili za neuvjerljivim pričama lidera, već vjerovali svojim očima i, shodno tome, po svojoj savjesti odlučivali za koga će glasati (ili pak apstinirati).

Na ovim izborima pobijedile su prvobitno osnovane tri etnonacionalne stranke - SDA, SDS i HDZ. Pojedini analitičari smatraju da takvi izborni rezultati vraćaju BiH u devedesete, budući da su navedene etnonacionalne političke opcije postale dominantne. Ipak, ne bi se moglo reći da je riječ o povratku u devedesete, budući da su se etnonacionalne stranke, manje ili više, vremenom transformisale.

Izvjesno je da će se rezultati opštinskih izbora reflektovati na rezultate opštih izbora koji će se održati za dvije godine. Teško je pretpostaviti da bi se mogli ponoviti oni iz 2010.

Rezultati lokalnih izbora doveli su do nesklada između novoizabranih opštinskih vlasti i vlasti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, formirani na osnovu rezultata opštih izbora 2010. godine. Formalno, to bi moglo značiti da bi oni na tim nivoima mogli i dalje neometano raditi neovisno od rezultata opštinskih izbora sve do narednih opštih izbora 2014. godine. Međutim, u praksi neće biti tako. Naime, opštinski izbori održani su u jeku političkih previranja na nivou države, FBiH i kantona i nastavljaju se istom žestinom i nakon ovih izbora. Već se pokazalo da rezultati opštinskih izbora imaju itekako

velikog uticaja na rješavanje akutnih političkih previranja, prije svega, na nivou države i FBiH.

Zbog stalnih i brzih promjena u sklapanju i raskidanju koalicionih partnerstava, teško je predviđati ishod. Trenutno, to se naročito ogleda u pogledu sudbine kadrova iz SDP.

Tako, na primjer, Lagumdžija je još u ljeto stvorio koaliciju sa HDZ. U međuvremenu, Milorad Dodik pokrenuo je pitanje smjene Zlatka Lagumdžije, kao ministra inostranih poslova, zbog njegovog glasanja za rezoluciju UN o Siriji, bez konsultacije sa Predsjedništvom BiH. Sve do prvih dana oktobra stizale su informacije da HDZ čuva Lagumdžiju u fotelji i da čini sve da sruši Dodikovu inicijativu za njegovu smjenu. Međutim, od 10. oktobra stižu informacije da su SNSD i HDZ sklopili dugoročni partnerski odnos, koji će važiti i u slučaju Lagumdžija. Uzgred, i Sulejman Tihić je izjavio da je za smjenu Lagumdžije, ali da nije protiv SDP kao stranke da bude u vlasti. Osim Lagumdžije, pokrenuto je i pitanje smjene zamjenika predsjedavajućeg Predstavničkog doma, Denisa Bećirovića (SDP). O navedenim smjenama treba da se odlučuje na zasjedanju Predstavničkog doma skupštine, 23. oktobra. Ako se te smjene ostvare SDP bi bila isključena iz državne vlasti, a stranke koje bi te smjene podržale mogle bi predstavljati parlamentarnu većinu.

Neposredno poslije izbora, Sulejman Tihić, predložio je Zlatku Lagumdžiji koaliciono partnerstvo SDA i SDP, što je Lagumdžija ekspresno odbio, pa se i Tihić priključio njegovoj smjeni.

HDZ BiH i HDZ 1990, nalaze se u najboljoj poziciji jer ih žele za koalicionog partnera stranke i u FBiH i u RS.

Najavljen je sastanak „šestorice“ (šest predsjednika stranaka, a moguće i priključenje predsjednika SBB) u oktobru.

Dakle, u Bosni i Hercegovini nastavlja se burna politička jesen.

# Kako otići, a ostati

**PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ**

Sto dana svoje vlasti Vlada Srbije neće dočekati praćena opozicionom vladom u senci. Ono što se kao prvi potez Demokratske stranke (DS) očekivalo odmah nakon što je potalo jasno da je Ivica Dačić našao novog partnera, nije se dogodilo ni nakon sto dana u opoziciji. Na vladu u senci koju je DS u svojoj novijoj istoriji pravila čak i na nivou Beograda, Miloševićevih devedesetih, podsetio ju je „manifest“ Gorana Vesića, ponuđen novom DS favoritom Draganu Đilas. A vladu u senci je uobičajeni, gotovo automatski potez opozicija u zemljama istinske demokratije. Ona dokazuje da je i opozicija a ne samo vlast na svom zadatku brige o opštem dobru i da su svi građani, i oni koji su glasali „gubitnički“, dobili svoj javni oslonac koji će u njihovo ime reagovati na poteze nove izvršne vlasti.

Sve je to, naravno, mera problema u DS koja je nesporno dočekala gubitak velike političke i sitem-ske moći.

Sada je jasno i to da demokrate ne mogu da se reorganizuju ni u parlamentu ni na lokalnom nivou, sve dok se njihov stranački gordijev čvor ne razmrši. A on se „razvlači“ do 25. novembra i odložene skupštine koju zakazuju dva glavna rivala za mesto predsednika, Tadić i Đilas. Datum izborne skupštine izglasano početkom septembra od strane GO DS, ne uvažava se od ove dvojice koji se spremaju na nekakav dogovor, na nagodbu njih i njihovih pristalica radi dostojanstva jednog koji se prebrojao kao gubitnik i legitimiteta drugog koji neće da se zadovolji tek „tehničkom“ pobedom koja mu je na vidiku. Time se, do daljnjeg, obustavljaju već uveliko započete kampanje koje su nagoveštavale da će ići na nokautiranje izbornog rivala.

Najnovije prebrojavanje odbora DS pokazalo je da je Đilas u velikoj prednosti, pa bi Tadićev poraz ukoliko „ide do kraja“ kako je obećao javnosti, mogao biti više od običnog gubitka izbora. Iako se oko bivšeg predsednika Srbije nisu plele afere za korupciju, pa je sa te strane bar lično bezbedan, njegov uticaj u stranci bi izbornim rezultatom potcrtao veliki gubitak poverenja članstva DS, što bi imalo bombastičan unutarstranački i javni odjek. Očigledan gubitak moći koji bi se obelodanio 10. novembra, naročito velike, nije nimalo zgodan u ovakvoj srpskoj

slaboinstitucionalizovanoj demokratiji, da ne govorimo o „časti i ugledu“ takođe ovde nestabilnim kategorijama. Tadić, jednostavno, ne želi da još jednom bude poražen, a cepanje stranke u čijem stvaranju je učestvovao, ne može mu doneti satisfakciju. Uostalom, sad je i pitanje da li on još uvek ima pristalice spremne na tako nešto? I „na što to i čemu“, ako Đilas, sasvim legalistički, dođe na čelo „izvorne DS“? Jedno je da Đilas odvlači svoje pristalice iz DS i pravi stranku, o čemu se letos spekulisalo, a drugo da to radi Tadić ili da se desi voljom njegovih pristalica. Nešto slično je pre dosta godina pokušao Dragoljub Mićunović, pa se sa svojom malobornom strankom vratio u DS.

Drugo je pitanje da li će ovolika podrška Đilasu mnogo promeniti partiju? Tu upravo Tadić nalazi svoj *raison d'être*, svoju „misiju“ odlazećeg. Nevolja je što u svemu tome ima malo demokratskog, jer je ustvari, reč o dogovoru za manje problema u odlasku i manje problema u dolasku, za nepodnošenje računa i izostanak prihvatanja pune odgovornosti onog kojem se položaj „daje“ da bi ispunio uslove onog ko mu ga „poklanja“. Što se verovatno neće ispunjavati sem „na papiru“, ali je, kako je rekao Bojan Pajtić, obostrano prihvatljivo. Čemu onda uopšte izborna skupština i kako će se legalizovati ovaj lični dil? Teško je setiti se slične situacije našeg doduše skromnog, ali burnog političkog života, gde su se često proizvodili i nametali politički naslednici, gde je najčešće na izborima za šefove postojao samo jedan, neprikosnoveni kandidat, oktroisan kao sudbina.

Sve bi trebalo da se reši 4. novembra na novom Glavnom odboru DS koga je sazvao Tadić, mimo odluke tog istog tela da se sve radi na održavanju izborne skupštine 10. novembra. To će se objasniti najvišim mogućim interesima stranke i države, kao potez „državotvoran“, demokratski, evropski, ne bi li se farsa maksimalno dramatisovala i učinila neizbežnim a najboljim rešenjem. Dakle, za sledeći GO DS smisliće se statutarno pokriće za ovo ponižavanje odbornika već namučenih predizbornim smaranjem dva glavna (formalno još samo potencijalna kandidata), predlagaće se izmene stranačkih dokumenata i predložiće nekakva nova (reformaska) platforma gde će se, kaobajagi, ujediniti „preduzeće“ i „leva ideologija“, što bi trebalo da da modernu socijaldemokratiju, motor EU-integracija Srbije. Tadić pri tom bodri svoje, tako što još drži nogu u vratima, pa se možda i kandiduje istog tog 4. novembra. Toliko je sve usitnjeno i zakukuljeno da je sem možda izbegavanja cepanja DS, nejasno ko sem dvojice lidera i njihovih

najbližih saradnika, od ovoga ima koristi. I kakva će uopšte biti politika novog, očekivanog predsednika Đilasa ako mu njegov rival bude pisao pola programa i tražio da Đilasovi glasači podrže i Tadićeve kandidata za potpredsednike. Zašto se onda i sam Đilas uopšte kandiduje i šta je sa njegovim programom koji je onomad izlagao natenane u jednom malom srpskom gradu? Šta sada da rade njegovi kandidati za visoke stranačke funkcije, kako oni odjednom da podržavaju dobar deo rivalskog programa nekoga ko im više nije odgovarao? Kako Đilas, koji nije pokazivao, ni životom ni delom da zastupa „levu ideologiju“, sad da je zavoli i još primenjuje kroz svoju tehnomenadžersku liberalno konzervativnu viziju? Lepo mu je napisao brzo ofirani Vesić, baš kao prorok DS: znam da si u duši desničar, ali... Kako će Đilas da ispuni Tadićev amanet i zakletvu koji će mu doneti mesto prvog u stranci, da se DS posveti najsiromašnijim i najugroženijim građanima, manjinama i sličnima, kad je ne tako davno rekao da beskućnici, Romi i slični ne treba da žive u Beogradu ako nemaju od čega i obogatio javni diskurs sa dosta sličnih „levih“ promišljanja? Preteško breme mu ostavlja Tadić.

Ali, jasno je da Đilasu treba Tadićeve makar i sasvim iznuđena podrška, jer on, verovatno je, u samom članstvu nema toliko podrške koliko je dobio lobiranjem u odborima, što jeste dovoljno za pobedu u prihvaćenim izbornim uslovima ali ne i za masovnu stranačku i javnu podršku. Zato su njih dvojica i tražili različite glasačke baze – Đilas odbore, Tadić članstvo, procenjujući gde su jači. Članstvo je još nepoznata za Đilasa, on je relativno novi član stranke, a mnogi su tu od 1990. Odbori i delegati su već nešto drugo, manje tu ima romantizma i „ideologije“, a više konkretnih planova i ambicija. Ipak, uz Tadićevu podršku i prihvatanje političkog amaneta, tako miropomazanom biće mu mnogo lakše sa uglednim stranačkim prvoborcima, Tadićevim prijateljima. A temeljni i ambiciozni Đilas sigurno ne misli da tek vidi kako je biti predsednik demokrata, politički uspeh je ono što mu upravo nedostaje. Bogat je, ume da organizuje posao, da zada jednostavne zadatke, ali politika je za njega još uvek nesiguran teren. Njemu zaista, i zbog toga, treba Tadić. Utoliko pre, ukoliko, kako se najavljuje, ode u neku međunarodnu organizaciju, iz koje bi „s visine“ gledao domaće prilike i možda hteo da starom društvu bude u nostalgичnom sećanju, šaljući im svoje referate kako se vodi politika u idealnijim uslovima, sa ideologijom javno, a poslovnim klubom u pauzi...

Tadić hoće da pokloni već izgubljenu pobedu, a Đilas, a možda još više iskusniji Bojan Pajtić, kao njegov kandidat za zamenika, ne žele da gube podršku glasača i simpatizera među onih milion i po glasova i još nešto „Tadićevih apstinenata“ koji su u velikoj nadi, predsednika napustili kad ih je baš mnogo iznervirao. Zato su ova dvojica Tadiću nudili sva moguća počasna i savetodavna mesta, svesni da će on od odbora i delegata izgubiti, ali da bi simpatije članstva mogle da se u budućnosti ponovo okrenu Borisu Tadiću, tražeći u njemu neki nosi „spas“. Iako je popularnost DS u poslednje vreme jako opala, Boris Tadić sa svim što je dobro ili pogrešno uradio, u deficitu harizmatičnih ili simpatičnih političara, mogao bi kroz neko vreme ponovo biti poželjan...

Prema tome, i tim oko Đilasa na svoj način razmišlja o budućnosti, a i samom Tadiću to nije strano pa je čak izjavio i da je Liberalno demokratska partija, za njegovu reformisanu DS, najpoželjniji partner. Pre četiri godine nije tako govorio, a verovatno ni razmišljao. Ono što je sigurno najbolje iz ove nedemokratske i politički teško objašnjive pogodbe Tadić-Đilas plus Pajtić, jeste prilična izvesnost da će se DS održati na nogama. Možda ima i onih koji misle da je bolje da se stranka zaista jasno profiliše, pa makar se nezadovoljni odvojili, ali pri sadašnjem odnosu snaga onih koji glasaju, pridošlica Đilas bi bio lider DS, a onaj drugi bi mogao da ode. I da počne iz početka? Da li bi to bila „nova“, „prava“, „leva“, ili „reformaska“ DS?

Sam Tadić se prekasno setio „oprobanih ljudi“ od kojih je neke stavio u svoj predizborni tim i kandidovao za visoke stranačke funkcije. I tu je kaskao za Đilasom koji je, široj javnosti nepoznate lokalne funkcione istakao pored sebe i Pajtića. Tadić sad traži od svog eventualnog naslednika, sve ono što je za njegovog mandata bilo deficitarno u DS: unutrašnju demokratičnost, podelu vlasti, pobedu bez revanšizma za jedinstvo partijskih ciljeva, iskusne i stranci dugo godina lojalne funkcionere a ne ariviste, pametne i dobronamerne kritičare a ne skutonoše... Pominjalo se „ponovno privlačenje intelektualaca“, mada ni Đilasov tim ni u tome baš nije bio deficitaran.

Poražen u Đilasovoj igri sopstvenim slabostima, Boris Tadić, dugo najpopularniji domaći političar, a još uvek najpopularniji izvan Srbije, traži svoje novo mesto za političko i javno delovanje. To sigurno neće biti „kancelarija bivšeg predsednika“ niti kolumna u dnevnim novinama.

A verovatno ga je i već našao...

# Za Kosovo - Kumanovo, za Slivnicu - Bregalnicu

PIŠE: DRAGOLJUB TODORVIĆ

Srpska istorija od Stevana Nemanje sve do sada prepuna je stereotipa koje karakterišu ordrinarne laži ili poluistine koje su produkt frustriranosti, umišljenosti i palanačkog mentaliteta i koji pokazuju koliko je srpsko društvo izvan glavnih civilizacijskih tokova i vrednosti ozbiljnog savremenog sveta. Jedan od takvih stereotipa je i slogan *Za Kosovo - Kumanovo, za Slivnicu - Bregalnicu*, koji je opsednut mržnjom i revanšizmom prema srodnim narodima, Turcima i Bugarima i koji počiva na lažnim premisama. Poraz od Turaka na Kosovu posledica je borbe za vlast srpskih feudalaca koji su ignorisali, potcenili i potpuno zanemarili činjenicu da je Turska u tadašnjem feudalizmu bila velika svetska sila. Poraz od Bugara na Slivnici polovinom novembra 1885, usledio je nakon što je kralj Milan potpuno nepotrebno i lakomisleno ušao u rat sa Bugarima, pri tom potcenivši bugarske snage i računajući na laku pobjedu. Srpski revanši iz navedenog slogana pobjede nad Turcima na Kumanovu i Bugarima na Bregalnici ostvarene su u balkanskim ratovima 1912, i 1913, balkanski ratovi su u srpskoj historiografiji prikazani vrlo neobjektivno, jednostrano i, moglo bi se reći, apsolutno pristrasno.

Ova kratka uvodna analiza jednog od srpskih stereotipa povod je za nekoliko refleksija povodom stogodišnjice početka balkanskih ratova. U oktobru ove godine navršilo se 100 godina od početka Prvog balkanskog rata u kome su Srbi posle pobjede nad Turcima kod Kumanova ušli u Makedoniju i na Kosovo i proširili svoju državu. U srpskoj historiografiji, u školskim udžbenicima i među srpskim narodom taj rat i pobjeda predstavljaju se kao oslobođenje srpskih zemalja od Turaka, bez obzira na vremenski diskontinuitet u odnosu na srpsku srednjovekovnu državu od gotovo šest vekova. Srbi su zauzeli i severnu Albaniju i izašli na more. Da bi osigurala pozicije na severu Albanije i izlazak na more srpska vojska je sprovela neviđen teror nad albanskim i muslimanskim stanovništvom na Kosovu i u Makedoniji. Naime, velike sile su prihvatale teritorijalno proširenje ako na zauzetoj teritoriji živi pretežno narod države koja ju je zauzela. O tome su tadašnji izveštači sa tog područja stranih

medija i humanitarnih organizacija obavještavali svetsku javnost, a rezime svih izveštaja sadržan je u nalazu *Karnegijeve zadužbine za međunarodni mir*:

*„Cilj zločina je bio da se srpski zahtevi potpomognu etničkim čišćenjem i statističkom manipulacijom pre konferencije velikih sila koja će utvrditi nove granice“.*

Velike sile ipak nisu prihvatile srpsko osvajanje severne Albanije i izlazak na more, a formirale su posebnu albansku državu.

Inače, za muslimansku i albansku populaciju ulazak Srba na Kosovo i u Makedoniju predstavljao je okupaciju. Jednog okupatora zamenio je drugi, Turke su zamenili Srbi. Srpski okupator je bio gori, okrutniji i krvoločniji. Srpski kralj Petar I u decembru 1912, izdao je lični dekret kojim je na Kosovu i u Makedoniji uvedena vojna uprava, a odmah zatim i dekrete o policijskom času i mogućnosti deportacija čitavih sela.

Tokom dve godine na ovom području pripadnici srpske vojske i paravojnih formacija ubile su na desetine hiljada albanskih civila (muškaraca, žena i dece). O surovosti i zločinima nad Albancima i muslimanima pisala je celokupna svetska štampa. Jedan od ratnih dopisnika sa Balkana bio je i kasniji Lenjinov prvi saradnik i komandant Crvene armije Lav Trocki. Samo mali insert iz njegovih brojnih i opširnih izveštaja izdvajamo primera radi:

*„Srbi u Staroj Srbiji u svom nacionalnom poduhvatu ispravljajući onih podataka u etnološkim statistikama koji nisu na njihovu korist jednostavno uništavaju muslimansko stanovništvo u selima, gradovima i čitavim okruzima“.*

Pariski *Imanite* je objavio zvanični izveštaj francuskog konzula iz Soluna:

*„...u kojem se srpske aktivnosti u Albaniji opisuju kao pljačkanje, uništavanje i pokolji“.*

*Njujork tajms* od 31. decembra 1912. ocenjuje:

*„...da su ova užasna zverstva rezultat promišljene politike da se istrebe muslimani“.*

Ratni izveštač jednih danskih novina javlja:

*„Aktivnosti srpske vojske u Makedoniji su poprimile karakter istrebljenja albanske populacije“.*

Jedan rumunski lekar u novinama *Adevalur* iz Bukurešta u broju od 6. januara 1913. ocenjuje:

„...da su užasi koje je video počinjeni od srpske vojske, daleko prevazišli njegove najgore strahove“.

Njujork tajms piše:

„Skoplje je bilo upravno sedište Kosovskog vilajeta i pred rat je, prema nekim procenama imalo 60.000 stanovnika od čega polovinu Albanaca i Turaka. Iako je srpska vojska bez otpora ušla u Skoplje izveštaji prenose da su srpski odredi u navedenom periodu dnevno bacali oko 20-30 Albanaca u Vardar“.

Dejli telegraf je pisao:

„...svi užasi istorije premašeni su zverstvima koje su počinile trupe generala Jankovića“.

Skopski nadbiskup Lazer Mjeda u izveštaju za Rim opisuje Prizren koga je posetio:

„Grad izgleda kao Kraljevstvo smrti. Pokucaju na vrata albanskih kuća izvedu muškarce i odmah ih ubiju. Za nekoliko dana je broj ubijenih muškaraca dostigao 400. Što se tiče otimanja, pljačke i silovanja to se podrazumeva; stoga je pravilo dana: protiv Albanaca je sve dozvoljeno - ne samo dozvoljeno već i poželjno i zapovijedeno. I uprkos svim ovim užasima vojni zapovjednik, Božo Janković natjerao je gradske uglednike s pištoljem u ruci da pošalju telegram zahvalnosti kralju Petru“.

Poznata engleska slikarka, britanski oficir i bolničarka u ratu, kao i novinski izveštač sa ratišta Edit Duran objavila je knjigu sećanja u kojoj piše da je po okončanju borbi u Prvom balkanskom ratu bila u Crnoj Gori i da ju je britanski vojni ataše zamolio da ode u Prizren i podnese izveštaj. Vlasti su putovanje zabranile. Kasnije, lečeći ranjene Crnogorce postavila im je pitanje:

„Pitala sam ranjene Crnogorce zašto mi nije dozvoljeno da idem, a oni su se nasmijali i rekli - 'Nismo tamo ni nosa na Albancu ostavili. Ne bi to bio prizor za oči britanskog oficira'. Kasnije sam posjetila jednu isturenu sjevernu albansku lokaciju gde sam vidjela zarobljene osmanske vojnike kojima su nos i gornja usna bili odrezani.“

Srpski opozicionari - socijalisti Kosta Novaković i Dimitrije Tucović takođe su svedočili o srpskim zločinima na Kosovu. Kosta Novaković koji je bio pripadnik srpskog ekspedicinog korpusa u Albaniji piše:

„...da srpska imperijalistička vlada nije ostavila ništa neučinjeno Albancima tokom okupacije... istrebljenje kosovskih Albanaca vršeno je da bi se Kosovo kolonizovalo Srbima, odnosno da bi se izvršila srbizacija Kosova.“

Dimitrije Tucović je opominjao srpsku javnost da je:

„izvršen pokušaj ubistva s predumišljajem nad celom jednom nacijom, što je zločinačko delo za koje se mora ispaštati“.

Zločinima srpske vojske nakon zaposednja albanskih naselja bavile su se i mnoge međunarodne humanitarne organizacije. Tako je *Karnegijeva zadužbina za međunarodni mir* formirala posebnu komisiju koja je 1913. upućena na Balkan. U zaključku izveštaja koji je podnela o situaciji u albanskim oblastima Komisija navodi:

„Kuće i čitava sela su pretvorena u pepeo, nenaoružano i nedužno stanovništvo je masovno masakrirano, neverovatni akti nasilja, pljačke i surovosti svake vrste - to su sredstva koja je primenjivala i još uvek primenjuje srpsko-crnogorska vojska u cilju potpunog preinačenja etničkog karaktera oblasti naseljenih isključivo Albancima“.

U analizi dešavanja u Prvom balkanskom ratu naveli smo samo mali deo inače ogromnog materijala o svedočenju najrazličitijih i međusobno apsolutno nepovezanih ličnosti iz celog sveta o zločinima srpske vojske 1912, i 1913, na Kosovu i u Makedoniji zbog toga što se o Prvom balkanskom ratu punih sto godina u Srbiji priča, uči i piše kao o slavnoj epopeji, veličanstvenoj pobedi i trijumfu pravde, poštenja i viteškog duha srpskih ratnika, neustrašivih boraca za slobodu. Od osnovne preko srednje škole i fakulteta, do Akademije nauka, Prvi balkanski rat se izučava kao oslobodilački, iako Dušanovo carstvo nije bilo samo srpsko, iako je od njegove propasti do 1912. godine prošlo gotovo šest vekova, pa se postavlja logično pitanje šta se i od koga oslobađalo 1912.

Povodom stogodišnjice Prvog balkanskog rata ugledni beogradski listovi: dnevnik *Politika* i nedeljnik *Vreme* posvetili su mu značajnu pažnju. *Politika* o tom događaju piše na dve cele strane tako što donosi uvodnik iz *Politike* od 1. januara 1913, koga je napisala znamenita srpska spisateljica Isidora Sekulić, dva teksta dvojice doktora istorije od kojih je jedan univerzitetski profesor, jedan tekst iz *Politike* od pre 100 godina i tekst sadašnjeg novinara *Politike*. Nedeljnik *Vreme* čak na 11 strana obeležava stogodišnji jubilej. Donosi reportažu o Kumanovskoj bici koju je za *Politiku* od 20. i 21. novembra 1912, napisao srpski književnik Ivo Ćipiko koji je kao ratni dopisnik učestvovao u balkanskim ratovima. *Vreme* objavljuje i opširne izvode iz Narodne enciklopedije Stanoja Stanojevića i Vojne enciklopedije. Ni u jednom tekstu, ni u *Politici*, ni u *Vremenu* ne pominje se nijedan zločin, ili bilo kakav nedostojan gest srpske vojske na Kosovu i u Makedoniji 1912, i 1913. To se nije moglo ni očekivati posle stogodišnje propagande o herojskoj i oslobodilačkoj akciji srpske vojske. Golgota

kosovskih Albanaca nastavlja se i u Prvom svetskom ratu, Jugoslaviji između dva rata, u Drugom svetskom ratu, u posleratnoj Rankovićevoj udbaškoj i unitarističkoj diktaturi i Miloševićevoj Srbiji od 1989, do 1999.

Već više od jedne decenije Kosovo je najveći, najvažniji i ključni problem Srbije. Srbija ne može da se konsoliduje, da se uključi u međunarodnu zajednicu, da definiše svoje granice i donese najvažnije državne akte zbog toga što izbegava da reši pitanje Kosova koje je i de jure i de facto izvan svake srpske jurisdikcije i nadležnosti već 13 godina.

U kontekstu trenutne agonije srpske politike u vezi sa Kosovom koja se ubuduće samo može povećavati, za početak je neophodno u srpskoj historiografiji, školstvu, politici, nauci, medijima i najširem javnom mnjenju ozbiljno, kritički, istinito, na činjenicama zasnovano revalorizovati i prevrednovati dosadašnja tumačenja Prvog balkanskog rata i njegovih posledica. U tim događajima od pre sto godina na Balkanu se začela mržnja između Srba i Albanaca tako da je istina važnija od mitske floskule popularne među Srbima: *Za Kosovo - Kumanovo, za Slivnicu - Bregalnicu*.

Osim toga, prava istorijska istina argumentovana i potkrepljena dokazima svedoka i očevidaca iz celog sveta o balkanskim ratovima bila bi značajna pre svega za mlade ljude u Srbiji, jer bi saznali da etnička čišćenja u Bosni i Ćosićeva zalaganja za preseljavanje stanovništva krajem XX veka nisu bile prve akcije tog tipa među Srbima. Ozbiljnija afirmacija kritičke historiografije danas i ovde omogućila bi i pravi uvid u *Načertanije - program spoljašne i nacionalne politike* Ilije Garašanina iz 1844. godine. Sprovodeći *Načertanije* kao predsednik vlade za vreme kneza Mihajla (1861-1867), Garašanin je proterao muslimansko stanovništvo iz gradova, prvenstveno iz Užica, ali i iz Smedereva, Šapca i Soko Grada. *Načertanije* je osnov i polazna tačka za sve druge projekte Velike Srbije: Apisov s početka XX veka, Moljevićev iz Drugog svetskog rata i Ćosićev na kraju XX veka.

Dakle, Miloševićeva ratna i osvajačka kampanja početkom devedesetih godina prošlog veka imala je duboke korene u srpskoj istoriji od polovine XIX veka do osamdesetih godina XX veka.

Ubijanja albanskih žena i dece na Kosovu 1912, i 1913, imala su svoju krvavu reprizu kad je u martu 1999. godine ubijeno 65 albanskih civila (uglavnom žena i dece) i to u roku od dva dana u Podujevu i Suvoj Reci, što je samo mali deo (izdvojen primera radi) ukupno stradalih Albanaca na Kosovu od 1989, do 1999. godine, čiji se broj meri hiljadama.

## Svakom „svoja“ istina

PIŠE: SAFETA BIŠEVAC

U Srbiji se ovih nedelja dosta skromno obeležava bitan događaj u istoriji ne samo ove već i ostalih balkanskih država - 100 godina od Prvog balkanskog rata. Okončanje rata u kome je Otomanska imperija bila poražena, a balkanske države pobednička strana, donela je suštinske i dugoročne promene na Balkan - odlazak turske vlasti i proširenje granica balkanskih zemalja. Ratne operacije su počele 8. oktobra 1912. godine, a mir je zaključen 30. maja 1913. u Londonu. Turska strana je bila malobrojna i oslabljena, jer se otomanska vojska nakon prethodnih poraza i sporazuma sa Austro-Ugarskom, povukla sa većine teritorija, pa snažno motivisanim balkanskim državama nije bilo teško da viševekovnom vladaru nanese poraz.

Bilo im je teže da podele osvojene teritorije. Pošto balkanske zemlje nisu mogle da se dogovore o „podeli ratnog plena“ nekadašnjih otomanskih teritorija, 1913. godine došlo je do Drugog balkanskog rata. Iscrtane su nove granice i stvorena još jedna država na Balkanu - Albanija. Velike sile nisu gledale blagonaklono na ova ratna dešavanja i dogovore balkanskih država, jer nisu želele da izgube kontrolu nad strateški bitnim poluostrvom, pa su se itekako mešale u međubalkanske odnose. Istoričarka Dubravka Stojanović ističe da su balkanski ratovi u Srbiji slavljani „kao revanš za poraz u Kosovskoj bici, ispravljanje tada nanete nepravde, vraćeni dug knezu Lazaru“. „Dan velikog obračuna“, „ostvarenje zavetne misli“, „osveta Kosova“, „nastavak borbe za krst časni i slobodu zlatnu“, „najpopularniji ratovi u srpskoj istoriji“, samo su neki epiteti vezani za ove ratove, posebno Prvi, primećuje Stojanović. Kao što obično biva na našim prostorima, druga strana na taj deo istorije uglavnom gleda nešto drugačije.

### 100 godina od Prvog balkanskog rata

Podsećanja radi, Prvi balkanski rat zvanično je trajao od 8. oktobra 1912. do 30. maja 1913. godine i vodile su ga balkanske zemlje: Srbija, Crna Gora, Grčka i Bugarska (članice Balkanskog saveza) protiv Otomanske imperije. Londonskim mirom kojim je okončan, Turska se odrekla svih svojih balkanskih teritorija zapadno od linije Enos-Midija. Kraljevina

Srbija je u ovom ratu dobila značajno proširenje i to na teritorije izuzetno značajne za istoriju srpskog naroda, države i crkve („Staru Srbiju“): Sandžak, Kosovo, delove Makedonije. Što se tiče Sandžaka, ta oblast je do Prvog balkanskog rata bila jedinstvena administrativna celina u okviru Otomanske imperije. Na Sandžak su pretendovale dve balkanske države, Crna Gora i Srbija, čije su vojske vrlo brzo osvojile i podelile tu teritoriju. Srpska vojska je u Sjenicu ušla već 10. a u Novi Pazar 23. oktobra 1912. godine. U Prvom balkanskom ratu Sandžak je podeljen tako što su Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Rožaje i Plav pripali Crnoj Gori, a Novi Pazar, Prijepolje, Priboj, Nova Varoš, Sjenica i Tutin Srbiji. Tada uspostavljene granice i danas dele tu oblast, kao i ponovo nezavisne države Srbiju i Crnu Goru.

Svakom ratu, pa i Balkanskom prethodila je i propagandna priprema. Uoči samog rata političari i štampa u Srbiji, Crnoj Gori, Bugarskoj i Grčkoj svakodnevno su objavljivali napise o teškom stanju potčinjenih hrišćana u balkanskim delovima Otomanske imperije. Isticano je da je došao „posljednji čas obračuna između krsta i polumeseca“ i oslobođanja teritorija od viševjekovnog turskog tlačenja. „Mali“ problem se sastojao u tome što su na tim teritorijama živeli i muslimanski narodi, Albanci i Bošnjaci pre svega, na koje se sručio „bes“ oslobodilaca. Očekivano, na teritorijama koje su kontrolisale muslimanske vojne formacije zabeležene su akcije protiv hrišćanskog stanovništva, a razmere počinjenih zločina nisu nikad objektivno sagledane. Zvanično, zločini i osveta nad stanovništvom nisu podržavani.

Prestolonaslednik Aleksandar Karađorđević, koji je predvodio srpsku vojsku, pre početka Prvog balkanskog rata, održao je govor u kome je apelovao na čovečnost. „Junaci, došao je trenutak da mi nastavimo i dovršimo veliko i sveto delo oslobođenja i ujedinjenja srpstva, koje je započeo moj praded, neumrli Karađorđe, sa vašim pradedovima, a koje je prihvatio i produžio knez Miloš Veliki, a potom kralj Milan sa vašim očevima... Prema pobeđenom neprijatelju i neprijatelju koji se preda budite čovečni i milostivi, jer on tada prestaje biti neprijatelj, nego ostaje samo čovek,

a prema čoveku treba biti čovečan. Kuće, imanja, čast i obraz pobeđenog neprijatelja i njegove porodice štedite i štitite, kao i kuće, imanje i čast sopstvenog naroda, jer to ne zahteva samo čovečnost i naša pravoslavna vera, nego to i dolikuje junacima...“, govorio je prestolonaslednik, koga mnogi na terenu nisu izgleda ni čuli ni razumeli. Verovatno nisu to ni želeli.

Kao što kod nas biva, zločine domaće „strukture“ nisu ni priznavale ni ispitivale, niti su zločinci kažnjavani. Izuzimajući pojedince koji su pisali o zločinima, poput tadašnjeg lidera socijaldemokrata Dimitrija Tucovića, učesnika rata koji su, međutim, i ućutkivani. Delovala je zato međunarodna zajednica. Nisu tada postojali ni Haški tribunal ni Međunarodni sud pravde, ali je nakon brojnih tekstova u zapadnoj štampi, Karnegijeva zadužbina za međunarodni mir 1913. godine ustanovila međunarodnu komisiju, koju su pretežno činili univerzitetski profesori iz Francuske, Velike Britanije, SAD, Nemačke, Austrije i Rusije. Komisija je putovala Balkanom od početka avgusta do kraja septembra 1913. i prikupljala građu, beležila razgovore sa izbeglim i prognanim, fotografisala spaljena naselja, arhivirala originalna dokumenta (pisma, objave, naredbe, letke, saopštenja). Podaci koje je Komisija prikupila objavljeni su u izveštaju 1914. godine. Njihovi nalazi su potvrdili da je bilo teških ratnih zločina. Ustanovljeno je da oružje nije upotrebljeno samo protiv neprijateljske vojske, već je korišteno i protiv civilnog stanovništva. Zločinci i žrtve su bili raznih nacija i vera, ali su, kao „ostaci mrske turske vlasti“, muslimani platili ogromnu cenu.

Komisija procenjuje da je, na primer, u bitoljskom vilajetu koga su podelile Srbija i Grčka, spaljeno 80 odsto muslimanskih sela. Od samog ulaska u Srbiju, Komisija se susrela sa nizom problema i odbojnim stavom srpskih zvaničnika koji su krajem avgusta 1913. godine onemogućili ulazak Komisije u albanske oblasti pod kontrolom srpske vojske. Uporedo sa tim, srpska štampa je napala dolazak međunarodne komisije kao ograničavanje suvereniteta i mešanje u unutrašnje stvari države. „U više navrata smo bili u prilici da dokažemo da najgore zločine nije počinila redovna vojska niti se redovna vojska može uvek optužiti za zločine dobrovoljaca (turski bašibozuk, bugarske komite, grčke andante i ostali dobrovoljci koji nisu u uniformi redovne vojske). Stanovništvo se međusobno ubijalo i obračunavalo uz međusobno podsticanu mržnju i ogorčenost“, piše u izveštaju, koji je aktuelizovan devedesetih

godina kada su tadašnje ratove u bivšoj Jugoslaviji neki na zapadu tumačili kao nastavak balkanskog osvetničkog, divljačkog i zločinačkog ponašanja.

### Nikolić i Srebrenica

Balkanski ratovi su promenili granice, ali i demografsku strukturu jer se desetine hiljada muslimana, pretežno Bošnjaka i Albanaca iselilo u Tursku. Turski štampari mediji su beležili njihove potresne ispovesti o zločinima nad muslimanima u novoformiranim balkanskim zemljama, što je na muslimanskoj strani jačalo mržnju prema hrišćanima. Prvi balkanski rat za srpsku stranu je bio pravičan i oslobodilački, dok bošnjačka u njemu vidi pre svega, zločine počinjene nad muslimanima. Možda je to i razlog što u većinsko bošnjačkim sredinama, Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu, bar za sada, nisu najavljene ni održane bilo kakve proslave stogodišnjice. U većinsko srpskim, godišnjica se uveliko obeležava.

U Prijepolju je tako otkriven obnovljeni spomenik oslobodiocima iz 1912. godine i održana svečana akademija pod nazivom „I ovaj kamen zemlje Srbije“. Svečanost, uz Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC), organizuju Društvo srpskih domaćina i lokalna uprava. Odbornici Bošnjačke demokratske zajednice, bliske muftiji Muameru Zukorliću nisu, u Skupštini opštine podržali predloženo obeležavanje stogodišnjice Prvog balkanskog rata. „Mi uvažavamo pravo pripadnika srpskog naroda da prema svim historijskim događajima gaji određene simpatije, ali također tražimo da se uvažavaju historijske činjenice koje govore da je tada veliki broj Bošnjaka stradao bez ikakvog povoda“, objasnio je potpredsednik Bošnjačke demokratske zajednice (BDZ) Samir Tandir. Socijaldemokratska partija (SDP) bliska ministru Rasimu Ljajiću, (zanimljivo je da je u zvaničnoj proslavi učestvovao predsednik opštine Emir Hašimbegović iz SDP, potomak čelnika Prijepolja koji je grad mirno predao srpskoj vojsci 1912), i Stranka demokratske akcije (SDA) ministra Sulejmana Ugljanina glasale su „za“. Od vladajućih bošnjačkih stranaka se ipak ne može očekivati da se usprotive državnom skupu i koalicionim partnerima iz srpskih stranaka.

Nije čudo što mnogi Srbi i Bošnjaci „razroko“ gledaju na događaje koji su se odigrali daleko pre njihovog rođenja, poput Prvog balkanskog rata, kad ni o onim iz bliske prošlosti, za njihova života, ne mogu da se „usaglase“. Najbolji primer je rat u BiH, posebno Srebrenica. Predsednik Srbije Tomislav Nikolić nedavno je ponovo negirao genocid u Srebrenici. Uoči posete Italiji, predsednik Nikolić je za Korijere dela

sera izjavio: „U Srebrenici se nije desio genocid. Reč je o pojedinačnoj krivici pripadnika srpskog naroda. Parlament Srbije je osudio ovaj zločin, ali nije kazao da je reč o genocidu. Nijedan Srbin ne priznaje genocid u Srebrenici, pa ni ja“. Ovakve izjave Bošnjaci, prirodno, shvataju kao „prst u oko“, ali njihovi politički predstavnici tek povremeno reaguju.

Čak i kad je o Srebrenici reč, SDA i SDP uglavnom izbegavaju da se sukobljavaju sa zvaničnim Beogradom pošto su deo vlasti, a BDZ je ponovo reagovala najoštrije osuđujući Nikolićevu izjavu. „Apsolutno je neprihvatljivo da u XXI vijeku imamo nepoštovanje sudskih odluka od čovjeka koji je studirao pravo. Nikolić je ovim gestom pokazao da on nije predsjednik svih građana Srbije, već se isključivo rukovodi interesima srpskoga naroda“, rekao je potpredsednik BDZ Admir Muratović. Naglašavajući da BDZ ne čudi ovakav Nikolićev stav, Muratović je upitao kakav je stav ministara iz redova Bošnjaka koji participiraju u Vladi Srbije. „Očekujemo da se gospodin Ugljanin izjasni i kaže da li i on podržava gospodina Nikolića u ovome stavu. Što se tiče gospodina Ljajića ne očekujemo, a nema ni potrebe da se on izjašnjava, pošto je stav o ovome jasno izrazio odlaskom u Banjaluku i prisustvovanjem zajedničkoj sjednici Vlade Republike Srbije i Vlade RS“, rekao je Muratović. Ako dodamo i ostale aktivnosti BDZ i muftije Zukorlića, može se zaključiti da neuspjeh na prošlim izborima nije uništio njihove političke ambicije. Spremaju se očigledno i za neke naredne izbore, a da li će na njima postići bolji rezultat zavisi koliko od njih toliko i od rezultata aktuelne vlasti.

„Razroko“ gledanje na bližu i nešto dalju prošlost, za sada nema značajniju političku posledicu u odnosima između, u Srbiji većinski srpskog naroda i manjinskih Bošnjaka, ali za državu i društvo bi bilo bolje da ovakvih razmimoilaženja bude što manje. Za početak bi bilo dobro da se o „tamnim“ stranama istorije progovori otvoreno i iskreno. Pošto se to ne događa, nije čudo što u Novom Pazaru i dalje (uprkos naredbi Ministarstva pravde da bude uklonjena) stoji spomen tabla Ćif efendiji, komandantu grada tokom nacističke okupacije koji je nakon Drugog svetskog rata streljan kao saradnik okupatora, a u Novoj Varoši spomenik Vuka Kalaitu, četničkom komandantu za koga se veruje je da predvodio ubijanje hiljade muslimana u Sandžaku i istočnoj Bosni tokom Drugog svetskog rata, protiv koga je podignuta optužnica zbog saradnje sa okupatorom i počinjenih zločina, a koji je poginuo u sukobu sa partizanima.



# Uzaludni eufemizmi

**PIŠE: TAMARA KALITERNA**

Stanje druma od Prokuplja do Merdara, poslednje kote iluzije „Srbije iz tri dela“ dokazuje da je Srbija digla ruke od Kosova. Priština je krajem 2011, u blizini Sive Reke, u centralnom delu Kosova izgradila prvu deonicu autoputa prema Albaniji. Suprotan krak autoputa, onaj do Merdara na granici sa Srbijom je na čekanju. U vreme Rimskog carstva sve ovo je bilo deo tzv. Dubrovačkog puta - trgovačke veza Dubrovnika sa Carigradom.

Na granici su kilometarske kolone kamiona iz Srbije i onih koji preko preko Srbije grabe dalje. U tekstovima briselskih dokumenata koje su parafirali Edita Tahiri i Borislav Stefanović u engleskom tekstu operiše sa terminom „zajedničko upravljanje granicom“ (integrated border management), što sluti *de facto* priznanju države Kosovo, jer granice postoje samo među državama. Tekst preveden na srpski beleži „upravljanje administrativnim prelazima“, što je terminologija koja označava unutrašnje međe u jednoj državi.

U musavom kontejneru gde je Uprava carina Srbije, na zidu vise brojanice, ikona patrijarha Irineja i još jednog, manje prepoznatljivog sveca. Ispred je policajac Srbije sa automatskom puškom „na gotovs“. Pored kontejnera je drveni sanduk sa gomilom registarskih tablica. Kad završe sa policijom i carinom, vozači izlaze, odvrću registarske tablice Srbije, iz sanduka vade kosovske tablice i njima zamenjuju srpske. Posle „ničije zemlje“ plava tabla s natpisom - Dogana, Carina, Customs... Stop... Police... Republika Kosovo - Welcome. I amblem države koju priznaju 92 od 192 članice UN. Tu je i broj telefona za prijavu korupcije.

Granična ispostava kosovske države je brvnara sa zavesama, malo previše čipkanim za brvnaru i aparatom za toplu i hladnu vodu. U policijskom kontejneru države Srbije četiri meseca nisu imali vodu. U obe smene na kosovskoj strani Merdara policajci su govorili srpski. Kaže plećati policajac koji je u kombiju sakupljao dokumenta srpskih državljana - „samo Srbija pravi probleme“.

Merdare i Končulj su jedina dva, od osam graničnih prelaza između Kosova i Srbije na kojima Beograd priznaje putna dokumenta Republike Kosovo,

iako je informacija sa 11-mesečnih pregovora Tahiri i Stefanovića obećavala da važe svuda. Beograd je od svog poraza napravio tri četvrtine pobeđe. Iako je rezultat 2:6 u „korist“ Beograda, dešava se da policija Srbije na ta dva prelaza nekoliko puta prepečatira pečat Republike Kosovo na pasošima da bi se prikrio.

Dan kad je okončana nadgledana nezavisnost Kosova, 10. septembar bio je radni dan. Na javnom koncertu upriličenom u tu čast nije bilo mnogo ljudi, jer se preferirao prenos fudbalske utakmice između Albanije i Švajcarske. Neće biti mnogo izmena posle 10. septembra. Na Kosovu ostaje NATO kao i od 1999, i evropska civilna misija EULEX, kao od 2008. Kao ni Robespijer, niko ne voli „naoružane misionare“, a demokratija se ne može uvoziti u velikim količinama. Na zadovoljstvo Robespjera, Kosovo će do kraja godine imati svoju vojsku, a Agim Čeku najverovatnije rang ministra vojnog.

*De facto* nezavisno Kosovo je podeljeno na severni i južni deo. Većina na severu živi za dan kad će Srbija ponovo osvojiti bivšu pokrajinu. Velikaši i „biznismeni“ koji to osvajanje prizivaju zapaljivim političkim govorima, kad dođu kući sa glavom među rukama konstatuju da bi tada izgubili uticaj, novac i smisao političkog postojanja.

Vlada Kosova je u poslednjem redovnom godišnjem izveštaju ponovo zatražila od sveta pritisak na Srbiju da povuče pripadnike BIA i MUP sa severa Kosova koji su tamo otkako je KFOR, sa sve 650 ruskih vojnika pod komandom NATO, 1999, umarširao na Kosovo. Od tada Srbija dnevno na Kosovo troši oko 650.000 eura, među kojima su i plate za pripadnike MUP i BIA. EU je poklonila 650.000 eura za tromesečnu ishranu 27.000 gladne dece, trudnica i dojilja u Mauritaniji.

U septembru, dok je rutinski patrolirao, napadnut je u devet ujutro konvoj EU i kosovske policije na severu Kosova blizu Zubinog Potoka. Maskirani napadači ranili su kosovskog policajca srpske nacionalnosti. Mediji u Srbiji vest da se novcem Beograda plaća pucanje Srba na Srbe nisu objavili.

Svi kosovski sagovornici posetilaca iz Srbije o vremenu između 1998, i 1999, govore kao o „ratu“, ne o „međunarodnoj agresiji na suverenu zemlju“, „sukobu sa albanskim teroristima“, „naoružanim bandama“. U redakciju Koha ditore prvog dana prvog sata NATO ekspedicije 24. marta 1999, upali su naoružani, ubili stražara i uništili opremu redakcije. Zaposleni su pobjegli u Tetovo i izdavali „Kohu u izgnanstvu“.

Pred Nacionalnom, nekada Univerzitetskom bibliotekom u Prištini, stariji čovek ljubazno prilazi grupi žena i devojaka koje razgovaraju na srpskom jeziku, pozdravlja ih, upoznaju se. Razgovaraju na jeziku gošći. Kaže da je 1989, kao građevinski preduzetnik uhapšen u kancelariji i zatočen u Sremskoj Mitrovici. Na pitanje jedne devojke: „A šta ste uradili“, ustukne uplašen sa uzdignutim rukama, odgovarajući, „ništa, ništa nisam uradio“.

Devojka sa Kosova jedna je od retkih koja ove decenije posećuje Beograd. Na Zemunskom keju nalazi na izložbu vojne opreme. Počinje da trči i ne zaustavlja se. Bila je dete kada su Kosovom harali ovi objekti maslinaste boje.

I novinar Fatmir Staviljenci je bio dete kad se prikazivala „Kocka, kocka, kockica“. Epizode su se emitovale do, još za Kosovo bezbrižne, 1992. „Šta radi Branko Kockica“, prvo je pitanje Staviljencija gostima iz Srbije. Branko Milićević je sa decom predškolskog uzrasta poučavao njihove vršnjake kako se lepo ponašati i biti prijatelj. Deca su za njega bila „drugari“, a drugari su zajedno dobošali „tata-ta-tira“. „Kada sam bio mali gledao sam samo Branka Kockicu, igrao sam se samo igara koje je on pokazivao... Bio je tako dobar i veliki... Strašno bih želeo da ga upoznam“, kaže Fatmir i preskače poglavlje o ratu.

Ćutim. Među nestalima u kosovskom ratu je 184 maloletnika i maloletnica. Da li je nečija mlađa sestra pošteđena? Kako se zvala maca nestale? Još najmanje 400 ljudi je spaljeno. Oni nisu „nestali“. Oni su uzaludan eufemizam za večni plamen. Dragoljub Ljubičić Mićko je 2010, reklamirao „jedito hladno pivo iz peći“. Izgovorena reč ne razlikuje veliko i malo slovo.

Još je 1770 nestalih u kosovskom konfliktu. Koliko je njih godište tv-junaka Branka Kockice. Više od dve trećine nestalih su Albanci, razbrojava EULEX. Koliko njih se smejalopoput Fatmira. Fond za humanitarno pravo je evidentirao 13.472 žrtve na Kosovu od januara 1998, do decembra 2000:

Albanci čine 68, a Srbi 18 odsto žrtava. Ima 1724 pripadnika drugih nacionalnosti ili bez etničke pripadnosti. Svi su oni i danas nečija deca.

Prištinski „Spomenik bratstva i jedinstva“ iz 1957. gleda na Ulicu UČK, do 1999, Ulicu JNA. U Ulici maršala Tita je zgrada Narodnog muzeja, smeštena u istoj austrougarskoj kamenoj kompoziciji kakva je zgrada zemunske pošte iz 1896, takođe u Ulici maršala Tita. Prištinska Ulica maršala Tita sad je Ulica majke Tereze. Zemunska Ulica maršala Tita sada je Glavna. Preko puta zemunske pošte je gradski muzej, jer muzeji, kako onaj u Prištini, tako i onaj u Zemunu, vole arhitekturu Austrougarskog carstva.

Darinka je izbegla iz Kosova Polja, sa „albanskog dela“ Kosova u Mitrovicu, „srce srpskog Kosova“. Kad nije toliko hladno da ne može da spava na pijačnim tezgama, dolazi u Prištinu, u albanski deo Kosova da prosi. Isprošenim, kupuje na severu Kosova jer je tamo hrana jeftinija. Tako dobije još više za ono što je izmolila od Albanaca sa kojima nije htela da bude.

Albanci ne dolaze u „srpsku“ Gračanicu samo po kobasice. Kopaće kanal dužine jednog i dubine jednog metra za jedan euro. Domaćici koja im je zgotovila paprikaš neuračunat u cenu kopačnja, da zahvale, istesterisali su drva. Kad odlaze u sumrak, pitaju mogu li da ponesu šljiva i kukuruza deci. Vekna hleba je 40 centi.

Svi koji su radili, bez obzira na dužinu staža dobijaju kad navrše 65 godina života 80 eura, a socijalna pomoć je 40 eura. Penzioni fond Kosova je isprazio još Slobodan Milošević.

Zvanično, na Kosovu je između 35 i 40 odsto nezaposlenih. U zemlji živi osam odsto ljudi koji nisu Albanci, ali je pri zapošljavanju kvota za „nacionalne zajednice“, pa i srpsku 10 odsto. Tako glasi „pozitivna diskriminacija“.

Kosovo, iako je peto po rezervama mrkog uglja na svetu, ove godine je uvezlo 100.000 tona istog uglja sa drugog kraja planete zbog nesporazuma države i proizvođača.

Najbogatija javna ličnost na Kosovu, otkriva NVO Levizija Fol, je Bedžet Pacoli sa 192 miliona eura imetka koga je zaradio u Rusiji. Pacoli je lider

Alijanse za novo Kosovo. Najbogatiji poslanik je Ramiz Keljmendi, vlasnik lanca supermarketa i 62 miliona eura.

U kosovskim samoposlugama ima artikala iz svih krajeva bivše Juge. Bilo je i ulja „Dijamant“ iz Srbije kada ga u Srbiji nije bilo, po ceni od 1,7 eura za litar. Ima i „Zvijezda“ ulja iz Hrvatske po istoj ceni, pa su po tome Srbija i Hrvatska konkuretne na Kosovu. Cena ulja u Srbiji i Hrvatskoj je podjednaka. Prosečna plata u Hrvatskoj je 800, a u Srbiji 330 evra.

Tri ptičice u hotelskim kavezima ključaju salatu. Salatu je ptičicama doneo čovek koji u gluvo doba noći sakuplja opalo lišće u dvorištu restorana. Vlasnici hotela su tri brata. Hotel je izgrađen na porodičnom imanju. Popeo se do 92 sobe. Sobna kada ima 20 komandi i stolicu od imitacije kože.

Bez zazora se u jelovnicima nudi na tri jezika „urnebes salata“, specijalitet Srbije, iako se ona na engleski može prevesti sa „hoopla salad“. Samo po prištinskim bircuzima se služi „kafe turke“. Po kafićima je isti repertoar kafa kao u Veneciji. „Turska kafa“ se u Srbiji, nepoznatoj po plantažama kafe pretvorila u „domaću kafu“. Sirovina za ovu „domaću kafu“ je ove godine bila najvažniji uvozni proizvod u Srbiji, vredan 68 miliona dolara.

Nova zgrada Kosovske akademije nauka i umetnosti otvorena je u januaru 2010. Zgrada je u glavnoj prištinskoj ulici, kao što je i SANU u glavnoj beogradskoj ulici. Posle 1999, kosovski akademici su stolovali u privatnoj kući izgrađenoj kao otomanski konak. Prethodnica ove akademije je formirana u Prištini 1978. a ukinuta Miloševićevim dekretom 1992. godine. Akademici su nastavili da rade ilegalno u Đakovici. The New York Times je 31. decembra 1912, izvestio da je u ovoj varošici „srpska vojska ostavila krvavi trag“ i da je put za Đakovicu bio „aleja vešala“. Godine 1999, 1. aprila srpska policija je pobila i spalila žene i decu, sakrivene u đakovičkom podrumu u Ulici Miloša Galića. Od 20 identifikovanih mrtvih, 12 su bili deca. Najmanje 287 osoba iz Đakovice je nađeno u masovnim grobnicama u Batajnici, do koje vozi gradski autobus iz centra Beograda. „Đakovica“ je oduvek sadržana u albanskoj reči „gjak“ (krv).

## „Spektakularni“ aeromiting i smrtonosni pad „naše laste“

**PIŠE: STIPE SIKAVICA**

U času ispisivanja redaka što slede, naročito u času kada ovaj broj Povelje dospe čitaocu u ruke, dva događaja koja čine okosnicu ovog teksta, a koji se nalaze na apsolutno suprotnim tačkama funkcionalne amplitude Vojske Srbije ali su u posrednoj korelaciji, biće pospremljeni u fijke zaborava. Na gornjoj tački amplitude su hvalospevi Vojsci i megalomanija njenog rukovodilačkog i komandnog vrha, a na donjoj su tragedije u domaćoj oružanoj sili. Nažalost, ovde polazimo iz donjeg rakursa i, ovu rubriku otvaramo tragedijom: U sredu, 26. septembra školski avion Vojske Srbije tipa „V - 54 lasta“ zario se u jednu baštu u Ulici kralja Petra u Novoj Pazovi. U letelici su bila dvojica pilota, potpukovnik Tomislav Bećagović i major Goran Savić. Mada zastarelim sistemom katapultiranja, potpukovnik Bećagović je ipak uspeo da iskoči iz aviona koji se u kovitlacu ustremio ka naseljenom delu Pazove, i, uz ozbiljne povrede, izbegne smrt, dok major Savić nije bio te sreće...

Uz izvinjenje čitaocu, a budući da su nam se za ovaj broj časopisa naprosto nametala i druga vrlo aktuelna pitanja iz vojne sfere, to ćemo na ovom mestu nakratko napraviti diskontinuitet i samo se ovlaš osvrnuti na segment jedne teme sektora bezbednosti, teme koja ne trpi duže odlaganje. Dakle: pre nego što je naša pametna i odgovorna izvršna vlast definitivno odlučila da i ove godine zabrani gej populaciji u Srbiji da se „paradno“ prošeta centrom Beograda, danima se oglašavao predsednik Vlade Srbije i ministar unutrašnjih dela Ivića Dačić, i u nizu svojih genijalnih umotvorina izbacio je i sledeći biser: kada su ga novinari upozoravali da bi zabrana pomenute manifestacije i ove godine značila flagrantno kršenje ljudskih prava, a što bi imalo vrlo negativnu rezonancu u svetu, naročito u zemljama Evropske unije, on je uzvratilo svojim prepoznatljivo-arogantno-prizemnim stilom: „Kakva ljudska prava, u pitanju je bezbednost ljudi. Izem ti takvu Uniju u kojoj je gej parada ulaznica“!

Naravno da je takav stav ne samo za čuđenje (iako se u Srbiji odavno ne treba ničemu čuditi!), nego i za žaljenje. Da li to premijer i ministar resora koji bi trebalo da je, i po definiciji i po praktičnom delanju jedan od najodgovornijih poluga u pogledu bezbednosti građana - stvarno ne zna u kakvom to odnosu stoje ljudska prava i bezbednost, ili se on pravio Englez? Gotovo da je besmisleno i napominjati da čovekovo pravo da bude bezbedan (bezbedan u svim egzistencijalnim aspektima, a ne samo u smislu zaštite fizičkog integriteta) spada u prvi red korpusa ljudskih prava, odnosno da se ljudska prava nalaze u epicentru bezbednosti svakog građanina pojedinačno i svih njegovih asocijacija, uključujući i državu. No, to je posebna i vrlo razučena problematika, a mi se sa sporednog vraćamo na kolosek sa kojega smo krenuli.

...Samo 24 dana pre „lastinog“ poslednjeg leta i pogibije pilota Savića, na vojnom aerodromu u Batajnici održan je „spektakularni“ aeromiting. Budući da je u središtu te manifestacije bilo obeležavanje stote godišnjice „Vojne avijatike“ u Srbiji (a takvim se jubilejom „može pohvaliti malo koja zemlja u svetu“), njeni organizatori i njeni domaći neposredni protagonisti ispoljili su megalomanske ambicije i neumerene hvalospesive o resepektabilnoj vrednosti naše borbene avijacije, naročito o „vrhunskim veštinama“ njenih pilota. U tu je svrhu pilot, potpukovnik Ristić, naravno, domaćom letelicom (mada davno proizvedenom, ali čuvanom i pripremanom baš za ovu prigodu), „orlom J-22“ prvi iscrtao neke složene figure na batajničkom nebu i tako svojim kolegama iz inostranstva, od kojih većina pripada vazduhoplovstvima država - članica Severnoatlantskog pakta, postavio lestvicu nebeseke akrobatike na zavidnu razinu. Pa ipak, taj trik nije mogao da prikrije notornu istinu da je „srpska avijatika“, civilna i vojna, borbena i neborbena - zastarela i izraubovna do jedva kakve-takve upotrebljivosti, znači nesigurna. Nije tu pomogao ni „naš naj“ vojni komentator Miroslav Lazanski, kome nisu smetali piloti sa Zapada, i valjda jedino u toj prilici on nije upotrebio izlizaču domaću mantru „oni su nas bombardovali“, jesu se odazvali pozivu organizatora aeromitngua i „veličali“ ovu opštenarodnu svetkovinu.

Aeromiting je otvorio predsednik države i vrhovni komandant njene oružane sile, Tomislav Nikolić besedom nabijenom patetikom i dinamitom kvazipatriotizma u kojoj se našla i sledeća poruka koja je, kako je i naglasio, bila prvenstveno namenjena inostranstvu: „... Danas će naši i strani piloti demonstrirati veštine upravljanja savremenim vojnim, saobraćajnim

i sportskim vazduhoplovima... To je slika koju želimo da prikazemo svetu, slika prijateljske, dobronamerne i gostoljubive zemlje, pravog domaćina čija su vrata za prijatelja uvek otvorena...“ Ali, apsolutno je nejasno kako bi to Nikolić i oficijelna Srbija mogli da pošalju tako retuširanu sliku u svet kad taj svet dobro zna da se samo, ni na puškomet od aerodroma na kome se odvijao aeromiting nalazi osam humki, to jest osam masovnih grobnica u koje su bačeni leševi 800 albanskih civila koje su ubili srpska vojska i policija u kosovskim selima Meji i Suvoj Reci, poslednje godine Miloševićeve ratne decenije!

Ništa tako ubedljivo, tako surovo tragično nije demantovalo razne političke i vojne licemere, razna parazitska, tobože patriotska piskarala koji su trubili da su „naša krila“ u stanju da „brane naše nebo“ - kao što ih je demantovao udes „laste“ u Staroj Pazovi. Umesto da se prizemlje i ljudi i tehnika - pukovnici i generali, a zajedno sa njima i nova civilna postava u rukovilačkom lancu odbrane, nastavili su utabanim stazama obmana. Kao i u svim dosadašnjim nesrećama u Vojsci, i nakon ove u Pazovi oformljena je ekspertska komisija koja bi trebalo da utvrdi i ozvaniči uzroke „lastinog“ pada. Potpukovnik Bećagović, kad se nakon šoka pribrao u bolnici, izjavio je da su otkazale komande u letelici (što je posle potvrdio general Diković), da bi se nekako stidljivo u javnost provukla vest o tome da vojni školski vazduhoplovi tipa „V-54 lasta“, kojem je jatu pripdao i onaj kojim je pilotirao pokojni Savić, nemaju ugrađena sedišta za iskakanje, što inače zastarelu tehniku ovih vazduhoplova čini dodatno rizičnom!

Naročito poslednjih godina naši generali i ministar vojni nisu mogli da se nahvale „naše laste“ koja je bila veliki izvozni adut domaće vojne industrije, pa je po tim izjavama i tekstovima domaćih komentatora ispadalo da strani kupci samo što se ne otimju za taj proizvod „Utve“ iz Pančeva. Po duboko ukorenjenom običaju, i Gorana Savića su i sredstva informisanja i državni i vojni zvaničnici svrstali u red heroja, jer je, da bi izbegao neizbežan vrtložni pad „laste“ među pazovačke civile, „žrtvovao sebe“! Srbija nema novca da revitalizuje svoju vazduhovnu vojnu flotu, a o kupovini novih mašina može samo da se sanja; neće u Severnoatlantski pakt ni po koju cenu, tako da će „naše nebo“ i dalje „braniti“ invalidna, umesto „čeličnih krila naše armije“, što znači da ćemo i u buduće proizvoditi heroje, mada je davno rečeno da nije srećna zemlja kojoj su potrebni heroji.

# Računi za rat na Kosovu

**PIŠE: BOJAN TONČIĆ**

Ratovi koje je vodila Srbija još jednom su se našli pred međunarodnim pravosuđem i država je izgubila spor: Evropski sud za ljudska prava u Strazburu objavio je početkom septembra presudu kojom se Srbiji nalaže da isplati ratne dnevnice rezervistima Treće armije koji su u vreme NATO intervencije bili mobilisani. Presudom je konstatovano da su veterani koji nisu primili novčanu naknadu za vreme provedeno u uniformi, a takvih je najviše iz Niša (ova grupa je dobila spor) i Jablaničkog okruga, diskriminirani, budući da je Vlada isplatila dnevnice njihovim „saborcima“.

„Naš sud je utvrdio da je postojala neka vrsta diskriminacije i da su nekim rezervistima isplaćene dnevnice, a nekima nisu. Mi u ovom trenutku imamo oko 9400 slučajeva protiv države Srbije u Strazburu, Sud je doneo presudu da se ratne dnevnice isplate rezervistima bez ikakve diskriminacije“, rekao je Nikolas Braca, predsednik Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

Rok za žalbu Srbije na ovu presudu je kraj novembra, a od zvaničnika niko još nije nije pominjao da li će to pravo biti iskorišćeno i sa kakvim eventualnim obrazloženjem. Nema, takođe, ni najave o mogućoj dinamici isplate, a presuda sadrži i obavezu Vlade da u roku od šest meseci proveriti koliko je novca i kome, dosad isplaćeno.

Talas protesta kosovskih veterana obeležio je 2008, nakon sporazuma Vlade sa desetak hiljada rezervista iz nerazvijenih opština, Kuršumlije, Lebana, Bojnika, Žitorađe, Doljevcu, Prokuplja i Blaca. Njima je, na osnovu sporazuma sa Vladom, dug države isplaćen u šest jednakih rata. Država je tada, svojevrsnom pregovaračko-ucenjivačkom ekvilibristikom, uspela da dobije na vremenu, unevši u način isplate svog duga i neodrživu socijalnu komponentu: kriterijume za određivanje visine i dinamike isplate potraživanja određivale su komisije sastavljene od opštinskih funkcionera i predstavnika rezervista. Tako su ratne dnevnice neformalno dobile tretman socijalne pomoći, a iz budžeta je isplaćeno više od dve milijarde dinara.

Srđan Aleksić, advokat koji je rezerviste zastupao pred Evropskim sudom u Strazburu, ističe da je Sud isplatu dnevnica rezervistima iz sedam opština na jugu Srbije 2008. godine ocenio kao ratnu dnevnicu, a ne kao socijalnu pomoć.

„Ta nazovi socijalna pomoć isplaćivana je isključivo ratnim rezervistima od kojih nije tražen dokaz da je reč o socijalno ugroženoj kategoriji, a isplatne liste, odnosno izvodi banaka upravo glase na ratne dnevnice, a ne na socijalnu pomoć“, rekao je Aleksić.

Sad državu sa ogromnim unutrašnjim dugom čeka još teži posao; prve procene su da će država rezervistima morati da plati između dve i tri milijarde dinara. Sud u Strazburu, međutim, ima 9400 slučajeva, ali ratne dnevnice nisu dobili ni rezervisti iz Jablaničkog okruga kojih je, prema navodima Dušana Nikolića, predsednika Organizacije boraca veterana Srbije od 1991, do 1999, 12.500. „Pojedinačni iznosi za koje smo tužili državu (ukupno 4600 tužbi) kod naših sudova i Suda za ljudska prava u Strazburu kreću se od 200 do 300, pa i više hiljada dinara“, ističe Nikolić.

Osnovni dug države prema svim „potražiocima“ bio je deset puta manji, ali su u međuvremenu obaveze narasle zbog kamata, inflacije i sudskih troškova.

I Aleksić i Nikolić ostavljaju mogućnost da se i nakon strazburške presude pregovara sa Vladom.

Leskovački rezervisti iz Štrajkačkog odbora boraca juga Srbije na čijem je čelu Milorad Mitić, sebi pripisuju apsolutni legitimitet za kontakte sa državom. Već duže od 400 dana članovi Odbora ne menjaju „položaj“, veliki vojnički šator postavljen preko puta zgrade Skupštine opštine. U njemu su provodili dane i tokom izuzetno hladne prošlogodišnje zime, a, po svemu sudeći, čeka ih još jedna. U toj mračnoj, gotovo romanesknoj priči, „štrajk“ je postao njihov način života, socijalizacije, s obzirom na to da su nezaposleni i, preciznije, apsolutno dezorijentisani. U nedogled prepričavaju svoj sukob sa Žandarmerijom prilikom blokade puta pre tri godine, a dane *blistave*

*pobede nad NATO* bi najradije da zaborave. Dvojica kampera bila su na kraćem lečenju na VMA, dijagnoza posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), a po izlasku iz bolnice ostali su bez lekova za koje nemaju novac. Iako odavno obesmišljeno, ovo je kampioniranje dobar primer za odnos države prema posledicama poslednjeg vojevanja, za društvo u kome se poseže za jedino preostalim sivomaslinastim identitetom, raspadnutnim uniformama vojske poražene u četiri sramna rata.

Tokom predizborne kampanje štab nije mogao da zaobiđe Ivica Dačić. „Dačić nam je tada rekao da ćemo dobiti traženi novac, ako bude bio i u novoj vladi. Sada je premijer, pa očekujemo da nas primi naredne nedelje“, kaže Mitić.

On tvrdi da „šator ostaje dok se ne isplati prva rata dugovanja“ i najavljuje da će, ukoliko rezervisti ne dobiju čvrste garancije 22. oktobra pešice krenuti u Beograd.

Nema sumnje da će država, sada još siromašnija, ponovo pokušati da se na bilo koji način dogovori sa rezervistima, biće joj teže, i druga strana je siromašnija, novac koji je trebalo da dobiju mnogi već duguju upravo državi, jer godinama nisu izmirivali račune za struju, komunalije, grejanje.

Iako će izvršenje strazburške presude nadgledati Komitet ministara Saveta Evrope, isplata ratnih dnevnica za tromesečni rat vođen pre 13 godina se ne nazire. Tragično, ali istinito, Srbija će kad-tad isplatiti kosovske vojnike, ali još nema naznaka da će biti obeštećene i žrtve sumanutog pohoda u kome su učestvovali. Na stotinak metara od šatora nezadovoljnih ratnika nalazi se zgrada Leskovačkog sajma, poznata kao „Šajkača“. U njoj su 1999, skladišteni televizori, video rikorde-ri, satelitske antene, bela tehnika, nameštaj, utičnice, keramičke pločice. Tuđe. Ratni plen koga su opljačkale i dopremile patriote nižih činova ili bez njih. Oni značajniji u vojničkoj hijerarhiji vratili su se sa najskupljim automobilima, zlatom i novcem. Na *svetoj zemlji* ostali su mrtvi civili, oni čiji ostaci nisu dopremljeni do masovnih grobnica u Srbiji i - spaljena sela.

I to će morati da se plati.



## VOJIN DIMITRIJEVIĆ 1932-2012

U petak, 5. oktobra preminuo je stručnjak za međunarodno pravo i ljudska prava, prvi čovek Beogradskog centra za ljudska prava. U spomen na jednoga od nas, objavljujemo tekst Miljenka Derete, napisan tim povodom za Politiku.

### Učitelj

PIŠE: MILJENKO DERETA

Jelena Mijać, učiteljica. Duže od pola veka pamtim ime učiteljice koja mi je predavala samo u prvom razredu osnovne škole. Pamtim je po ozbiljnosti sa kojom nas je slušala, svakog učenika u razredu sa istom pažnjom i poštovanjem, pamtim kako je za svakoga od nas donosila posebno pripremljene zadatke, prilagođene svim razlikama koje među učenicima postoje. Pamtim kako smo bili zbuñeni kada je otišla, ali i kako smo zapravo bili pripremljeni da nastavimo uspešno učenje u novim okolnostima, sa novom učiteljicom.

Setio sam se svoje učiteljice u trenutku kada sam saznao da nas je napustio Vojin Dimitrijević



FOTO: A. ANDIĆ

i to me je na trenutak zbunilo. Ali, ta asocijacija mi je pomogla da u jednu reč sažmem šta je Vojin bio u mom životu, a verujem, i u životima mnogih – UČITELJ.

Nikad mi nije bio profesor, nikad mi nije držao predavanja, privatne časove. Imao sam sreću da sa njim politički, a potom i u okviru civilnog društva saradujem, da ga slušam i posmatram u rešavanju malih i velikih, lakih i teških problema, u strpljivoj komunikaciji sa najneverovatnijom galerijom malih i velikih, lakih i teških ljudi. Imao sam sreću da na taj način od Vojina učim i nadam se naučim da su doslednost, koju mnogi čitaju kao odlučnost, i pristojnost koja je mnoge zbunjivala, osnov samopoštovanja i poštovanja drugih.

Njegov stručni i ljudski autoritet je bio neupitan i čini mi se da je svoj profesionalni i društveni status shvatao kao obavezu da u svakoj situaciji pomogne u rešavanju problema, onoliko i kako može. Samo njegovo prisustvo davalo je viši stepen važnosti i ozbiljnosti nekom događaju. Zapravo je malo, retko i kratko govorio ali se izgovoreno pamtilo i uvek pomagalo da se tema sagleda u svojoj potpunosti i da se na osnovu toga pronađu uspešna rešenja.

Njegov stručni i ljudski autoritet, njegova doslednost i pristojnost bili su neprijatan izazov nedemokratskom, fušerskom sistemu u kome je živeo i radio. Pravni fakultet u Beogradu ga je 1998. godine prevremeno penzionisao. Formalni tazlog je bio njegovo neprihvatanje zakona o univerzitetu koji je ukidao autonomiju Univerziteta i njegovo odbijanje

nalaga da profesori moraju potpisati novi ugovor kojim zapravo prihvataju zakon. Mislim da su to bili samo izgovori da se sa Fakulteta skloni profesor koji svojim profesionalnim i moralnim ugledom „kvari studente“ i postavlja kriterijume sa kojima je samo mali broj kolega mogao da se poredi. Vreme je pokazalo da se protiv nekih koji su Vojina oterali sa Pravnog fakuleta danas vodi istraga zbog primanja mita.

Vojin je postao svojevrsan simbol za ljudska prava, ne samo zato što je znao sve pravne aspekte koji ih regulišu i što je ljudska prava sagledavao u njihovoj dinamičnoj složenosti. Za razliku od mnogih koji o ljudskim pravima samo lepo govore on ih je i poštovao prema svakom u svakom trenutku. A, govorio je između ostalog i sledeće: „Nisu sva ljudska prava žestoko politička, ali država može propasti zbog nedostatka ljudskih prava. To je jedan od razloga što je propao SSSR. Država ne može opstati sa nemotiviranim stanovništvom, sa stanovništvom koje je u neizvesnosti zato što se pravo ne poštuje. Uloga prava je da vam da nekakvu izvesnost u životu, uključujući to šta smeš a šta ne smeš da radiš.“ (Vreme 2000. god). Ili: „Ako se nasluti da iza nekih nereda ili protesta stoje neke leve snage, ne daj bože anarhističke, onda treba postupati vrlo oštro. Ako se nasluti da stoje neke desne snage, pod kapuljačama ili bez kapuljača, onda počinjemo da bivamo vrlo pipavi. Uopšte, ovde vlada strah od desnice, a uticaj leve snage je tako slab, da se sa njom može raditi šta se hoće.“ (Peščanik 2011. god). Ili: „Prvo što mnogima pada na pamet jeste da je razlog za ovako štedru podršku vlastima koje tolerišu kršenje ljudskih prava traženje što šire podrške u međunarodnoj zajednici u kampanji za sprečavanje priznanja državnosti Kosova i Metohije. Ovo je, naravno, blizu pameti, ali: zašto zvanična Srbija s tolikom lakoćom odvrća oči od teških kršenja ljudskih prava u svetu, koja su postojala bar u nekim gore navedenim primerima, i nije li cena za eventualno nepriznavanje Kosova za Srbiju prevelika – u moralnom, pa i u praktičnom, smislu?“ (Peščanik 2010. god).

Učitelj je nekada bilo poštovano zanimanje, jer znanje koje je prenosio nije trajalo samo do dobijanja ocene već je trajalo mnogo duže, ne retko za ceo život. Navedeni citati su samo mali primeri onoga što nam je, što mi je ostavio Vojin Dimitrijević. Učitelj.



## Nadmoć kritičke istorijgrafije

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Revizija kao rezultat novih naučnih saznanja konstanta je istorijske nauke. Politički i ideološki revizionizam, čiji je cilj da „ispravi“ istoriju i označi njen „novi početak“ prateća je, pak, pojava svih prelomnih događaja: dinastičkih smena, ratova, revolucija i kontrarevolucija. U savremenoj srpskoj istoriografiji je, možda, dominantna, ali ne i jedina tendencija. Postoji i kritička istoriografija kojoj je imanentna revizija. Iako joj nisu sklone ni državna politika, ni profesionalna kritika, ona beleži značajne rezultate. Jedan od njih zaslužuje da bude najavljen i naučnoj i široj javnosti.

Pod naslovom *Istorija pred sudom: interpretacija prošlosti i pravni aspekti u Rešenju o rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića*, Srđan Milošević, jedan od pripadnika najmlađe generacije srpskih istoričara, saradnik Instituta za noviju istoriju Srbije u Beogradu, napisao je izuzetno kompleksnu studiju. Ona se može čitati kao prilog proučavanju, najpre mogućnosti koje je na epohalnom raskršću uoči Drugog svetskog rata imala Kraljevina Jugoslavija, odnosno kao prilog proučavanju njenog konkretnog izbora (pristupanje Trojnom paktu 25. marta 1941. godine) ali i, bez obzira kako se taj izbor cenio („čin izdaje“ ili „mudra odluka“), odgovornosti za taj izbor. Osim toga, ona je prilog proučavanju kraljevskog namesništva u celini i pojedinačne uloge kneza Pavla Karađorđevića, budući da je on u tročlanom namesništvu - ne po ustavnim ovlašćenjima već nasuprot njima - bio najuticajniji („Prvi namesnik“, „Knez namesnik“, „Pavle, Knez od Jugoslavije“). Ona se, bez obzira na namere autora, može čitati istovremeno, jer to uistinu jeste i kao biografija kneza Pavla Karađorđevića, jednog od trojice kraljevskih namesnika (uz dr Radenka Stankovića i dr Iva Perovića) 1934-1941. godine. Takođe, studija Srđana Miloševića može se čitati i kao akribična analiza različitih istoriografskih interpretacija tog izbora koje sve zajedno pokazuju da se bez istorijske kontekstualizacije i „pobednika“ i „gubitnika“, on može „podizati“ i „spuštati“ sa pije-destala istorije samo u ime parcijalnih političkih i

ideoloških interesa, a nikako u ime istorijske istine koja je nedeljiva. Najzad, studija Srđana Miloševića može se čitati i kao ogled o srpskom društvu, o njegovoj percepciji prošlosti.

„Mi smo narod“, pisala je (1911) Isidora Sekulić, „koji u stvarnost ne veruje i koji stvarnost ne voli. Dok je ne poznamo sanjamo o njoj, a kad nam postane jasna, mi je podcenjujemo... Kao Irci, tako smo i mi sanjala i neplodne bundžije, tako i nas nikad ne privlači pravi cilj, tako mi nikad ne trošimo pravo snagu gde treba. U svakom radu i zadatku, vidimo senzaciju, ličnu ambiciju i snove. A kad ekstaza prođe, stvar, naravno, izgleda neznatna, sitna i nedostojna. Kod nas nema jedinstva između onog što treba i što se mora i onog što se radi... Silu misli trošimo na raspravljanje nesporazuma i nesuglasica“.

Takvo društvo „živi“ u prošlosti i razlog da u njoj ostane nalazi u potrebi da prvo „raspravi“ sve njene dileme i „razreši“ sve njene kontroverze. Vrteći se neprestano u krugu, ono socijalni i kulturni razvoj, a pogotovo promene vlastite psihičke i moralne fizionomije percipira kao izmeštanje iz „istorijskog“ ležišta i kao „kidanje“ onog vezivnog tkiva pomoću koga se održava kao zajednica. Zato je prošlost, i stvarna i imaginarna, njegov prioritet.

Iz prošlosti kao prioriteta proizlazi odnos prema stvarnosti o kome govori Isidora Sekulić. Kako u uspostavljanju tog odnosa učestvuje čitava zajednica, analiza njegovog uticaja na društvenu svest ne može da se ograniči samo na istoriografiju već mora da obuhvati i druge činioce, u prvom redu državu. Čineći upravo to, Srđan Milošević i daje svojoj studiji kompleksan karakter. U središtu njegove studije su *rehabilitacije* ličnosti koje su osuđene posle Drugog svetskog rata zbog stvarne ili navodne izdaje, zločina i saradnje sa okupatorom. I generalno i u konkretnom slučaju koji je predmet njegove studije, on ih posmatra istovremeno i kao generator i kao posledicu procesa *istorijskog revizionizma* koji se od polovine osamdesetih godina prošloga veka u Srbiji vrši



pod autoritetom države: „u skladu sa zakonima koje donosi država i pred sudovima kao državnim organima“. Prvi zakon o rehabilitaciji Narodna skupština Republike Srbije usvojila je 2006. godine, da bi decembra 2011. godine bio usvojen novi zakon koji je regulisao ovu problematiku. Budući da u pomenu tom razdoblju u Srbiji nije uspostavljena vladavina prava i proces rehabilitacije odvijao se u skladu sa načelom koje je još u XIX veku Stojan Protić formulisao na sledeći način: „Čija vlast onog i država, čija vlada onog i sloboda“.

Objašnjavan pravnim razlozima, proces rehabilitacija se široko percipira kao svojevrсна revizija prošlosti, kao njena 'ispravka'. Otuda velika ideološka i politička ostrašćenost čije su posledice višestruke. Neposredne: neopisiva konfuzija, produbljivanje podela u društvu i njegovo unutrašnje antagoniziranje, podsticanje revanšizma kao tihe vatre na kojoj se održava latentni građanski rat i koji generiše nasilje najšireg spektra: etničko, versko, socijalno. Dugoročne: totalni istorijski relativizam temeljnih pitanja - ko smo kao narod, odakle dolazimo i kuda idemo, kakva su o tome saznanja istorijske i drugih nauka, da li je bez „istrage naše ili vaše“ moguće preispitivanje prošlosti, pa i njena revizija koja se u nauci neprestano vršila i vrši?

Srđan Milošević je sva pomenuta pitanja postavio, ali ih je analizirao na jednom segmentu istorije *pars pro toto*, kako je činio i u nekim drugim radovima - dubinski umesto ekstenzivno. Čvrsto je sledio, kao da je njome hteo da se zaštiti od svake političke i ideološke natruhe, a i čime bi drugim - onu liniju koja naučnu historiografiju razdvaja od pripovedanja o prošlosti: držao se činjenica. Uostalom, nije li jedan od njegovih prvih radova (*Kritički istoričar i društvo*) bio posvećen Ilarionu Ruvarcu, rodonačelniku srpske kritičke historiografije, na koga se i u ovoj studiji poziva.

Prelazeći na samu studiju, najpre o njenom *predmetu*. U središtu su „dva dokumenta, dva istorijska izvora, koja predstavljaju važna svedočanstva o epohama u kojima su nastala, kao i o njihovom odnosu prema istorijskim činjenicama o kojima se u oba dokumenta raspravlja“. Prvi je: Odluka kojom je 17. septembra 1945. godine, pod predsedništvom dr Dušana Nedeljkovića, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača proglasila kneza Pavla za zločinca i izdajnika naroda. Drugi je: Rešenje o rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića koje je, pod predsedništvom sudije Vesne Dželetović

- Cucić, 28. novembra 2011. godine, doneo Viši sud u Beogradu. Ovim sudskim aktom poništena je Odluka Državne komisije iz 1945. godine, i u postupku koji je pokrenut (7. jula 2008. godine), na zahtev ćerke kneza Pavla, Jelisavete Karađorđević (1936), doneto Rešenje o rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića.

*Šest poglavlja studije* posvećeno je: 1. ulozi kneza Pavla u političkom životu Jugoslavije u kontekstu njegovih nadležnosti kao namesnika; 2. problemima društvene odgovornosti kneza Pavla za pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu i tvrdnjama koje se tiču političkog i pravnog aspekta tog čina; 3. problemu nadležnosti Državne komisije u slučaju kneza Pavla i pravnog statusa odluke kojom je proglašen za zločinca i izdajnika; 4. pozitivno-pravnoj regulativi opštim pravnim prilikama koje su vladale u Jugoslaviji posle završetka Drugog svetskog rata u vezi sa problematikom kojom se studija bavi; 5. pojedinim sitnijim, marginalnim propustima iz Rešenja za rehabilitaciju u pogledu historiografskih činjenica i pravnih kvalifikacija koje nisu od presudnog značaja za sam postupak, ali su dobra ilustracija, bilo neznanja bilo nemarnosti pravnog tima i suda koji je doneo Rešenje o rehabilitaciji; 6. medijskom izveštavanju o rehabilitaciji kneza Pavla kao načinu angažovanja društva u procesu rehabilitacije, to jest - „ispravke“ istorije.

Iz pomenute analize historiografskih i pravnih aspekata oba dokumenta i preciziranih razlika između njih u odnosu prema relevantnim činjenicama (stvarna uloga kneza Pavla u potpisivanju Trojnog pakta, stanovište hrvatskih političara prema Trojnom paktu, odnos prema međunarodnom pravu i nacionalnom zakonodavstvu posle završetka Drugog svetskog rata) tako i dodirnih tačaka između dva dokumenta (ideologizovanost, odsustvo vladavine prava) - izvedeni su opširi *Zaključci*. U njima su u 11 tačaka sažete kontroverze Rešenja o rehabilitaciji koje njegov kredibilitet čine upitnim. Analiza jednog segmenta istorije pokazuje opštu tendenciju: svaka pojedinačna rehabilitacija ima za cilj da se *en bloc* revidira, u skladu sa nacionalističkim državnim razlogom celo jedno razdoblje istorije. U tom smislu i rehabilitacija kneza Pavla „predstavlja još jedan u nizu poraza vladavine prava“. Na kraju studije, kao *Prilozi*, objavljeni su prepisi oba dokumenta: Odluka o proglašenju kneza Pavla Karađorđevića za zločinca

i izdajnika naroda i Rešenje o rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića.

Međutim, prvo što je Srđan Milošević učinio, kao što će se videti - ne iz puke profesionalne pedanterije, bilo je utvrđivanje arhivskog statusa dokumenata koji bi pravnom timu i sudu morali poslužiti kao osnova za rehabilitaciju. Ustanovio je da bazični dokument, Odluka Državne komisije iz 1945. godine, nije sačuvan u celini: po njegovoj proceni, nedostaje 4/5 teksta. Nisu, sem sa malim izuzetkom, sačuvani ni materijali koje je Državna komisija sakupila (svedočenja najbližih saradnika kneza Pavla), iako u inventarima postoje tragovi da su postojali. Odluka Prezidijuma AVNOJ iz januara 1945. godine nije, po svemu sudeći, nikada doneta: postoje samo *nacrti* na koje se Rešenje o rehabilitaciji ekstenzivno poziva. Na kojim se izvorima, onda, ono temelji?

Sudeći po sačuvanom delu dokumenata od pre 70 godina, dela za koja prema Odluci Državne komisije knez Pavle snosi odgovornost su sledeća: „Izdaja naroda. - Gaženje ustava. - Sabotaža naoružanja i pripreme zemlje za rat. - Razbijanje jedinstva naroda Jugoslavije. - Priprema agresivnog rata“.

Rešenje o rehabilitaciji, pak, negira sve navode iz Odluke, tvrdeći da su, „sa stanovišta činjenica, prava, morala i pravde... čista fikcija i proizvod Brozove partijske mašinerije“. Šta o tome kažu minuciozna istraživanja Srđana Miloševića?

Odluka Državne komisije iz 1945. godine, prema tim istraživanjima, bila je „politička i umnogome sporna“, „međutim, u najvećem delu zasnovana na relevantnim činjenicama“ i koherentna. U njoj se oseća „duh vremena“ posle pobede nad silama Osovine, ali i pamćenje događaja u kome se kristališe istorijska uloga kneza Pavla, i to ne samo u posleratnoj Jugoslaviji. Entoni Idn je odbio molbu kneza Pavla da iz Atine, u koju se sklonio posle puča od 27. marta 1941. godine, dođe u Veliku Britaniju. A kraljica Elizabeta II je, prema preciznom prevodu Srđana Miloševića, a ne prema „friziranom“ jednog lista u Beogradu koji je „učestvovao“ u rehabilitaciji, o knezu Pavlu rekla: „Napravio je takvu zbrku u očima sveta... Naravno, poznato je da je on veoma malodušan, osećajan i suptilan, ali stvari u svetu su postale suviše ozbiljne da bi jedna zemlja mogla da potpiše pakt sa Nemačkom, a da ostane pro-engleski orijentisana i neutralna“. Kasnije, knez Pavle je priman u Velikoj Britaniji, ali britanska štampa nije propuštala priliku da podseti na njegovu prošlost. Iako je umro tek 1976.

godine, knez Pavle nikad nije tražio preispitivanje svoje osude zbog potpisivanja Trojnog pakta. Istoriografija je za 70 godina uspostavila ravnotežu. Niko više nije govorio da je knez Pavle fašista, prijatelj Geringa i pristalica Hitlera, ali ni dovodio u pitanje negovu faktički najveću odgovornost za potpisivanje Trojnog pakta. Istorijski revizionizam vratio je sva ta pitanja i ostrastio njihovu interpretaciju: na liniji pomenutog kružnog kretanja je i Rešenje o rehabilitaciji iz 2011. godine, koje Srđan Milošević vidi kao „atak na deo akademske historiografije“, kao „paškvilu na istoriju“ (I. Ruvarac).

Istraživanja Srđana Miloševića pokazala su vrlo detaljno da Rešenje o rehabilitaciji „sadrži čitav niz materijalnih grešaka, nelogičnosti, kontradikcija, sasvim proizvoljnih ocena, irelevantnih detalja, dok u isto vreme ne sadrži relevantne koji bi *per definitionem* moralo sadržati obrazloženje jedne sudske odluke da bi bila kredibilna“. U celini, ono ostavlja utisak da je „odluka doneta i pre nego što je proces uopšte započeo“.

Suština Rešenja o rehabilitaciji iz 2011. godine je politička i ideološka. To se, između ostalog, vidi i iz stavova predstavnika države o ovom aktu. Tako, visoki državni činovnik, izjavljuje da je pomenuto Rešenje „samo jedan prilog istoriji koju smo učili i o kojoj ništa nismo znali do današnjih dana“, a sam predsednik države saopštio je da je „jako srećan“ zbog rehabilitacije kneza Pavla. Međutim, da bi se konstruisao novi istorijski kontekst, što je bio osnovni cilj tima za rehabilitaciju, čemu je sud izašao u susret, relevantne činjenice morale su se u Rešenju o rehabilitaciju *prećutkivati*, *zanemarivati* i *zamagljivati*, *krivotvoriti*, *ignorirati* i *tendenciozno tumačiti*. Tako je u Rešenju o rehabilitaciji iz 2011. godine:

*Prećutano* da pravni tim i sud nisu imali uvid u celinu Odluke Državne komisije iz 1945. godine, jer ona kao takva nije sačuvana. Kao i da odluka Prezidijuma AVNOJ iz 1945. godine, čiji su *nacrti* u Rešenju o rehabilitaciji iz 2011. godine opširno citirani, po svojoj prilici nije nikad ni doneta.

*Zanemaren* je apsolutistički način vladanja kneza Pavla da bi se *zamaglila* njegova ključna uloga

u potpisivanju Trojnog pakta. Iz „gaženja ustava“ i monopola kneza Pavla u pitanjima državne politike, posebno u spoljnoj politici i proizašao je njegov tajni sastanak sa Hitlerom (4. marta 1941. godine) bez znanja namesništva i vlade: za to je bila potrebna uverenost u snagu ličnog autoriteta. Knez Pavle nije ništa formalno potpisao, ali je odluku o pristupanju Jugoslavije doneo krunski savet kojim je predsedavao knez Pavle: bez njega ta odluka ne bi bila moguća.

*Krivotvorena* je uloga hrvatskih političara u aktivnostima oko Trojnog pakta. Prema Rešenju o rehabilitaciji iz 2011. godine oni su bili za potpisivanje Trojnog pakta, jer su u ratu, naročito posle Sporazuma 1939. godine videli način za razbijanje Jugoslavije i rešenje hrvatskog pitanja. Istorijski izvori, historiografiji odavno poznati, uključujući i svedočenja najbližih saradnika kneza Pavla, svedoče suprotno. (Milan Antić, dugogodišnji ministar dvora, tvrdio je da su „i Slovenci i Hrvati bili protiv rata i želeli su ne raspad nego afirmaciju Jugoslavije, jer je svaki rat iskušenje kako za velike tako i za male“.)

*Ignorirano* je međunarodno pravo. Posleratna Jugoslavija prihvatila je međunarodne norme (Londonska konvencija i Statut međunarodnog vojnog Tribunala). Po tim normama, pristup jedne zemlje Trojnom paktu je tretiran kao „priprema za agresivni rat“. Odnos jugoslovenskih vlasti prema pitanju Soluna (aranžman sa Osovinom sadržao je garancije da će Jugoslavija posle rata dobiti teritorijalno proširenje na račun Grčke) kao prema krivičnom delu, imao je utemeljenje u međunarodnim normama. Nije, dakle, bio izraz voluntarizma nove vlasti.

*Jednostrano* tumačenje nacionalnog zakonodavstva proizlazi iz protivrečnog odnosa pravnog tima i suda prema Odluci Državne komisije iz 1945. godine. Negirajući njen pravni karakter, Rešenje o rehabilitaciji iz 2011. godine zamera novim vlastima što su se držale Odluke Državne komisije iz 1945. godine, čime su, navodno, oslobodile prostor za nasilje i teror pobednika, umesto da su se držale odredaba zakona Kraljevine Jugoslavije. Srđan Milošević i ovde ukazuje na složenost istorijskog konteksta.

Posleratne vlasti su logično, uspostavile novi pravni sistem. Opijene pobedom nad fašizmom i žudnjom za osvetom, one su „u najvećoj mogućoj meri koristile okolnosti da je posleratno pravo koje je regulisalo brojna pitanja za dela počinjena u ratu ukinulo zabranu retroaktivnosti“. To je, podseća on, evropski kontekst: „Nirnberški proces počiva na suspenziji principa retroaktivnosti“. Posledice širine obračuna koji je obuhvatio i političke i ideološke protivnike, i od pre rata, vidljive su tek u postupku i izrečenim kaznama: one pokazuju „veoma problematičnu stranu te delatnosti, sa čim se svakako treba suočiti“. U isto vreme, te su kazne u Rešenju o rehabilitaciji iz 2011. godine korišćene kao razlog za osporavanje sankcija svih ratnih zločina, odnosno za „novu“ interpretaciju ne samo uloge kneza Pavla Karađorđevića i perioda namesništva već i ratnog i posleratnog razdoblja s ciljem da se ona uskladi sa tekućom politikom države o srpskom pitanju.

Knez Pavle Karađorđević nije bio nikad ni optužen ni osuđen. Odluka Državne komisije iz 1945. godine nije samo pravni akt, svakako ne ni optužnica ni presuda – ona je u velikoj meri politički i ideološki akt koji nosi snažan pečat vremena. Šta je, prema tome, u suštini *Rešenja o rehabilitaciji iz 2011. godine*, formalno sudskog akta, a stvarno političkog i ideološkog pamfleta: knez Pavle Karađorđević ili sam Trojni pakt? Uz naknadnu pamet da bi Srbija i Srbi, uz sile Osovine, bolje prošli u Drugom svetskom ratu.

Pošto ga je posmatrao u kontekstu oba dokumenta, ideološka i doneta u državama bez vladavine prava, Srđan Milošević je zaključio: „Najbolje 'utočište' kneza Pavla jeste historiografsko istraživanje o njegovoj istorijsko ulozi. Istoriografiji nisu nepoznate njegove dileme u vezi sa pristupanjem Jugoslavije Trojnom paktu i naponi da do toga ne dođe. Ali, sve to ne poništava činjenicu da je Jugoslavija pristupila Trojnom paktu, da je u tome značajnu, čak ključnu ulogu imao knez Pavle“.

Odluke suda, kao uostalom i nijedan pojedinačni dokument, kaže Milošević, na sreću, ne bavezuje istoričara: sve one, kad-tad, dođu pod lupu kritičke historiografije. Srđan Milošević je pod tu lupu već stavio Rešenje o rehabilitaciji kneza Pavla Karađorđevića iz 2011. godine. Ali je, uvećavajući jedan segment istorije, video i karakteristike savremenog srpskog društva: ono i dalje ima veću potrebu za ideologijom nego za vladavinom prava.

# Homofobija i faktografija

PIŠE: SRĐAN JOVANOVIĆ

Poslednjih meseci je homoseksualnost bila u centru pažnje u Srbiji (zajedno sa homofobijom), mahom zbog dugo najavljivane „Gay Pride“ šetnje. Uz ponovnu kapitulaciju demokratskih vrednosti savremene države, ova manifestacija je dobila zabranu sa najviših nivoa države, dok je zaludna gomilica ljudi u šamanском transu pojala ispred Centra za kulturnu dekontaminaciju neumorne Borke Pavićević, sa visoko uzdignutim krstovima, „protestujući“ zbog izložbe čiji je *to on bio* „queer movement“. Premijer, sa druge strane, bivši Miloševićev čovek, proglasio je zabranu „Gay Pride“ parade „pobedom države“. Možda i jeste tako. Možda to ipak jeste pobeda jedne države kojoj je Rusija uzor, pobeda jedne gotovo totalitarne države kojoj su ljudska prava poslednja rupa na svirali koja melodiju ljudskih prava ne podnosi. Rusija je poslednjih godina postala predmet kritike praktično bilo kog pojedinca ili organizacije koje se makar paušalno zanimaju za ljudska prava, zbog izbora kao što je slanje punk benda *Pussy Riot* na robiju zbog podržavanja demokratije, sve do *stogodišnje* zabrane gej parade i stavljanje homoseksualnosti na samu ivicu društva. Srbija, kako se čini, na sličnom je putu.

Homofobija, *nevertheless*, besmislena je čak i sa čisto pragmatičnog stanovišta. Šta će se desiti ako se dozvoli brak između homoseksualaca? Ništa. Nebo na Srbiju pasti neće. U Rio de Žaneiru je nedavno održan *gay pride* sa čak 700.000 učesnika i nebo se nije sručilo na Brazil. Nešto slično se odigralo i u Berlinu, pa eto i tog grada netaknutog. Sve je veći broj zemalja koje počinju da dozvoljavaju homoseksualne brakove, pa i usvajanje dece gej parovima. Da li je „tradicionalni“ brak propatio zbog toga na bilo koji način? Naravno da ne. Jasno je da je „protest“ homofoba ništa više od njihove sopstvene želje da se uđe u medijski prostor, standardno stvaranje panike gde za istu nema mesta, izmišljanje imaginarnih društvenih problema kako bi se oni koji ih podržavaju proglasili „braniteljima“ kojekakvih „tradicionalnih“, „duhovnih“ i „porodičnih vrednosti“. Na kraju se to sve svodi na pokušaje sputavanja ljudskih prava i forsiranja sopstvenih

vrednosti drugima. Zato je veoma važno i da ljudi heteroseksualne orijentacije, poput autora ovih redova, pruže podršku LGBT osobama u borbi za osnovno dostojanstvo i ljudska prava – takozvana „*strejt*“ podrška za gej prajd‘.

Klerofašistička organizacija „Dveri“, kojoj u Srbiji čak *nije* zabranjeno delovanje, jedna je od glavnih promotera homofobije u Srbiji, homofobije uvijene u sintagmu „porodične vrednosti“. Analizirao sam stoga članak izvesnog Branimira Nešića, jednog od ideologa ovog pokreta protiv modernosti, pod naslovom „Društveni aspekt homoseksualizma“, što ću u narednim paragrafima predstaviti kao analizu paragona lokalne homofobne misli. Tekst iz članka je predstavljen kurzivom, dok će objašnjenja, tačnije, *faktografska* obrađenja, slediti odmah ispod.

„Данас се у нашем друштву јавља један нови покрет, покрет за права ЛГБТ-особа, као појава која завређује озбиљан одговор. Јавља се покрет који покушава да прошири корпус људских права, и то конкретно, мањинских права на ЛГБТ-особе, који предлаже културну револуцију и измену досадашњих хетеросексуалних норми брака, природне породице и друштвеног уређења утемељеног на хетеросексуалним принципима и религиозном наслеђу.“

Kao prvo, LGBT pokret *ne* pokušava da „proširi korpus ljudskih prava“, već da izdejstvuje da se *isti korpus primenjuje* i na ljude koji nisu heteroseksualne orijentacije. Sama ideja da je primena ljudskih prava na osobe homoseksualne orijentacije „proširivanje“ istih, svedoči o tome kako „Dveri“ smatraju da LGBT osobe nisu ljudi, jer traže da se *ljudska prava* „prošire“ i na njih. Dalje, „prirodna porodica“ je stvar etike i ličnog moralnog izbora (šta je to „prirodno“), dok je „religiozno nasleđe“ nešto po čemu *ni na koji način društvo ne sme da bude utemeljeno*, zbog realnosti koja svedoči da je religija, kako se Bertrand Rasel svojevremeno izrazio, sputala progres ljudske civilizacije. Takođe, LGBT pokreti ne predlažu nikakvu kulturnu revoluciju niti menjanje dosadašnjih normi брака – svaki hetroseksualan par je više nego dobrodošao da nastavi sa tradicionalnim konceptom брака. LGBT pokreti samo traže da i oni imaju ista prava na brak

i usvajanje dece. Sve što traže je da budu tretirani kao ljudska bića, sa svim pravima koja su dodeljena heteroseksualcima.

„Већина нашег народа је била изненађена радикалним захтевима ЛГБТ-покрета у Србији, док је истовремено у медијима развијена пажљиво испланирана кампања за потребе ЛГБТ-особа, у којој бројне јавне личности дају подршку овом покрету, позивајући се на саосећање, социјалну правду и толеранцију.»

Da li je većina naroda iznenađena, ili nije, nema nikakve veze sa ljudskim pravima i vladavinom prava i demokratije. Може 99 одсто „srpskog naroda“ da ima bilo šta ili sve protiv homoseksualnosti - to još uvek ne znači da i za homoseksualne osobe ne важе ljudska prava. Isto tako, tražiti poštovanje ljudskih prava se ni na koji način ne može shvatiti kao „radikalno“. U medijima, dalje, nije razvijena nikakva „pažljivo isplanirana kampanja za potrebe LGBT osoba“: autor bi mogao makar ponekad da ponudi i dokaz za tvrdnje koje nudi. Da je jedna takva kampanja isplanirana, LGBT osobe bi imale i veću šansu za šire društveno prihvatanje, nasuprot radikalnom ostrakizmu sa kojim se danas suočavaju. Da li Nešić uopšte *gleda* televiziju?

„Зашто је хомосексуализам тоталитарна идеологија? Зато што целокупном друштву, свеобухватно, жели да наметне став да је хомосексуална склоност ‚природна‘ и да је у питању ‚варијетет‘ и да свако ко тако не мисли мора бити кажњен и медијски линчован. А управо је свеобухватност плана и надзора понашања популације једна од основних одлика сваког тоталитаризма. Алан Тод наводи да је једна од кључних одлика тоталитарних режима ‚циљно вођена цензура и пропагандна делатност зарад контроле свих културних аспеката и индоктринације маса, а посебно младих.‘,

Ideja da je „homoseksualizam totalitarna ideologija“ je čista besmislica. Kao prvo, nečija seksualna orijentacija ni na koji način ne može biti ideologija (neka autor pogleda u rečnik za značenje leksema „ideologija“). Kao drugo, *niti jedan jedini homoseksualac* ne želi da „medijski linčuje“ i „kazni“ nekoga ko ne smatra da je homoseksualnost prirodna. Nadovezujući se na to, sam koncept „prirodnog“ je veoma nestabilan i nekoristan, pogotovo u lažnom izjednačavanju „prirodno=dobro=poželjno“. Smrt je jedna od najprirodnijih stvari, bolest takođe, rak, patnja... mnoge prirodne stvari su loše i ne želimo ih. Isto tako mnoge „neprirodne“ stvari su veoma korisne, od medicina (lekovi i terapije ne rastu na drvetu) do tehnike

(kompjuteri i mobilni telefoni ne niču iz zemlje). LGBT pokreti ne žele da „nametnu“ celom društvu da je homoseksualnost prirodna - oni žele samo to da *objasne*, kako bih ih društvo prihvatilo. Ili makar, *kako ih ne bi tukli na ulicama*. Po „rezonovanju“ ponuđenom u gornjem paragrafu, i matematika je „totalitarna ideologija“, jer „celom društvu“ nastoji da predoči da su dva i dva - četiri.

„ЛГБТ-покрети себе сматрају репрезентативним сматрајући или тврдећи да баш они представљају целокупну ЛГБТ-популацију, и тврде да су њихов глас и да су њихови захтеви захтеви свих ЛГБТ-особа.»

Ni ova tvrdnja nije tačna. Kada pripadnik neke *queer* organizacije nešto tvrdi u javnosti, podrazumeva se da je to generalni stav koji organizacija zastupa, a ne stav doslovce svake gej osobe. Ovo bi bilo kao kad bi se tvrdilo da svaki birač Demokratske stranke smatra upravo ono (doslovce, identično) što Boris Tadić ili Dragan Đilas kažu u javnim nastupima. To, naravno, nije ni moguće, a kamoli realno.

„(...) агресивни хомосексуалци, (...) су крила ЛГБТ-покрета и носиоци тоталитарне идеологије хомосексуализма, који траже друштвену, моралну и културну револуцију.»

Ideja da postoje „agresivni homoseksualci“ koji traže kakvu „revoluciju“ je *besmislena*. Nešić to jednostavno proklamuje bez ikakvog argumenta i dokaza. Агресивни су управо махом они који сматрају да је бити геј – болесно. За то постоје и докази – gomila video klipova koji se mogu naći i na You Tube stranama, svi koji pokazuju kako homofobi tuku homoseksualce. Na jednom od njih se vidi i jedan mladić koji tuče *devojku*, lezbijku, nazivajući je „sotonom“. Ко је ту агресиван, вреди питати? Видети како полицајак стоји непунa два метра поред инцидента и не ради ништа је, нажалост, само израз много већег, друштвено-политичког проблема.

„Некадашње разумевање брака и породице као нормативног понашања је у великој мери узурпирано у српском друштву.»

Nije, i tu je tačka. Srbijansko društvo je - nažalost - veoma tradicionalno i rukovodi se veoma tipičnim i klasičnim shvatanjima rodних uloga, pa tako i onih u okviru porodice. Kamo *sreće* da su nekadašnja razumevanja braka (u kojima je Bog na nebu a otac u porodici, gde se žena svodi na sopstvene reproduktivne sposobnosti) „uzurpirana“. Kamo *sreće* da su tradicionalizam i primitivizam u Srbiji „uzurpirani“.

„Сексуална револуција почива на темељима који се временом морају мењати. Можда најважнији моменат ове револуције представља мишљење да је за здрав и успешан живот неопходно разумети сопствену сексуалност, не борити се против ње, већ јој дозвољавати да процвета без икаквих ограничавања. Овакав став је пре свега последица експанзије тзв. хуманистичке психологије. Сексуалност се, тако, сматра потребом која се мора задовољити, слично глади или жеђи, а свако уздржавање од испуњавање те потребе се описује као нехумано и нездраво.»

Kako veliki broj naučnika tvrdi, situacija je upravo suprotna od onoga što „Dveri“ proklamuju. Neuropsihijatar Džejms Preskot objašnjava: „Kao razvojni neuropsiholog, poklonio sam veliki deo svoje pažnje čudnom odnosu između zadovoljstva i nasilja. Sada sam ubeđen da nedostatak fizičkog zadovoljstva predstavlja glavni uzrok nasilja. (...) zadovoljstvo i nasilje imaju recipročan odnos, to jest, prisustvo jednog inhibira drugo (...) Ličnost sklona zadovoljstvu retko pokazuje agresivno ponašanje, dok nasilna ličnost pokazuje slabu sposobnost da toleriše, oseti ili uživa u stvarno zadovoljavajućim aktivnostima“. U psihologije se ovo naziva i *hipoteza muške seksualne deprivacije*, te, kako kažu Lalumijer, Čalmers, Kvinsi i Seto seksualno nezadovoljen mladić će imati veću tendenciju ka nasilnom ponašanju. Iz ovoga sledi i hipoteza da homofobi koji divljaju po ulicama i žele da tuku homoseksualce, u suštini, predstavljaju samo seksualno neuspešne individue koje homoseksualcima najverovatnije čak i tajno zavide.

Poenta je u tome da istina leži upravo u tvrdnji koja je u potpunosti suprotna Nešićevoj: *za zdrav i uspešan život jeste nužno i neophodno razumeti sopstvenu seksualnost, ne boriti se protiv nje i dozvoliti joj da cveta bez ikakvog ograničenja*. Ova tvrdnja je u skladu sa biologijom, medicinom, neurologijom, psihologijom, pa i sociologijom. Ukratko, u skladu sa naukom i naučnim saznanjima. „Dverjanima“, pak, nauka je strana, neshvatljiva, čudna, daleka. Uostalom, izrazito negativna konotacija kojom autor boji *humanizam* svedoči dosta sama po sebi.

„Важно је приметити неоспорну повезаност између елемената сексуалне револуције, сексуалних слобода и дискутабилног корпуса људских права: масовни вештачки прекиди трудноће, широко распрострањена прељуба, многобројни разводи бракова, радикални феминизам, индивидуализам и, на крају, захтеви ЛГБТ-покрета. Ове појаве се нису случајно синхроно огласиле, у истом историјском тренутку. Свима им је

заједничка тежња за ослобађањем од наводних репресивних традиционалних хришћанских и осталих религиозних моралних и културних образаца. Такође им је заједничка одлика и срозавање личности човека на материјалистички ниво бездушног тела, које има само један циљ, а то је задовољење сопствених потреба, без обзирања на потребе ближњих, а у духу погрешног приступа „хуманистичке психологије“ човеку као личности. Као организација која окупља људе којима је духовна и религиозна компонента веома битна, ми не можемо прихватити ову деградацију људског бића, као ни растакање душе од тела, јер то значи растакање личности човека.»

Groteskno bizaran, netačan i sasvim subjektivan pasus. Nešić pokušava da svrshodno ubaci sopstvene vrednosti gde god je moguće, buneći se protiv preljube, razvoda, feminizma – čak mu je i individualizam mrzak, pored već prezrenog humanizma. Setimo se da je *nedostatak individualizma jedan od glavnih odlika fašizma, nacizma, komunizma i religije* – totalitarnih oblilka društvenog uređenja protiv kojih se Nešić, naoko, bori. Tradicionalne hrišćanske vrednosti su po *definiciji* represivne, a ne „navodno“, dok telo jeste „bezužno“ – nikakve duše i duhovi ne postoje. Zadovoljenje sopstvenih potreba nikad se nužno ne poklapa sa nedostatkom brige za potrebe drugih, kako autor navodi, čak možda i naprotiv. „Rastakanje duše od tela“ nije moguće, jer duša – po svim naučnim kriterijumima – ne postoji. Niti je moguće „odvojiti ličnost od čoveka“ (*sic!*). Ukoliko je brak neuspešan, razvod je jedina opcija. Ukoliko je fetus neželjen, abortus je jedina opcija. Ovo su sve instance u kojima individue koje se u takvim situacijama nalaze moraju same da odluče šta će uraditi. Nešić, pak, pokušava sopstvene vrednosti – iliti *nedostatak* istih – da nameće drugima. Ostaje samo jedno retoričko pitanje – *ko je tu ideolog totalitarizma?*

Članak Branimira Nešića je tipičan pamflet savremenog agresivnog tradicionalizma u kome su predstavljene mnoge standardne instance totalitarne misli, kolektivizma i klerofašizma, uz tipični prezir prema individualizmu, humanizmu, pa i nauci. Nedostatak argumenata i fraziranje su uvek među najvažnijim oružjem u arsenalu totalitarnih ideologa, kao i deklarativne izjave koje stoje u suštaj suprotnosti sa naučnim činjenicama i teorijama. Ovaj tekst je samo eklatantan primer neuspešnog društva i mračne budućnosti kojem ono stremlji.

Ne dozvolimo da se ta tvrdnja poklopi sa stvarnošću.

# Pobeda udruženih nasilnika

**PIŠE: BOJAN TONČIĆ**

Paradu ponosa, šetnju LGBT osoba Beogradom, zakazanu za 6. oktobar, zabranio je MUP Srbije, pozivajući se na, kako je navedemo u saopštenju, „procene svih bezbednosnih službi, policije i na osnovu preporuke Biroa za koordinaciju rada službi bezbednosti da postoje najave ozbiljnog ugrožavanja javnog reda i mira i bezbednosti građana“. Parada je zabranjena 3. oktobra, neposredno nakon što je to od predsednika Vlade Srbije i ministra unutrašnjih poslova Ivica Dačića zahtevao patrijarh srpski Irinej i nakon linč-kampanje koja je punih mesec dana realizovana u srbijanskim medijima.

Prepoznatljivom policijskom dikcijom MUP tvrdi i to da ne narušava „bilo čija ljudska i građanska prava i slobode“. I presuđujuće sažima sve što su prorežimski mediji i profašističke organizacije već objavile, neskriveno preteći.

„Ova odluka nije usmerena protiv prava bilo koga. Ova odluka i rešenje su doneti da bi se zaštila bezbednost građana Beograda, sprečili svi eventualni sukobi, konflikti i eventualno izbijanje raznih nemira, koji mogu da ugroze i diplomatsko-konzularna predstavništva stranih država i, naravno, pre svega da bi se zaštili životi građana, uključujući i pripadnike Ministarstva unutrašnjih poslova“.

Premijer Dačić je, nakon brojnih ocena političara i javnih ličnosti da je reč o kapitulaciji države pred nasiljem, izrekao kontradiktornost, da je za Srbiju „važno da pokaže snagu države“, ali i da zabrana „ne znači nikako povlačenje i kapitulaciju pred nekim koji misle da mogu svojim paramilitarnim i bilo kakvim drugim pretnjama da ugroze održavanje javnih skupova“.

On je nastavio sa bahatošću, započetom nezaobilaznom konstatacijom - „Izem ti takvu Uniju u koju je gej parada ulaznica“ i dodao da, „niko neće nikome govoriti šta treba da se desi u Beogradu, ni Evropska unija, ni druge zemlje sveta, niti ijedna ekstremistička ili radikalna organizacija“. Po njegovoj proceni bi, čak i da je angažovano 5000 policajaca došlo do nemira i krvoprolića.

Organizatori Parade podsetili su da je Ustavni sud 2009, proglasio neustavnom odluku o zabrani tadašnje Parade, a jedan od članova Organizacionog odbora Goran Miletić rekao je da Vlada ne poštuje Ustav i manjinske grupe. Odbor je poručio i da će u sledećih godinu dana insistirati na tome da dobija informacije o krivičnim prijavama protiv potencijalnih izgređenika.

Nedelju ponosa obeležila je tog prelomnog 3. oktobra izložba fotografija švedske umetnice Elizabeth Olson Valin na kojima su moderne verzije priča iz Novog zaveta. Isus Hrist prikazan je u ženskoj odeći i u društvu sa HIV pozitivnim osobama, transseksualcima i gejevima. Patrijarh Irinej i Mešihat Islamske zajednice u Srbiji zahtevali su zabranu, a Irinej je, u ime SPC, fotografije koje nije video ocenio „dubokovređajućim“. Centar za kulturnu dekontaminaciju, gde je izložba postavljena bio je opkoljen kordonima policije, MUP je saopštio očitu laž da je angažovano 2000 policajaca (bilo ih je stotinak, računajući i konje), a huligani se, valjda po nalogu iz centrale, nisu pojavili. Glavni akter Ivica Dačić naknadno je otkrio da nisu samo navodni katastrofični planovi nepobedivih nasilnika bili razlog za zabranu Parade: „Želim da izrazim veliko ogorčenje i najoštrije osudim izložbu koja je u okviru takozvane Nedelje ponosa organizovana u Beogradu. To je očigledna provokacija koja je sigurno doprinela zabrani ovogodišnje šetnje, odnosno prajda“, rekao je predsednik Vlade Srbije.

Mračna priča zaokružena je istom takvom simbolikom, na dan kada je u Beogradu trebalo da se održi Parada, crkveno-državnom sahranom regenta Pavla Karađorđevića na Oplencu. Opelo rehabilitovanom fašisti služio je neosuđeni pedofil Tomislav Gačić, vladika Pahomije, nevin u procesu koji je Vrhovni sud Srbije ocenio kao povredu prava žrtava.

Računi su uglavnom svedeni, još jedna zabrana i izvesnost da građanima Srbije ni sledećih godinu dana neće biti saopšteno ko su potencijalni rušitelji,

# Knjiga velikog odjeka

Slavko Goldstein, „1941. - Godina koja se vraća“, Službeni glasnik. Biblioteka Svedoci epohe, Beograd, 2012.

**PIŠE: LATINKA PEROVIĆ**

huligani, vandali, opasni ljudi oko njih spremni na fizičko nasilje i šta policija preduzima protiv njih. U javnom pismu Vladi Srbije, analizi koju potpisuju Koalicija protiv diskriminacije i Koalicija za pristup pravdi, konstatuje se da „čitav niz godina, najodgovorniji predstavnici nadležnih državnih organa ističu istu tvrdnju: održavanje Parade je pitanje koje se tiče bezbednosti, a ne ljudskih prava“.

„Ovaj proizvoljni i izveštačeni politički stav koji ljudska prava suprotstavlja pravu na ličnu bezbednost ljudi, ima za cilj da u javnosti prikrije poduzornost političkih ideologija onih koji pribegavaju nasilju u društvu i koji se zovu huligani i onih kojima je povereno da se u ograničenom vremenskom periodu brinu o zaštiti od nasilja u društvu i koji se zovu aktuelni predstavnici državne vlasti. I jedni i drugi ne žele održavanje Parade ponosa zbog toga što su prema njoj već razvili lični politički animozitet. Jedni prete nasiljem, dok drugi tvrde da je pretnja nasiljem za njih zastrašujuća, te da zbog toga oni nisu u mogućnosti da je otklone. Ovaj veoma harmoničan ljubavno-politički odnos između jednih i drugih se svake godine iznova konstituiše, i to bez obzira na napore organizatora Parade, zahvaljujući međunarodne zajednice, proteste nevladinih organizacija, izjave i govore uglednih pojedinaca, odluku Ustavnog suda Srbije, bez obzira na pravni poredak zemlje, na ideje pravde i jednake slobode, reklo bi se bez obzira na sve“, ocenjuje se u analizi.

U brojnim raspravama na forumima čuo se glas naroda protiv Parade, a vlast iznosi slobodnu procenu da je reč o mišljenju 80 odsto građana. Za mnoge je, nesumnjivo, rečima čitaoca *Večernjih novosti*, pozadina Parade „namera da se Srbija okalja u očima onih koji su nas bombardovali, ubijali i kršili mnogo važnija prava...“

Možda bi Srbija nakon zabrane i mogla da se dodatno „okalja“, ali bi trebalo uložiti mnogo više kreativnosti. Ona, međutim, ljudima iz vrha aktuelne vlasti, nikad nije nedostajala.

Zahvaljujem autoru i izdavaču knjige „1941. - Godina koja se vraća“ na pozivu da, zajedno sa Teofilom Pančićem, govorim o knjizi.

Mene su ovde dovela dva razloga. Prvi je, moje višegodišnje prijateljstvo sa Slavkom Goldštajnom (Goldstein). Tokom tih dugih godina razmenili smo mnogo knjiga. Po prirodi svog izdavačkog posla, Goldštajn je uvek bio u plusu. Ali, dopuštam sebi da kažem da smo bili ravnopravni u nečem drugom: dali smo podjednako mnogo vremena razgovoru koga, zapravo, nikad, apsolutno nikad, nismo prekinuli.

Goldštajn je imao mnogo sagovornika u Beogradu. Među njima su bili i Milovan Đilas, Veljko Mićunović, Gojko Nikoliš, Dobrica Ćosić. Objavljivao je njihove knjige. Iako je već znao „da su ideali najčešće zavodljive himere i da sumnja nije smrtna slabost već nužna odbrana od pogibeljnih zablude“, Slavko Goldštajn je šezdesetih godina prošlog veka za Jugoslaviju video dve mogućnosti: da se vrati nazad, u namirivanje računa, ili da započne novu, liberalniju epohu. Zato je neumorno podsticao dijalog.

Ali, kao što rekoh, ovde sam večeras i iz još jednog razloga. Pre četiri godine učestvovala sam u predstavljanju prvog izdanja Goldštajnovog „1941...“ u Zagrebu. U prepunoj dvorani, kao i ovde večeras, u prisustvu predsednika Republike Hrvatske, sa odabranim govornicima od kojih ću pomenuti samo dvoje sjajnih ljudi kojih više nema: profesora Eugena Pusića i profesorku Mirjanu Gros. Neću ovde ponoviti tu svoju reč. Ne samo zato što je ona bila objavljena u beogradskom listu *Danas*. Neću, pak, ni govoriti drugačije zato što moj pogled na Goldštajnovu knjigu ima dve varijante: „zagrebačku“ i „beogradsku“, već zato što ta knjiga ne prestaje da u meni budi mnoštvo



asocijacija. A da to nije samo slučaj sa mnom, govori ogroman odjek na koji je naišla.

„1941...“ imala je dva izdanja u Hrvatskoj. Gotovo da ne postoji hrvatsko glasilo koje nije zabeležilo njeno pojavljivanje, a redak je i hrvatski intelektualac koga se ona nije najdublje dotakla i izazvala mnoštvo refleksija.

Pred izlaskom je američko izdanje „1941...“ za koje je predgovor napisao američki pesnik srpskog porekla, Čarls Simić. Slično stoji stvar i sa njenim španskim izdanjem.

O „1941...“ opširno je pisao poznati „Revue of books“. U više evropskih listova pojavili su se prikazi knjige i prevodi kraćih odlomaka iz nje.

Večeras predstavljamo njeno srpsko izdanje za koje je Goldštajn napisao Pogovor koji je, kako je Ivan Lovrenović rekao za knjigu u celini – „mudar i rečit memento“.

Šta objašnjava ovako veliki odjek „1941...“? Odgovor je, možda, sadržan u završnoj rečenici Predgovora Čarlsa Simića američkom izdanju: „Slavko Goldštajn je izuzetan čovek i ovo je izuzetna knjiga“.

U svom osvrtu na „1941...“ filozofkinja Dunja Melčić napisala je da je Slavko Goldštajn „najpoduzetniji duh u hrvatskoj javnosti poslednjih pola stoljeća“. I zaista, krležijanska karlovačka trojka: slikar Josip Vaništa, književni istoričar i teoretičar Stanko Lasić, publicist, izdavač, memoarista Slavko Goldštajn dali su neizmerljiv doprinos, i srećom, još uvek doprinose, modernom, univerzalnom duhu hrvatske kulture: tom bitnom zasadu za obnovu Hrvatske.

Rođen 1928. godine u Sarajevu, odrastao u Karlovcu, Slavko Goldštajn od 1947. godine živi u Zagrebu. Njegovog oca, ing. Ivu Goldštajna, bečkog đaka, glasovitog knjižara i bibliotekara u Karlovcu pre Drugog svetskog rata, simpatizera levice, intelektualca humanistu ubile su ustaše u logoru Jadovno. Zajedno sa majkom Leom i mlađim bratom Dankom,

Slavko je od 1942, do 1945. godine bio u partizanima. Ali, šta on sve nije poduzeo i do kraja doveo ne samo u godinama mira nego i u vreme poslednjeg rata? Navešću samo njegove najdalekosežnije poduhvate:

- član osnivačke redakcije „Vjesnika u srijedu“ (1952);
- osnivač i glavni urednik Sveučilišne naklade Liber (1970-1982);
- urednik hrvatskih izdanja Cankarjeve založbe (1983-1990);
- osnivač i urednik Novog Libera (1990 do danas);
- glavni urednik antiratnog časopisa „Erazmus“ (1993-1997) i jedan od inspiratora prvog susreta srpskih i hrvatskih intelektualaca posle rata;
- predsednik Židovske općine Zagreb (1986-1990);
- predsednik Savjeta javne ustanove Jasenovac (2001-2005).

Ne bi trebalo da bude neobično da čovek tako bogatog životnog iskustva i tako velike kulture, pogotovo kad još ima božji dar lepog pisanja, napiše memoare. Ali, meni se čini da ništa od ovoga što sam navela, kao ni sve zajedno, nije bilo odlučujuće. Kod Slavka Goldštajna presudna je bila jedinstvena nerazlučivost subjektivnog i opšteg u vlastitoj moralnoj i intelektualnoj egzistenciji. Bez toga „1941...“ ne bi bila delo koje se, kako je rekao književni istoričar i teoretičar Milan Mirić, „hrve sa smislom zločina“, niti bi „pisanje o povijesnom zlu“ moglo biti „osobeni ... pokušaj da se zlo prepriječi vlastitim nezločinačkim životom“.

„Pišući u ovoj knjizi“, kaže Goldštajn, „o svojoj obitelji, trudio sam se da sve što se događalo nama ne odvajam od sudbine mnogih drugih i cijele zemlje. Pratim u knjizi prijatelje i znance, pa i neke ljude koje

tada još nisam znao, nastojeći da ih razumijem i kad nismo bili na istoj strani. Držim da sudbina moje obitelji, od koje polazim, upotpunjuje opća zbivanja, i da opća slika zbivanja, koju naznačujem, kroz obilje istraženih dokumenata i drugih izvora omogućuje da bolje shvatim što se to i zašto dešavalo mojim najbližima, meni i mnogim drugima“.

Rezultat nije, međutim, proizašao samo iz Goldštajnovne namere, već i iz njegovog načina rada. Mirjana Gros taj način je uporedila sa načinom rada profesionalnih historičara - „jer se njegove obavijesti iz osobnoga sjećanja povezuju s intenzivnim traženjem podataka iz drugih izvora“. Tako je Goldštajn povukao granicu između istine o žrtvama u Drugom svjetskom ratu i bezbožne manipulacije tim žrtvama.

Za razliku od žrtava u drugim ratovima, žrtve u Drugom svjetskom ratu su popisane. O gubicima su napisane naučne studije (Bogdan Kočović i Vladimir Žerjavić). Goldštajn je otkrio i nepreglednu literaturu koja je o NDH, ustašama i njihovom sistemu logora nastala u poslednjih pola veka: izuzetni memoari preživelih (Milan Radeka, prof. Antun Barac), studije o pojedinim stratištima (Zdravko Dizdar o Jadovnu). U svemu tome Goldštajn je nalazio ono opšte, onaj zli duh vremena, koji je odredio i sudbinu njegove porodice.

Ta nerazlučivost subjektivnog i opšteg, to razumevanje drugog da bi se razumelo sebe, neka je vrsta porodične etike Goldštajnovih. Ona se oseća u pismu oca Iva sinu Slavku iz zagrebačkog zatvora u Petrinjskoj, 1941. godine, ali i kod Slavkovog sina, moga dragog kolege, sveučilišnog profesora za suvremenu hrvatsku povijest, Iva Goldštajna. Osobito u njegovom delu „Holokaust u Zagrebu“.

Srž te etike je u pomenutom pismu ing. Iva Goldštajna trinaestogodišnjem sinu Slavku, koje je, zatureno, slučajno ili namerno u arhivi ustaškog dužnosnika, do Slavka došlo posle 67 godina. Kad je, napokon, pročitao dve ključne očeve poruke: „Znade naime biti takvih vremena kada je veća čast biti u zatvoru nego izvan njega“, i „Bolje je podnositi nepravdu, nego činiti je“ - Slavko Goldstein je već bio napisao polovinu svoje „1941...“ Te su ga rečenice mogle samo učvrstiti da istra- je na onoj nerazličivosti subjektivnog i opšteg koja isključuje svako pojednostavljevanje. I svaku pomisao na osvetu.

O poraženom protivniku pisao je sa razumevanjem, ne dopuštajući mu nikad da izađe iz vlastite etičke pocepanosti. Nakaradna je logika da iz

ljubavi prema svojoj domovini treba zlostavljati, progoniti, „humano preseljavati“, i ubijati druge ljude...

U hrvatskom narodu pod terorom ustaške NDH, on je video pukotine kroz koje se probila alternativa: „Kao židovski dječak bježao sam i spasavao glavu od hrvatskih ustaša, ali pobjegao sam u hrvatsko selo i spasili su me hrvatski prijatelji. Pola od moje tri ratničke godine proveo sam kao partizan u srpskim selima Korduna i Like, pola s hrvatskim partizanima iz Karlovaca i okolnih hrvatskih sela“.

Najduže poglavlje knjige Goldštajn je posvetio ustaškom teroru nad Srbima. O tome je govorio i u Pogovoru srpskom izdanju „1941...“

Upravo sam pročitala jednog hrvatskog autora koji je istraživao dubinu raskola između Srba i Hrvata, da bi pesimistično zaključio: „Njih više ni Bog ni Đavo neće moći pomiriti, ponori između njih će zjapiti tako dugo dok postoje oni sami“.

U Pogovoru srpskom izdanju, ništa ne pojednostavljujući, Slavko Goldštajn nije bez nade. Pomirenje je svuda teško, ali do njega dolazi: Nemci i Francuzi, Nemci i Česi, Italijani i Hrvati u Istri... Između Srba i Hrvata postoje stari nesporazumi kojima su se pridružili novi: interpretacija rata devedesetih godina prošlog veka iz koje proizlazi različito tumačenje Vukovara, Dubrovnika, „Oluje“... Dve zemlje udaljava prošlost ali je, misli Goldštajn, a i ja, najvažnije da ih ne udalje različite perspektive. Ta se mogućnost, bar kada je reč o odnosu prema Evropi, ne može isključiti. Ali, Slavko Goldštajn ne odustaje od nade: od pomirenja Srba i Hrvata u Evropi.

U svojim „Autobiografskim zapisima“ Slavko Lasić, povodom hapšenja Iva Goldštajna već u prvim danima ustaškog režima piše: „Govorilo se o njemu kao humanisti, tako sam i čuo za tu riječ i ispunio je njegovom osobnošću. Smrt ga je dotakla u času našeg 'uskrsnuća'. Zašto? Zato što je bio Židov. Zato što je bio humanist“.

Slavko Goldštajn je oduvek bio i ostao jedan od onih ljudi koji ulaze u moje razumevanje značenja reči humanist. Zahvalna sam za priliku koja mi je data da mu to, posle Zagreba, kažem i u Beogradu.

**(Reč na promociji na Kolarčevom narodnom univerzitetu, 25. septembar 2012)**

# Kompleksan i sveobuhvatan posao

**PIŠE: NATAŠA LAZOVIĆ**

Vlada je usvajanjem Nacionalne strategije za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica, potvrdila rešenost i političku volju da zajedno sa ostalim državnim organima, na celovit i transparentan način, svim izbeglim i interno raseljenim licima ponudi pomoć i konkretna rešenja kako bi mogli da samostalno donesu odluku o svojoj budućnosti.

Od donošenja Nacionalne strategije 2002. godine, problemi lica koja su morala da napuste svoje domove tokom sukoba na prostoru bivše Jugoslavije još uvek nisu rešeni. Republika Srbija i dalje pruža podršku i pomoć za 86.154 izbeglice, od kojih su 64.615 iz Republike Hrvatske, a 21.458 iz Bosne i Hercegovine. UNHCR, je 2008. godine Republiku Srbiju uvrstio među pet zemalja u svetu sa dugotrajnom izbegličkom situacijom čije rešavanje iziskuje zajedničku akciju i saradnju zemalja u regionu. Smanjenje broja izbeglica uglavnom je rezultat njihove integracije u Republici Srbiji. Od 537.937 izbeglica i 79.791 ratom ugroženih lica, registrovanih na popisu 1996. godine, više od 250.000 osoba steklo je državljanstvo Republike Srbiji, što predstavlja najveći proces integracije izbeglica u savremenoj Evropi. Iako je broj osoba sa priznatim statusom izbeglice znatno smanjen, i dalje je za oko 300.000 osoba koje su bile u statusu izbeglice u Republici Srbiji potrebno obezbediti podršku u procesu njihove integracije. Tokom sukoba 1999. godine i nakon ulaska KFOR, više od 230.000 građana Republike Srbije napustilo je svoja prebivališta na Kosovu i Metohiji. Sada, je na teritoriji Kosova raseljeno više od 20.000 osoba, a na drugim područjima Republike Srbije boravi 210.146 interno raseljenih lica. Radi prihvata i zbrinjavanja interno raseljenih lica i obezbeđivanja adekvatnih životnih uslova, u skladu sa postojećim ekonomskim mogućnostima, Republika Srbija je preduzela obimne mere i aktivnosti.

Ipak, većina od ovog broja lica ostala je raseljena, a mnogima je i dalje potrebna podrška. Problemi u vezi sa bezbednošću, kao i nemogućnost

pristupa pripadajućim pravima, umanjuju izgleda povratka. U odnosu na 2002. godinu, promene su demografske karakteristike, životni uslovi i perspektiva preostalih izbeglih i interno raseljenih lica, što utiče na promenu opcija za rešavanje još uvek otvorenih pitanja. Nastupile su i određene strukturne promene na nacionalnom i međunarodnom nivou koje utiču i na položaj izbeglica i interno raseljenih. Rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica zasnovano je na sledećim principima: poštovanju ljudskih prava, uvažavanju ljudskog dostojanstva svakog pojedinca, informisanosti i dobrovoljnosti odluka, partnerstvu svih relevantnih aktera, dostupnosti prava i usluga na jednakim osnovama za sve, dobrobiti izbeglica i interno raseljenih lica, aktivnom učešću izbeglica i interno raseljenih lica u pronalaženju najboljih rešenja.

Pitanja izbeglica i interno raseljenih lica obuhvata i tri strateška cilja:

## **1. Unaprediti neophodne uslove za siguran i dostojanstven povratak izbeglica u Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu i institucionalne mehanizme za puno i ažurno ostvarivanje stečenih prava u zemljama porekla.**

Proces povratka izbeglica u zemlje porekla, Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, odvijao se sa različitim uspehom. Prema podacima Komesarijata za izbeglice, 31 odsto izbeglica se vratilo u Bosnu i Hercegovinu, a 18 odsto u Republiku Hrvatsku. Krajem 2008. godine, prema rezultatima pomenute analize stanja i potreba, samo 5 odsto osoba u izbegličkom statusu izrazilo je nameru da se vrati u zemlju porekla. Broj izbeglica iz Bosne i Hercegovine u ukupnoj izbegličkoj populaciji u Republici Srbiji smanjio se sa 43,3 odsto (1996. godina) na 26,4 odsto (2005. godina), dok je učešće izbeglica iz Republike Hrvatske poraslo sa 54 odsto (1996. godina) na 73,4 odsto (2005. godina). Ovi podaci ukazuju na to, da se povratak izbeglica iz Republike Srbije u

Bosnu i Hercegovinu odvijao i dalje se odvija sa znatno manje prepreka i teškoća nego povratak u Republiku Hrvatsku. Od ukupnog broja svih povratnika u Republiku Hrvatsku, prema podacima kancelarije UNHCR u Hrvatskoj, Srpskog demokratskog Foruma i Filozofskog fakulteta u Zagrebu iz 2006. godine: jedna trećina starija je od 65 godina, 8 odsto je zaposleno, 11 odsto potpuno zavisi od pomoći koju dobija, 11 odsto je preminulo, 43 odsto ostaje u Republici Hrvatskoj. U Bosni i Hercegovini omogućen je pristup svim stečenim pravima što je direktno uticalo na uspešnost procesa povratka, kao i na obim trajnih rešavanja problema izbeglica iz Bosne i Hercegovine. Uspešno su sprovedeni programi restitucije oduzete privatne imovine i stanarskih prava. Međunarodna zajednica je preko visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini stavila van snage zakone donele za vreme ratnih sukoba, kojima su oduzeti stanovni izbeglim nosiocima stanarskog prava i oglasila ništavnim sve upravne, sudske i druge akte kojima je nosiocu stanarskog prava prestalo stanarsko pravo i omogućila da predratni nosioci stanarskog prava uđu u posed tih stanova i da ih otkupe pod povoljnim uslovima. Zajedničkim naporima međunarodne zajednice i lokalnih vlasti stvoreni su povoljni uslovi za povratak izbeglica i za obnovu uništene imovine. Iako je vidljiv napredak u pogledu ostvarivanja prava, naročito u restituciji imovinskih, još uvek nije uspostavljen mehanizam za naknadu štete za uništenu imovinu, u smislu odredaba Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma. Nakon završetka ratnih sukoba na prostoru Bosne i Hercegovine, određenom broju izbeglica i ratom pogođenih lica, korisnika stanova iz stambenog fonda bivše Jugoslovenske narodne armije uskraćeno je pravo na povrat u posed tih stanova što je otežalo povratak u Bosnu i Hercegovinu

## **2. Stvoriti potrebne uslove za izbeglice, posebno za najugroženije kategorije izbeglica - pojedina i porodica koji su odlučili da žive u Republici Srbiji, da ravnopravno sa svim drugim građanima rešavaju svoje osnovne životne probleme i integrišu se u lokalnu zajednicu.**

Prema podacima Komesarijata za izbeglice iz septembra 2010. godine, u kolektivnim centrima je boravilo 967 izbeglica. Iako je veliki broj izbeglih, prognanih i ratom ugroženih lica naturalizovan, ovim licima je i dalje potrebna pomoć u rešavanju

pitanja zapošljavanja, stanovanja i pomoć u ostvarivanju prava u zemlji porekla, čime bi se mnogima znatno olakšao ekonomski aspekt procesa integracije u lokalnim zajednicama u Republici Srbiji. Prema Zakonu o izbeglicama, izbeglicama je obezbeđen prihvat, privremeni smeštaj i pomoć u ishrani za najugroženija lica koja ne mogu samostalno da obezbede sredstva za život. Obezbeđen je pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, određenim pravima iz oblasti socijalne zaštite - kao što su pravo na smeštaj u ustanove socijalne zaštite i pravima iz oblasti zaštite dece i porodice. Takođe, zagarantovano im je pravo na školovanje i zapošljavanje, stvoreni su preduslovi za rešavanje stambenih potreba u procesu integracije i predviđena je podrška povratnicima. Integracija izbeglica je kompleksan proces koji zahteva podršku izbeglicama u oblasti rešavanja statusnih pitanja, rešavanja stambenih potreba, zapošljavanja, ostvarivanja prava iz penzijskog, zdravstvenog, socijalnog osiguranja i drugo. Imajući u vidu da je proces integracije bitno olakšan, danas glavnu prepreku integraciji predstavljaju nedostatak sredstava za rešavanje stambenih potreba izbeglica i teškoće u vezi sa zapošljavanjem.

## **3. Poboljšati životne uslove najugroženijih kategorija interno raseljenih lica, pojedinaca i porodica, tako da ostvaruju pristup pravima, uslugama i resursima, u skladu sa zakonom, kao i drugi građani i da rešavaju svoja osnovna životna pitanja.**

Najveći broj interno raseljenih lica boravi u centralnoj i južnoj Srbiji (65,34 odsto), a najmanje u AP Vojvodini (6,36 odsto). Više od četvrtine ukupnog broja interno raseljenih lica boravi u Beogradu (28,30 odsto). Od svih okruga u Republici Srbiji van Kosova, najveća koncentracija interno raseljenih lica je u Raškom okrugu. Najveći procenat interno raseljenih lica je u starosnoj dobi od 19 godina do 65 godina (65,09 odsto) koja obuhvata i

## „La piovra“ (hobotnica)

Slučaj Nebojše Čovića

**PIŠE: ZORAN JANIĆ**

najveći broj radno sposobnih. Interno raseljena lica su korisnici svih projekata koji su u ovom trenutku dostupni i izbeglicama, a usmereni su ka poboljšanju životnih uslova. Komesarijat za izbeglice u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave, podržava i sprovodi projekte poboljšanja životnih uslova izbeglica i interno raseljenih lica. Ovo se čini i kroz donošenje lokalnih akcionih planova, čija je realizacija finansijski podržana od Komesarijata za izbeglice i UNHCR. Interno raseljena lica koja pripadaju zajednici Roma, predstavljaju posebno ugroženu kategoriju i teže ostvaruju svoja zagarantovana prava proistekla iz građanskog statusa, pristup usluga zdravstva, obrazovanja i vaspitanja, zapošljavanja, socijalne zaštite i stambenog zbrinjavanja, najčešće zbog nedostatka ličnih dokumenata, siromaštva, tradicionalnog načina života i otežanog pristupa institucijama sistema. U bazi interno raseljenih lica Komesarijata za izbeglice registrovano je oko 22.500 Roma interno raseljenih lica, od kojih je njih 1200 smešteno u kolektivnim centrima. U okviru ovog strateškog cilja izdvojeni su, kao prioritetni životni problemi: dokumentacija i statusna pitanja, zapošljavanje i pravo na rad, obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, rešavanje stambenih pitanja.

Rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica je kompleksan i sveobuhvatan posao za koji je, u okviru svoje nadležnosti, odgovorna gotovo svaka javna institucija na nacionalnom i lokalnom nivou. Organi državne uprave, nosioci aktivnosti, operativno će sprovoditi pojedine mere iz svoje nadležnosti i biti odgovorni za njihovu realizaciju. Republika Srbija usmerena je ka sveobuhvatnom rešavanju problema sa kojima se suočavaju interno raseljena lica, u skladu sa osnovnim standardima ljudskih prava i principima trajnog rešavanja problema prinudne raseljenosti, i to kroz povratak i poboljšanje njihovih životnih uslova u raseljenju.

Ime Nebojše Čovića jedno je od onih koje je javnost često imala prilike da čuje poslednjih godina, čas povezano sa optužbama za kriminal i pljačku, čas vezano za neke mutne poslove i veze, pa sve do umešanosti u ubistvo premijera Đinđića. Isti slučaj desio se nedavno ponovo na Televiziji B92, gde je u serijalu Insajder pod nazivom „Patriotska pljačka“ obelodanjen izveštaj o ogromnim mahinacijama državnim sredstvima u kojima su bukvalno nestale milijarde eura namenjene kosovskim Srbima, u vreme kad je Čović bio nadležan za raspodelu tog novca. Zajedničko svim tim aferama je da se, uz Čovićevo ime, tu redovno pojavljuju i imena ne samo nekih sumnjivih poslovnih ljudi, visokih funkcionera vojske i DB, nego i plaćenih ubica i kriminalaca sa kojima se neko ko obavlja javnu funkciju nikako ne bi smeo poznavati, a kamoli poslovno ili bilo kako s njima saradivati. Ono što je dodatno indikativno jeste to da se afere po pravilu zataškavaju, iako svi tragovi vode do neke paradržavne kriminalne zone u kojoj se naziru pipci one hobotnice koju Italijani nazivaju „la piovra“, a odnosi se organizovanu mafiju.

Ime Nebojše Čovića nije tu slučajno, sumnje o njegovoj povezanosti sa „Hobotnicom“ mogu se lako utvrditi makar i letimičnim pregledom nekih od najnovijih afera preko kojih Čović privlači medijsku pažnju: u leto 2011, u medije je procurela izjava člana zemunskog klana Miloša Simovića Specijalnom tužilaštvu o tome ko je sve iz vrha vlasti podržavao ubice premijera Đinđića. Prvi na listi bio je upravo Nebojša Čović. Potom štampa, u okviru istrage o „Agrobanci“, početkom ovog meseca objavljuje da je Čovićevo preduzeće „FMP“ uzelo 25 miliona eura od pomenute banke, na šta Čović odgovora da jeste uzeo, ali da navedena suma nije tačna. Na kraju dolazi emisija Insajder u kojoj se pojavljuje i Čović,

pokušavajući da ponudi odgovore na neka neugodna pitanja o tome kako je njegov Koordinacioni centar trošio novac iz budžeta za Kosovo. Mada je u samoj emisiji tvrdio da je nedužan, da je sve radio po zakonu, da nema ničeg spornog itd., itd., već sledećeg dana, kad su novine na naslovnoj strani donele vest o pripremama za njegovo hapšenje, panično je dojurio u TV Pink (uprkos problemima sa vratnim pršljenom zbog kojih bi, po savetu lekara, morao da miruje) i pred voditeljicom, kao loš đak, izdeklamovao unapred naučenu odbranu: on zna sve o krađi, ko je krao i kad je krao, o svemu je obavestio državni vrh, oni koji su krali, ustvari hoće da ga hapse itd., itd. Na to je odmah usledio demanti potpredsednika Vlade Aleksandra Vučića, koji izjavljuje kako „privođenje Čovića nije u planu“.

Zašto se Vučić uplašio, zašto je bio prinuđen da izađe u javnost sa takvom izjavom kojom priznaje da je Čović praktično nedodirljiv? Ko je taj čovek kome zakoni ove zemlje ne mogu ništa i ko stoji iza njega? Ko je čovek o kome mediji pod kontrolom Demokratske stranke objavljuju da je umešan u ubistvo predsednika te stranke, a odmah zatim mu kandidat za predsednika te iste partije omogućuje da zauzme funkciju prvog čoveka Košarkaškog kluba „Crvena zvezda“, stavljajući time tačku na priču o njegovoj umešanosti u ubistvo? Ko je čovek koji je zvanično napustio politiku, da bi nekoliko godina kasnije dobio kredit od 25 miliona eura od državne banke koji nikad nije vratio, a nova vlast, koja privodi i lica što duguju 5000 eura, njega uopšte ne dira? Ko je čovek koji je bio direktor državnog preduzeća u vreme kad su plate bile 10 i 20 maraka, uspevši da od te svoje plate kupi tu istu fabriku, vrednu na desetine miliona eura, a da ga niko nikad o tome ništa ne pita?

Pre nego što pokušamo da damo odgovor na to pitanje, vratimo se malo u prošlost, tačnije u 12. mart 2003, dan kada je ubijen premijer Đinđić.

### Zapad i zemunski klan

Tog istog dana, samo nekoliko sati nakon atentata, na inicijativu tadašnjeg britanskog ambasadora Čarlsa Kroforda i američkog ambasadora Viliama Montgomerija vođeni su urgentni, vanrednim okolnostima diktirani razgovori sa predstavnicima srpske vlade. U tim dramatičnim trenucima obezglavljenoj srpskoj vladi bila je preko potrebna pomoć Zapada. Ali, ono što tada čuli iz usta zapadnih diplomata teško da bi se moglo nazvati

korisnim i dobronamernim - naime, kako se ispostavilo, želja engleske i američke strane bila je da Srbija na premijersko mesto postavi Nebojšu Čovića! Taj izbor bio je utoliko čudniji što danas znamo da su se istim idejama rukovodili i šefovi zemunskog klana (Spasojević, Legija i ostali), čija je zamisao, takođe, bila da se odmah po ubistvu premijera Đinđića formira koncentraciona vlada na čijem čelu će biti upravo Nebojša Čović. Dakle, ponovimo još jednom malopredašnje pitanje: ko je uopšte taj političar u kome se na idealan način ukrštaju diplomatske težnje Zapada i kriminalni planovi zemunskog klana?

### Kratka politička biografija

Nekadašnji član komunističke nomenklature, Miloševićev *protégé*, Čović će tokom ratnih godina, kao njegov čovek od poverenja, vrtoglavo brzom napredovati od šefa mesnog i gradskog odbora do gradonačelnika Beograda i člana Izvršnog odbora Socijalističke partije Srbije (SPS) - u decembru 1992, u vreme tadašnjih izbora, Čović će voditi izbornu kampanju SPS za Beograd, upamćenu po sloganu „Svi smo mi pomalo socijalisti“ i biti na vrhuncu moći, toliko da je smatran drugim čovekom Srbije i budućim Miloševićim naslednikom - da bi kasnije istupio iz SPS, osnovao sopstvenu stranku Demokratsku alternativu (DA) i postao potpredsednik nove, postoktobarske vlade unutar DOS i šef Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju. Po pisanju *Srpske reči*, Nebojša Čović je „jedinствен fenomen na srpskoj političkoj sceni“,<sup>1</sup> budući da je reč o „konvertitu koji je bio na najvišim funkcijama u čak tri režima“. Novinari lista *Danas* Čovića vide kao „političara tehnokratu, sa kojima je Srbija u hroničnom deficitu, neopterećenog ideološkim dogmama“.<sup>2</sup> Za kolumnistu *Vremena*, pak, Čović je, u pozitivnom smislu, najsličniji Đilasu „u načinu bavljenja politikom... i odnosu biznisa sa politikom“.<sup>3</sup> Nakon što je 2001, u vladi Zorana Đinđića bio glavni, ili jedan od glavnih aktera u tzv. „smirivanju krize na jugu

1 *Srpska reč*, 12. maj 2004.

2 *Danas*, 3. februar 2005.

3 *Vreme* br. 1076, 18. avgust 2011, „Čovek brend, gradonačelnik i limenka“, autor Slobodan Georgijev.

Srbije“, Nebojša Čović dobija sličan zadatak i u vladi Vojislava Koštunice 2005. Istakavši neuspešno kandidaturu za predsednika 2004, Čović počinje sve više da klizi sa centra na političku marginu, da bi se njegova stranka ugasila 2010. godine, a on, povukavši se iz političkog života, uz upravljanje svojom kompanijom „FMP“, od prošle godine preuzima i mesto predsednika KK „Crvena zvezda“.

### Istorija se ponavlja

Isto kao što će se u maju 2003, Čović požaliti medijima da mu neprijatelji iz vlasti spremaju hapšenje u akciji „Sablja“ zbog sumnji o učešću u atentatu na premijera Đinđića, tako će se i sada, nakon emitovanja prvih emisija TVB92 iz serijala Insajder, Čović žaliti da mu neko „pakuje“ hapšenje, navodeći čak i mogući datum svog privođenja. I tada kao i sada, postoji neka doslednost u dirigovanom alarmiranju javnosti i najavi određenih lica da im preti nezasluzeno, politički motivisano hapšenje. Ako se samo setimo prvih dana nakon atentata na Đinđića, takve izjave davale su upravo osobe koje će kasnije biti obuhvaćena tužbom advokata Srđe Popovića i porodice Đinđić: Vojislav Koštunica, Velimir Ilić i, kao i danas, Nebojša Čović. Postoje veoma čvrste indicije o umešanosti Čovića u atentat na Đinđića, koje sud, međutim, jednostavno nije želeo da razmatra i koje ovde, iako su dobro poznate, još jednom navodimo:

1) U novembru 2006, Dejan Milenković Bagzi, četvrti svedok-saradnik na suđenju za ubistvo premijera Đinđića, u Specijalnom sudu izjavljuje da su za plan o atentatu na premijera znali Vojislav Šešelj, lider Srpske radikalne stranke, i Nebojša Čović, bivši potpredsednik Vlade Srbije. „Ulemek je rekao Dušanu da ih Čović podržava i da pokušavaju da za sebe pridobiju i Šešelja. Meni i Milošu Simoviću Dušan je to rekao u stanu u ulici Vojvode Stepe, između 1. i 10. februara 2003. godine“.

2) Izjava odbeglog Miloša Simovića data nakon hapšenja u leto 2011, u Tužilaštvu za organizovani kriminal, kojom se samo potvrđuju navodi svedoka saradnika Dejana Milenkovića Bagzija. Ubistvo je naručio „Čoki“, to jest Čović: „Uzeo je novinu (Legija, napomena, moja) i precrtao sliku premijera. Rekao

je da je bio na sastanku i da mu to traži Čoki... Rekao je Čoravi i pored sike napisao ime i prezime ko je naručio atentat“. Odgovor Čovića preko štampe: „Ako je to zaista izjavio advokat Srđa Popović, onda je sasvim izvesno da je on Milošu Simoviću rekao da to kaže.“<sup>4</sup>

3) Goran Petrović, bivši načelnik Resora državne bezbednosti, u maju 2005, na suđenju za ubistvo premijera Đinđića izjavljuje da su Dragoljub Mićunović i Nebojša Čović tajno podržavali protest „Crvenih beretki“ u novembru 2001: „Nisu oni išli na mostove da se grle i ljube s njima, nego su to pokušali da plasiraju preko Gorana Radosavljevića Gurija (komandanta Žandarmerije), kako bi ostali anonimni“.

4) Na istom suđenju Zoran Mijatović, bivši načelnik Resora državne bezbednosti (komandovao akcijom hapšenja Slobodana Miloševića), izjavljuje da je Čović, nakon što je policija suspendovala Milorada Lukovića Legiju, inače glavnoosumnjičenog za organizaciju atentata na premijera Đinđića, „Legiju vodio na jug Srbije, tvrdeći da mu je neophodan“.

5) U svom svedočenju pred Specijalnim sudom na suđenju za ubistvo Zorana Đinđića i Vladimir Popović će izjaviti: „... kao što je poznato ko su političari koji su kontaktirali u to vreme pripadnike JSO i davali im podršku. Neki čak od članova DOS - Dragoljub Mićunović ili Nebojša Čović“.

6) Čedomir Jovanović, bivši potpredsednik Vlade Srbije i predsednik LDP, u memoarskoj prozi pod naslovom *Moj sukob sa prošlošću* svedoči o početku akcije „Sablja“: „Tu u Skupštini grada Nebojša Čović me je pozvao da razgovaramo. Izgledao je napeto, nervozno ali drugačije od ljudi koji su nas okruživali, pritom se osećajući isto kao i on. Rekao sam da ću imati vremena tek tokom popodneva. Sreli smo se narednog jutra. Primio me u velikom kabinetu koji ga je činio još manjim. Kao da je kvadratima želeo da kompenzuje santimetre. Bio je direktan: „Da li ćete me uhapsiti?“ Nije morao da mi objašnjava zašto me to pita. Znao sam da to ne radi zbog toga što je još 2001. godine policija, tragajući za mrežom organizovanog kriminala naletela na njega u njoj. Neposredno pre ubistva, u poslednjoj fazi priprema hapšenja Legije i Zemunskog klana, Čović je sa njima imao kontakte o kojima mi nismo znali ništa više osim

<sup>4</sup> Blic, 20. septembra 2011.

toga da su česti. Odgovorio sam pitanjem: „A zašto me to pitaš“?

7) U jeku „Sablje“, Velimir Ilić, lider Nove Srbije, u Skupštini prilazi poslaniku liberala Ljubodragu Grbiću i prosleđuje poruku za ministra unutrašnjih poslova Mihajlovića, da bi mu se požalio kako strahuje za život svoje porodice. Kako je objasnio, u njegovu kuću su krajem februara (dve nedelje pre atentata) stigla trojica Legijinih ljudi, sa pismom svog komandanta adresirano na Ilića (Legija je u to vreme slao pisma i ostalim stranačkim vođama, političarima, ambasadorima). Ton pisma je jasno ukazivao na to da Legija sprema nešto opasno, pa se Ilić obratio Nebojši Čoviću, od koga dobija odgovor da ništa ne brine, jer, „on (Čović) drži pod kontrolom i Legiju i njegove“. „Legija je moj dečko“, izjavio je Čović.

(Odgovor Čovića preko štampe: „Da je Velja pristao da svedoči, u ‘Sablji’ bi probali da me uhapsu, a onda bi hapsili i Koštunicu!“)<sup>1</sup>

### Šešeljevo svedočenje u Hagu

Na spisku 45 osoba protiv kojih je MUP Srbije u aprilu 2003, podneo krivične prijave Okružnom tužilaštvu zbog organizacije i atentata na premijera Zorana Đinđića, Šešeljevo ime našlo se na 37. mestu. U vezi sa navodima krivične prijave Šešelj je saslušan pre samog kraja istrage, 4. i 5. avgusta, u zatvoru u Ševeningenu, u okviru izdvojenog postupka. Dve nedelje kasnije, specijalni tužilac Jovan Prijić završio je pisanje optužnice, ali se Šešeljevo ime nije našlo na njoj. Odgovarajući na pitanje ko je omogućio bekstvo Željka Maksimovića Make, optuženog za ubistvo policijskog generala Boška Buhe, Šešelj je odgovorio sledeće: „Željko Maksimović Maka je bio blizak ljudima Nebojše Čovića i samom Čoviću, a imao je veze i sa drugim nekim političarima, ja sam to objasnio u mojoj knjizi *Mafijaška pudlica Nebojša Čović*, tu je na nekih skoro trista strana rečeno sve što sam tada znao o mafijaškim aferama Nebojše Čovića, a i njegovoj sprezi sa ovim mafijaškim klanom“. Na pitanje isleditelja, „Da li je istina da je Nebojša Čović razgovarao sa Željkom Škrbom u vezi sa vašom likvidacijom?“, Šešelj odgovara sledeće: „Da, i to ima policija snimljeno. Ja mislim da je zbog toga Škrba likvidiran. Škrba je likvidiran da bi se tragovi prikriili. Policija ima snimljeno da je predlagao Čoviću moju

likvidaciju, a da mu je Čović odgovorio, ‘sačekaj, nije još vreme’. To policija ima snimljeno.“

U novembru 2002, Šešelj je optužio Čovića da je Miša Omega (Milomir Joksimović) izdejstvovao preko Čovića da „njihovi drugari iz Surčina dobiju posao asfaltiranja puteva na jugu Srbije“.<sup>2</sup>

*Čovićeve veze sa mafijaškim delom „Hobotnice“*

I istraživanje *Građanskog instituta za demokratiju i bezbednost* potvrđuju Šešeljeve optužbe o povezanosti Čovića sa mafijom: „Željko Maksimović Maka bio je u kontaktu sa kriminalcem iz Srpskog Sarajeva, Škrbom, koji, kad je u Beogradu odlazi u FMP, firmu Nebojše Čovića. Maka je naručio da Škrba izvrši dva ubistva u Republici Srpskoj. U dnevnom je kontaktu sa Bajom Živanićem, zvanim Plavi, sa Čukarice, kriminalcem i vezom pokojnog Arkana, koji je poslovni partner Nebojše Čovića“.<sup>3</sup> Dalje se u tom izveštaju kaže: „Pored Andrije Draškovića, Baja Plavi je jedini preživeli iz afere Arkanovog ubistva koji je na slobodi, a Čovićev je najbolji prijatelj. Pred 5. oktobar Baja Plavi je poslao

Maku da čuva Čovića, pogotovo posle otmice Milija Babovića“.

### Čovićeve malverzacije

Čitava poslovna karijera Nebojše Čovića stoji u znaku pljačke, otimačine, mnogobrojnih malverzacija, raznih nameštenih poslova i sumnjivih transakcija zbog kojih nikad nije sudski odgovarao, iako je nekoliko puta bio opasno blizu ivice, ali bi ga *neko* ili nešto (*neki tajanstveni slučaj*) u poslednji čas spasao; krak hobotnice koja bi ustuknula i povukla se kad naiđe na opasnost. Sem one neobične ravnodušnosti medija koji se nikad nisu zainteresovali za ono već pomenuto prvo i osnovno pitanje: kako je Čović uopšte preuzeo državnu firmu „Proleter“ i od nje napravio ličnu kompaniju „FMP Trejd“, u novinskim hronikama ostao je zabeležen čitav niz Čovićevih mutnih i nezakonitih poslova.

U vreme ratnih dejstva bivše JNA na području Vukovara, kao istaknuti partijski funkcioner SPS, u svoju fabriku u Železniku Čović prebacuje mašine iz vukovarske fabrike krunskih zatvarača. U krugu Čovićevog preduzeća, sem pomenutih mašina, završilo je i na desetine cisterni nafte sa vukovarskog ratišta („za braću Srbe, kada im zatreba“, kako je Čović tada objašnjavao radnicima).

<sup>2</sup> Večernje novosti, 30. novembar 2002.

<sup>3</sup> „Nomenklatura Srbije“, str.13.

<sup>1</sup> Kurir, 25. decembar 2003



Zahvaljujući bliskim odnosima sa tadašnjim predsednikom Republike Srbije Slobodanom Miloševićem, Čović sa Vojskom Jugoslavije (VJ) zaključuje ugovore o poslovnoj saradnji, gde će njegova firma zaračunavati Vojsci petostruku cenu belog lima po toni u periodu od tri godine. Kasnije će nadležne inspeksijske službe VJ proceniti da je Čovićevu preduzeće na taj način, protivzakonitim uvećanjem cena sirovina, oštetilo armijski budžet za oko tri miliona dolara (sem toga, zbog neispravnosti limenki i slabog kvaliteta dna koje je radio upravo Čovićev „FMP“, moralo je da se uništi oko 700 tona hrane u konzerviranim limenkama, iako su bile deo ratne vojne strategijske rezerve). Posredan dokaz da je Čović jedan od članova „Hobotnice“ možemo naći upravo u činjenici da je, uprkos ogromnoj šteti koju je naneo vojnom budžetu, na sledećem tenderu, raspisanom 1999, za potrebe Vojske, opet dobio posao i to na ličnu intervenciju Miloševića, koji zahteva da se licitacija poništi i da Vojska sklopi posao direktnom pogodbom sa Čovićevom firmom. To se dešava u vreme kad je Čović zvanično izbačen iz SPS, iz čega jasno sledi da ga je „Hobotnica“ spremala za neke druge zadatke, da su već tada imali u vidu mogućnost 5. oktobra; Čovićeva stranka ušla je u novu demokratsku vladu, dakle, kao krak „Hobotnice“. (Upravo zato je važno, hronološki i genealoški, temeljno ispitati Čovićeve veze sudskim putem, jer je javnost sve dosad uglavnom nagađala ko bi mogle biti glavešine te „Hobotnice“, iliti „Lože“, pa su pominjana imena Branka Krge, Jovice Stanišića, Borislava Miloševića, itd. Pošto su u Čovićevom slučaju dokazi tu, nadohvat ruke, istraga bi od njega mogla saznati ko su i ostali; krajnje je vreme da se ta struktura raskrinka.).

U istom periodu, kao predsednik gradske vlade, Čović je od Jezdimira Vasiljevića i njegovog „Jugoskandika“, za navodne potrebe grada uzeo 200.000 nemačkih maraka. Obećao je da će te pare vratiti biračima, ali se to nikad nije dogodilo. U Železniku, naselju koje pripada opštini Čukarica, Čović je parama iz gradske kase sagradio sportsku halu, koju će kasnije prisvojiti njegov košarkaški klub „FMP Železnik“.

### **Kosovo: zatvoren krug**

U leto 2003, kao potpredsednik prelazne vlade Srbije i koordinator vladine komisije za rešavanje pitanja za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, Čović ulazi u sukob sa Momčilom Trajkovićem, predsednikom Odbora za Kosovo i Metohiju, koji zahteva da se na sednici odbora otvori rasprava o finansijskom poslovanju Koordinacionog centra („to će biti prva temeljna analiza i rasprava o radu Koordinacionog centra od njegovog osnivanja pre dve godine“, izjavljuje Trajković).<sup>4</sup> Zauzvrat, Čović zahteva da se Trajković smeni. Trajković javno, preko medija, traži od Koordinacionog centra izveštaj o trošenju sredstava, optužujući Čovića da bez tendera i samovoljno vrši raspodelu novca, kupujući čak i stanove u Beogradu pojedinim licima.<sup>5</sup>

Nastojeći da to spreči, Čović zahteva od premijera Živkovića da Skupština ne uvrsti u dnevni red razmatranje finansijskog plana Koordinacionog centra, ali kad ga ovaj odbija, Čović povlači svoje poslanike (između ostalih, i Nadu Kolundžiju, svoj provereni kadar). Kako se to dešava u vreme izbora Kori Udovički za guvernera NBS, DOS će imati manjak poslanika i doći će do tzv. afere „Bodrum“, koja će za posledicu imati pad Živkovićeve vlade.

### **Šizoidno javno mnjenje**

Uprkos evidentnim dokazima i više nego očiglednim indicijama da je Nebojša Čović igrao određenu ulogu u organizovanju Đinđićevog ubistva, državne institucije se godinama, uprkos zdravom razumu, uprkos tužbama porodice Đinđić i obavezi da sprovode zakon, ponašaju kao da je sve u najboljem redu. Ni tužiocu Miljku Radosavljeviću ni vladajućoj Demokratskoj stranci (DS) ne pada da na pamet do zvanično pozovu Čovića i ispitaju ga u obavezujućoj formi, već mu umesto toga šalju nekakve pozive preko dnevnih novina *Blica* i *Pressa* (isti slučaj kao i sa Koštunicom). Državni organi napadno ćute kad je reč o glavnoj i dopunjenoj tužbi advokata Popovića, dok Čović očigledno uživa zaštitu jednog dela DS (Đilasa i ostalih visokih funkcionera DS koji vode „Crvenu zvezdu“). Drugi deo DS, u Boris Tadić i njegov šef kabineta Miki Rakić,

4 B92 Vesti , 12. jul 2003.

5 Nedeljni telegraf od 5. marta 2003.

tvrdi da su navodno pripremali Čovićovo hapšenje, ali su to ostavili za period posle izbora (a pošto su izbore izgubili, sve je palo u vodu). U isto vreme Nada Kolundžija, Čovićeva desna ruka iz DA, sad portparol DS, javno izjavljuje „kako se ona zalaže da se otkriju sve činjenice oko ubistva Đinđića“, mada je logično pretpostaviti da će sve učiniti da zaštiti svog šefa i mentora. Usled tih neprirodnih veza, prepletenosti mafije i države, medija i bezbedonosnih službi, javno mnjenje u Srbiji je doslovno osuđeno na neko šizoidno stanje. Državna moć koja kontroliše javni prostor manifestuje se ne golom silom, nego sveopštom kontrolom koja tabuizira uzroke, a relativizuje posledice, tako da građani, iako o svemu obavešteni i upoznati sa svim, očekuju zapravo instrukcije sa nekog višeg nivoa koji će dekretom odlučiti o tome šta je istina a šta ne. Ono što je juče bila istina ne mora da bude i danas, i zbog te indukovane šizoidnosti društvo je osuđeno da živi u stanju permanentno podeljene svesti, gde iako svako sve zna, niko ništa ne zna. Otud, na primer, ne znamo ko su ubice topčiderskih vojnika (iako znamo), zašto u Ministarstvu odbrane nema dokumenata o bombardovanju RTS (iako znamo da ih ima), ko su ubice novinara Slavka Ćuruvije i Dade Vujasinović (iako se šuška da se vrlo dobro zna ko su), ne zna se, isto tako, da li se sudija Simeunović sam ubio ili je ubijen (mada se, naravno, zna da su ga ubile službe bezbednosti). To je i razlog zbog čega niko ne pominje KOS i VBA, to je objašnjenje zašto dosad niko još iz DB nije odgovarao.

U nakaradno oragnizovanoj državi, koja u sebi nosi metastazirani relikv staljinističke kontrole društva, javnost, s pravom percipira centar društvene moći u liku Aleksandra Vučića, potpredsednika Vlade i koordinatora službi bezbednosti. Pred njim je jedinstvena prilika da uradi nešto što pre njega niko nije, naravno, ukoliko se usudi da otvori slučaj Beka, Miškovića, Peconija, Lazarevića, Hamovića, ako se usudi da krene na najjaču bandu dilera droge u Evropi, koja mirno živi i radi u Jagodini, ako mu pođe za rukom da rasturi mračne veze tajnih službi (plaćenih ubica i njihovih nalogodavaca) i raspori tu ogromnu hobotnicu smrti koja i dalje davi Srbiju, a čiji je Čović značajan pipak. Srbija je teško obolelo društvo, na samrti, i pitanje je može li jedan hronično bolestan organ kao što je Vučićeva Srpska napredna stranka (SNS) doneti neko ozdravljenje još bolesnijom organizmu. Medicinske statistike kazuju da se to može desiti, ali samo u minimalnim procentima i kao izuzetak.

## Kikinda: vertikala vlasti

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Posle letnjih vrućina koje su probile i neke rekorde celog XX veka, Kikinda je 22. septembra 2012, dočekala prvi mraz. Kikindani sa strahom čekaju dalji razvoj meteorološke situacije. Čekanje je i inače osnovna aktivnost, osim za đake, naročito prvake, njihove roditelje, svu prosvetu i poljoprivredu. Ostalo je - stalo (i stoji i dalje). Naprednjaci su najavili da dolaze krajem septembra. Kad se to nije dogodilo, zakazali su svoj dolazak na vlast za kraj oktobra. Ako ne u oktobru, onda sigurno u novembru. Ili već ove nedelje, šta da se čeka. Mnogi od naprednjaka otišli su na godišnje odmone i bolovanja, s kojih će se - tako planiraju - pobednički vratiti u svoje ustanove, samo na poslove mnogo bolje od onih na kojima su se svojevremeno, kao radikali zaposlili. Mnogi od članova drugih stranaka, naročito DS, uradili su isto, ali iz drugih razloga: zato što više nisu mogli da trpe strah i svakodnevne neprijatne razgovore o prepakivanju. Konfuzija je prerastala u uobičajenu pojavu s kojom se ljudi ujutro bude, provode dan i uveče padaju u kakav-takav san, pun nejasnog ali intenzivnog užasa od svega što bi sutra moglo da donese.

„Roditelji jedva dočekaju septembar, da nam predaju decu na čuvanje. Nije više važno ni čemu ih učimo, samo da ih sačuvamo“, kaže gnevno nastavnica istorije. „Prava šteta što *ne uspevate*“, dobacim. Žena me pogleda s pravom iskrenom mržnjom: dobro je što su mi deca davnih dana završila osnovne škole. Još bolje je što se diskusija nije odužila, svašta može da se čuje kad se ljudi upuste u razgovor. Čujem, na primer (radije ne bih verovala, ali, podaci su podaci), da u kikindskim srednjim i osnovnim školama radi priličan broj prosvetnih radnika *društvenog* smera (nastavnika i profesora istorije, sociologije, književnosti itd.) koji su članovi i aktivisti „Dveri“. Kancelarija pokrajinskog ombudsmena predstavila je u kikindskom Kulturnom centru istraživanje o diskriminaciji među srednjoškolicima u Vojvodini; podaci su porazni, a vrlo je moguće da porast konzervativizma, homofobije i nacionalizma među mladima ima veze sa konzervativizmom, homofobijom i nacionalizmom njihovih nastavnika.

Ima neka tajna veza, a *i dalje* nema testiranja ličnosti za osobe koje, po bilo kom osnovu rade s decom i mladima. Obrazovanje je ostalo ono što je oduvek i bilo: jedan od bastiona tvrdog patrijarhata, omiljene opcije svih i svakoga osim retkih alternativnih izuzetaka koji svakako nemaju nikakvu društvenu moć, još manje uticaj, pa ih sredina tretira uglavnom kao budale i promašene ljude.

„Mora biti prepakivanja. Ne može Kikinda da bude *osim sveta*. Imali smo demokrate kad su svuda bili radikali, imali smo radikale kad su svuda bili demokrate, pa šta smo dobili? Mora vlast da se *upodobi*“, umuje još jedan od kikindskih likova za roman, analitičar opšteg smera, mesar po struci, sa aspiracijom da bude *negde direktor*, čovek kome je jedina lična osobina - to što mu je srodnik visoki funkcioner SNS, a nekad bio u SRS. Pristalice SNS zalažu se, normalno, za prepakivanje u kome će oni sestiti u željene fotelje. Sporo to ide, ali, poznajući mentalni profil cele ekipe, jasno je da će teško odustati.

Septembarska sednica SO Kikinda imala je dnevni red od *76 tačaka*, što je najduži dnevni red SO od uvođenja višepartijskog sistema, ne pamte toliko ni odbornici sa najdužim stažom, trajala je više od deset sati, poslužila za mnogo prepucavanja aktuelne koalicije sa naprednjacima, a bio je organizovan i ručak. Potrajala bi sednica i duže, posle su pričali odbornici, da većina tačaka nisu bila kadrovska rešenja, imenovanja direktora, članova i članica saveta i nadzornih odbora, pa se samo glasalo bez rasprave. Mediji su odustajali od praćenja celog *toka sednice*, naročito od kad ih je novi saziv lišio bilo kakvih *novaca* - radi uštede, odlučeno je da se iz opštinskog budžeta finansira samo Informativni centar, tj. Radio Kikinda, firma tradicionalno na budžetu. Dve lokalne televizije i dvoje novina ovim potezom su ostavljene da se nekako drugačije snalaze za pare, što će za neke od njih praktično značiti gašenje. Ekipa *Kikindskih* (Željko Bodrožić s malom grupom saradnika) opet su nemilosrdno objavile spisak svih novih kadrovskih rešenja, takoreći novih zvezda na *kadrovskom nebu* Kikinde, imenom i prezimenom, gde je ko postao direktor, gde zamenik, gde savetnik, ko nije vratio odbornički mandat iako je postao pokrajinski poslanik, ko je istovremeno odbornik i director, ili već kakva je kombinatorika u pitanju. Ko se uvredio, ko nije, zbog ovog, kako se kaže „prozivanja“ i „razapinjanja“ u novinama, ali, niko nije reagovao ni rečju, a kamoli nekim demantijem, na primer. Serijal emisija o kikindskom porodištu, delo Dijane Subotički, glavne i odgovorne urednice VK televizije,

podigla je, naprotiv, neočekivanu prašinu: pošto su lekari najstrašnije iskritikovali ovdašnje žene, kako ne dolaze redovno kod ginekologa, pa se pojave tek kao „zapušteni slučajevi“, progovorile su i žene, o neljubaznom osoblju, bolnim pregledima, lekarima koji se deru na porodilje, umiranju i teškim oštećenjima beba, dugotrajnim porođajima, pravom mučenju porodilja, slučajevima sepse zbog loše posleporođajne nege, a, naravno, i o sumama novca koje rodbina porodilje „mora“ da spusti u džep lekaru ili akušerskoj sestri - inače, niko ne garantuje za *uspešan porođaj*. Sve ono o čemu smo mi žene šaputale među sobom, hitro menjajući temu kad se na vidiku pojavi trudnica - sad nam se vraćalo se ekrana. Istina, sugrađanke koje su davale izjave bile su u senci, kamermani su ih snimali tako da se lica ne vide, a i glasovi su propuštani kroz filtere, da se ne prepoznaju - ali, ipak, bila je to istina, grozna istina koju smo znale a o kojoj smo pričale samo u strogoj diskreciji ili kukavički ćutale. Dr Milan Mitrić (odbornik LSV u SO Kikinda), odnedavno vd direktor kikindske bolnice, najavio je uvođenje reda i stroge kazne za nesavesno osoblje. Ali, gle vraga: zdravstvo je dužno svima - i nikako da se izvuče iz dugova iako je na budžetu, a i pacijenti plaćaju većinu usluga. U međuvremenu, kikindski pacijenti zauzimaju busiju pred vratima lekara specijalista u jedanaest uveče da bi ujutro u osam stigli na red - ako su, to jest, uopšte uspeli da zakažu pregled. Sve više ljudi se okreće raznim alternativnim metodama lečenja - kod iscelitelja se, naime, za svoje pare *manje čeka*.

Politički život navodno, zagrejaće se tokom ove jeseni, a najvažniju ulogu odigraće ekonomski element, naročito onaj sa porastom cena žive vage svinjetine. SPS je u svim kombinatorikama i u svakoj je nadmoćno nadmoćna. Uvek je u vertikali vlasti. Željko Bodrožić u članku „Navikli da vladaju“ (latinične Kikindske) navodi ceo spisak predsednika OO SPS Kikinda od osnivanja, uz zanimljiv podatak da je mr Miloš Latinović, sadašnji predsednik - sin Dušana Latinovića koji je na istoj funkciji bio devedesetih, u ono doba kad je bio i zamenik ministra pravosuđa u vladama Slobodana Miloševića. Sinovljeva karijera pisca počela je, kakva koincidencija, upravo u to doba i od tada je objavio toliko knjiga, što romana, što zbirki priča, da je više nemoguće pratiti toliku spisateljsku plodnost. Nego mu je najnovija knjiga naletela na sasvim nepovoljnu i oštru kritiku Vladimira Arsenića na sajtu e - novina, što je samo po sebi presedan: knjige Miloša

Latinovića uvek su dočekivane i praćene samo komplimentima i organizacijom gostovanja pisca u atraktivnim svetskim gradovima sa jakom srpskom dijasporom, pa će tako biti i sa novom knjigom, bez obzira kakve su kritike. Nema tu mnogo dileme: SPS je pravi pobednik ovog doba čiji smo pokisli pratioci. Oni zapošljavaju svoje članove, kroje svaku varijantu lokalnog parlamenta koja bi mogla da nam se dogodi, kod njih se ide na poklonjenje i po mišljenje. Njihove knjige se objavljuju, njihovi projekti prolaze, njihovi kadrovi ne dobijaju otkaze i nikad ne ostaju bez penzije i otpremnine. Njihove kćeri nose šesire Isidore Bjelice vredne po sedam i devet hiljada eura na modnoj reviji u kikindskom muzeju, pripremaju se za manekensku karijeru, uvek uspešno studiraju i talentovane su, a neretko ih još dok studiraju čeka obezbeđen posao u nekoj dobro potkoženoj firmi. Njihovim sinovima, snahama i zetovima, kumovima i prijateljima otvorena su vrata za svaku vrstu biznisa, obrazovanja, političkog delovanja ili bilo čega što bi ih zanimalo, a svi mi koji gledamo već 20 i više godina kako nekim ljudima *dobro ide*, kako se bogate, kako ni iz čega dospevaju na odlična mesta i pozicije, možemo samo da budemo okarakterisani kao pakosni, jalovi i nesposobni ako samo zinemo nešto nepovoljno o njima. Ako vlast u Kikindi ostane ovakva kakva je, ako je SNS ne „prepakuje“, to će zavisiti, kako izgleda, samo od SPS - a bolje obavješteni kažu da je SPS *do sada* istrajala u koaliciji sa DS upravo zato što je SNS ponudila socijalistima za prelazak na njihovu stranu mnogo manje nego što su demokrate *već dale* (a ne iz nekih, dalekobilno, principijelnih razloga). Uzgred, istaknuti kikindski socijalisti svi su u kumovskim, rodbinskim i prijateljskim vezama sa istaknutim demokratama i ponekim ligašem. Vlast je plen i kao takva se deli na zadovoljstvo učesnika podele - svi ostali su isključeni.

Reakcije na zabranu Parade ponosa nije bilo čak ni u kikindskim medijima. O 5. oktobru 2000 - jedva da je iko i progovorio. Važno je da je na Danima ludaje bilo domaćih pita i savijača, ljudska prava se svakako ne jedu, zbog čega ih stanovništvo Kikinde srazmerno retko konzumira na bilo koji način. Prošle zime bilo je ovde umiranja od hladnoće u nezagreganim kikindskim kućama sa velikim dugovima za struju, ali, taj podatak je izgleda zaboravljen (uvek ti *podaci*) tokom dugog toplog leta koje je prošlo ostavljajući samo gomile najlon kesa koje vetar vitla po Kikindi pod surovim oblačnim banatskim nebom.

## O religiji: tota pulhra

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

„Greh se rađa iz strepnje, tj. slabode i duha zato jer je čovek protivrečna sinteza i on se u strepnji hvata za konačno - tj. greh, tu strepnju koja se rađa iz greha.

Duh se povlači u sebe.“

SEREN KJERKEGOR

Mi danas, ili ova dva dana, razgovaramo o religiji, što je očigledno neprecizna rečenica, pošto se o religiji ne može razgovarati spontano i bez ozbiljne pripreme. Kao da smo na ostrvu Kapri na kome je svojevremeno i Derida razgovarao o religiji. Rekao sam, razgovaramo neprecizno, na primer, onako ili na način na koji razgovaramo o ceni javnog prevoza, političkim partijama, kojih je sve više ili manje, ili o bilo čemu drugom iz tzv. običnog života, svakodnevnog života, ako i „obični život“ uopšte postoji sa svim svojim vrednostima i ograničenjima. Iako su neki filozofirali i o tome. Agneš Heler ili Đani Vatimo, ili Ernest Kasirer, na primer.

Nema sumnje da religija postoji kao što postoje i religiozni ljudi, ako postoje. Moram da odmah kažem da ne zastupam nekakvu filozofiju religije, jer eto, nemam ni svoju „filozofiju“, osim ako postfilozofija nije još uvek filozofija? To važi, po mom mišljenju, i za religiju: ako postoji neka postreligija, (toliko milenijuma posle Hrista, da pomenem samo hrišćanstvo) - postoji, dakle, i ova postreligija! Odnos je paradoksalan i izvnut.

Ne možete ovu nesavremenu postreligiju izvesti iz neke od postojećih religija, religija koje već postoje, već se one mogu izvesti jedino iz ove „postreligije“. Zato, nasuprot nekim autorima, postojeća religija nema budućnosti. Jer, ono što jedino postoji je postreligija. Pošto ovaj homofon „post“ menja i samu religiju, kao i filozofiju u sintagmi postfilozofija. Odnosno, ovaj homofon opisuje ono što postoji. Zato ovde i ne govorim o religiji nego o „povratku religioznosti“. Baš kao i Žak Derida. Ali, možda treba dovesti u pitanje, postaviti pitanje o samoj religiji, koja postoji kao i druge, različite regije duha.

Dakle, mislim da je Derida ovde u pravu. Za sam fenomen (religija i fenomen, kako bi moglo da se kaže ) od značaja je ovaj odnos (religare), dakle, sam odnos, a ne sam entitet, ako i on uopšte postoji (religio). Jer, ovaj entitet nastaje i postoji jedino u ovom odnosu.

I kako bih rekao, „otkrovenje“, kao religijska supstanca ili entitet, postaje moguće jedino u otkrivenosti same egzistencije. Ili samog bića (naše) egzistencije. Jer, grčki *eukukleos*, na primer, nije ni bio religiozan pošto on zatvara ili „okiva ledom“, kako se izrazio Parmenid, ( ili je i to legenda) naše, odnosno, tzv. „grčko biće“, ako ovo biće postoji, ili je postojalo. Fenomenu religije predhodi biće a ne obrnuto, ali *biće samo po sebi nije religiozno*. To je polazni uvid, polazno uverenje.

Hoću da kažem, da je ovo pitanje, pitanje religije a ne religioznosti, u osnovi, (još uvek) ontoteološko. Kao u Hegelovo doba. Kada je: „Ja mislim“ značilo: „Ja sam religiozan!“. (Kao je to kasnije priznao Hajdeger!)

To je, međutim, potrebno ispitati, mislim na ovaj odnos između mišljenja i bića. Odnosno, mišljenja, bića i religije. Jer, ako „biće“ nastaje iz mišljenja, što je definicija idealizma, onda je i religija posledica ili epilog mišljenja. Ili *idealizma*. Problem je u tome da li uopšte postoji neko biće bez ovih znaka navoda? Biće izvan jezika, kao da su religija i jezik sinonimi u ovom pitanju? Koje još biće postoji bez znaka navoda ili bez jezika?

To bi bila filozofska (semantička) osnova religije. *Zato mogu da zaključim da čak i kad nema nikakvog smisla religija postoji*. Ne kao verska dogma, nego filozofski problem. Ali, po mom mišljenju, to je samo jedna od mogućih teorijskih pozicija koju je postfilozofija dovela u pitanje, pošto je ovo „post“, ustvari, enigma bića a ne jezika. Jer, vreme paradoksalno egzistira u jeziku a ne biću. Potrebno je napisti ogleđ „Vreme i jezik“.

To je smisao ne samo tzv. „okreta prema jeziku“ nego i jednog nesavremenog okreta prema religiji, koja otvara našu egzistenciju i zato nema ničeg zajedničkog sa tzv. religijskom dogmatikom, koja je samo jedna od mnogih problematičnih „znanja“ o našem biću. Naša šansa je zato u jednoj proširenoj

kenozi (sumnji) koja se proširuje i na tzv. „život posle smrti“. Jer, religija kao uverenje vernika nema privilegiju na ovaj život „post mortem“.

Velika je, ipak, iluzija da je jednostavno i lako biti religiozan. Ili da je jednostavno pisati o religiji. Pošto biti religiozan znači biti „otvoren“ za ono konačno. To je bila Kjerkegarova ideja. Uostalom, misliti konačno znači misliti apstraktno, a to je ono najteže. Zato je ovo „biti religiozan“ teško, a ne lako!

Kako misliti religiju je među našim najtežim pitanjima? Najtežim postfilozofskim pitanjima. Podsetiću u zaključku na „Pjesmu nad pjesmama“ koja počinje onim zagonetnim „tota pulhra“. Jer se ovde (u religiji) duh povlači u sebe i svoju slobodu. Nema religije ili duha bez slobode. Ateizam nije pozicija s one strane religije. *Ali, religija nije filozofija nego estetika. Estetika slobodnog duha*.

Ovde postaje očigledno da jedna estetika religije tek treba da bude napisana. Kao područje postfilozofije. Postfilozofije koja ono konačno ne vezuje za greh poput Kjerkegora i religije. Jer, iznad čoveka, preciznije, pored čoveka - postoji jedino drugi tajanstveni čovek.

Neka to bude rečeno među prijateljima religije i filozofije.

Prijateljima konačnog. *Prijateljima konačnog bez greha*. Pošto „greh ima svoje određeno mesto, ili tačnije, on ga uopšte nema, ali to i jeste njegovo određenje“. To je bilo i Kjerkegarovo stanovište. Zar ovo mesto, ili greh kojeg nema, nije paradoksalna osnova, ili određenje, sam kladenac religije? To znači da religija nije ni stigla do filozofije pošto je njena granica psihološka, a to je ovaj greh kojeg nema. Ali, neki od nas veruju da su grešni. Ko veruje otvoriće mu se!

Šta će se otvoriti? Potrebno je uvideti da se religija ne razlikuje od umetnosti. I u pogledu vere i u pogledu znanja o umetnosti. O religiji. Duh se povlači u sebe. Zapravo, religija ne spada ni u jednu nauku. Ona je predmet propovedi koja nije naravno „nauka“. Nego nauka u kojoj pojedinac govori pojedincu, kao i u umetnosti itd.

Idem na print.

(Pročitano na filozofskom skupu u Zaječaru  
31. avgust - 2. septembar 2012).

# Siniši treba augentaler

PIŠE: IVAN MRĐEN

Za istoriju sporta ostaće priča o tome kako je srpski teniser Novak Đoković u nedelju 14. oktobra 2012, u finalu Masters turnira u Šangaju, kad je Britanac Endi Mari vodio sa 1:0 u setovima, 5:4 u gemovima i 30:0 u poenima (i bio na samo dva dobra poteza od pobede), stigao jednu već izgublenu loptu, akrobatski je vratio udarcem kroz noge, smanjio na 30:15, potom odbranio čak pet meč lopti svog suparnika i serijom spektakularnih poteza na kraju trijumfovao. Propagandisti po sportskim listovima, redakcijama i rubrikama već su do najsitnijih detalja egzaltirano objasnili sve što se događalo na tom meču, baš kao što su kad je Mari poveo sa već pomenutih 30:0 u desetom gemu drugog seta uveliko počeli da oplakuju očekivani neuspeh i da se spremaju za „ozbiljne“ analize „šta se to događa“ sa srpskim najpoznatijim sportistom, herojem današnjice, bren-dom, ambasadorom...

S druge strane, nametnuo se utisak da se cela Srbija nalazi u sličnom položaju, onom, kad je Mari lobbvao Đokovića, potreban je niz nesvakidašnjih i neočekivanih odgovora na izazove takve zaista nezavidne situacije, potrebna su i neka rešenja na granici hrabrosti i iznudice, potrebno je umeće, snaga i majstorstvo glavnih aktera da bi se makar malo odmakli od istorijskih poraza, kao što su udaljavanje od Evrope, samoizolacija i povratak „tradicionalnim“ vrednostima i mitovima devedesetih godina prošlog veka. Komentar u stilu „ali, avaj, jedan je Nole“ i sam sam napisao dva dana posle tog šangajskog finala, uveren da naša ukupna politička elita više liči na onaj „falkon“ Vlade Srbije, koji izgleda kao avion, opremljen je kao avion, svi se prema njemu odnose kao da je avion, samo je problem što on retko kad poleti i što ni tada niko nije siguran gde će da stigne.

Taj komentar objavljen je u utorak 16. oktobra, na dan kad je još postojala nada da dve najvažnije fudbalske selekcije Srbije mogu da pomere ovaj sport ka nekim boljim vremenima. Za to je bilo neophodno da reprezentacija sastavljena od igrača do 23 godine u Kruševcu pobeđi vršnjake iz Engleske (koji su doputovali sa minimalnom pobedom iz prve utakmice), te da državni „A“ tim u kvalifikacijama za Svetsko prvenstvo

pobeđi reprezentaciju Makedonije u Skoplju i popravi utisak i poziciju na tabeli posle debakla protiv Belgije četiri dana ranije (0:3 u Beogradu). Kasniji događaji će pokazati da su za obe odlučujuće utakmice naši aduti bili samo pun stadion (Kruševac) i tradicija (nacionalni „orlovi“, kako ih horski nazivaju propagandisti, nikad nisu izgubili od Makedonaca). Ni kasnije, kad se meč pod Bagdalom završio ne samo porazom, već i brukom, čije se posledice još iščekuju (tuča, rasizam i primitivizam se nikako ne uklapaju u aktuelnu kampanju Evropske fudbalske asocijacije i njenog agilnog predsednika Mišela Platinija), a susret u Skoplju „novom stranicom istorije, na kojima je ime Srbije upisano velikim slovima“ (posle Azerbejdžana, Kazahstana i Estonije, priliku da upišu istorijsku pobeđu dobili su i Makedonci, neka se sprema Andora i Lihtenštajn) - u svim „ozbiljnim“ analizama „šta se to događa“ sa srpskim, i dalje najpopularnijim sportom izostala je suštinska činjenica da ljudima koji vode ovdašnji fudbal nije bilo najvažnije da se na te dve utakmice ostvare rezultati, koji bi „vratili veru u fudbal“. Umesto toga, propagandistički „pilići“, zaduženi da tu veru vraćaju preko medija, uzdizanjem prosečnih stručnjaka i fudbalera, bespogovornim prenošenjem stavova zvaničnika i oglašavanjem o glas onih kojima je takva vera potrebna, jer ne veruju da već pomenuti „falkon“ može bilo šta da popravi na planu „hleba“, pa daj da makar imamo „igara“, do besmisla su se zaglavili u kućinu ublažavanja blamaža, tražeći krivca za Kruševac i na drugoj strani, te vraćanjem nekakve više matematike u tekstove i priloge čiji je moto da „u Skoplju nije baš sve izgubljeno“.

Da su zaista hteli da nešto ozbiljno urade po fudbal u Srbiji, čelni ljudi i stručnjaci Fudbalskog Saveza Srbije (FSS) bi insistirali da se u Kruševcu nađu bar tri, četiri momka iz „A“ selekcije, pa da se eventualnim uspehom i plasmanom na Evropsko U23. prvenstvo iduće godine u Izraelu (dakle, među osam najboljih mladih reprezentacija) stvori prostor za komponovanje ekipe koja bi na duži rok predstavljala okosnicu državnog tima. Umesto toga odveli su u Skoplje sve pulene do skoro široj javnosti potpuno nepoznatih menadžera, kako bi im prikazali još jednu „recku“ u fudbalskim biografijama, što je veoma važno za udele svih koji učestvuju u njihovim budućim transferima, upropastivši šansu i za Izrael 2013, i za Brazil 2014. godine.

Ne bih šire komentarisao sve pokušaje uveravanja, više evropske nego domaće javnosti da se u Kruševcu nije dogodilo to što se dogodilo i da se nije čulo to što se orilo, jer će najbolji odgovor na uspešnost takvog guranja kamena uzbrdo stići već ovih dana, sa kaznama svetskih i evropskih fudbalskih institucija. Mnogo je otužnije ono što propagandisti, uz obilatu pomoć nesretnog horovođe Siniše Mihajlovića, čine na planu stvaranja atmosfere „kad je mog'o Nole, što ne bismo i mi“, pa se jednostavna logika da je preostalo još šest utakmica i da je „u igri još 18 bodova“, nakalamljena na patriotizam tipa „možemo da pobedimo Hrvate i tamo i ovamo“, servira kao nešto zbog čega ne bi trebalo, bar do marta iduće godine i odlučujućih utakmica postavljati pitanje odgovornosti ni predsednika Fudbalskog saveza Srbije Tomislava Karadžića, ni selektora Siniše Mihajlovića.

U takvoj situaciji manje je važno ne baš veliko trenersko iskustvo sadašnjeg selektora (početak u Bolonji, solidan u Kataniji gde nisu ni imali prevelika očekivanja, oteran iz Fijorentine, godinu dana bez angažmana), ističe se njegova prirodna tvrdoglavost i upornost („u mom rečniku ne postoji reč ostavka i sigurno je neću podneti“, ponavlja i sam Mihajlović), što se uglavnom potkrepljuje detaljima iz njegove igračke karijere. Kao kad je u dresu Lacija protiv Sampdorije postigao tri gola iz slobodnih udaraca, ili još ranije, kad je u poslednjem trenutku polufinalnog susreta poslednjeg Kupa evropskih šampiona na utakmici Crvena zvezda - Bayern u Beogradu šutirao, a lopta pogodila nesretnog Augentalera, dobila čudnu putanju i završila u mreži. Zvezda je sa tih 2:2 otišla na finalni meč u Bari, tamo je osvojila jedinu evropsku titulu ovdašnjeg fudbala, kasnije postala i svetski klupski prvak, jednom rečju - ta „Augentaler parabola“ ispisala je istoriju. U to ime sad se prizivaju nova fudbalska čuda, a za njih je, Bože moj, neophodan mir u kući. To odgovara i propagandistima po sportskim listovima, redakcijama i rubrikama, jer je netalasanje njihovo prirodno stanje, između ostalog i zato što bi u suprotnom pretila opasnost da ih progutaju fekalije i glib u kojima se trenutno nalaze. Zato nije čudo što je na sva zvona plasiran samo prvi deo izjave hrvatskog stručnjaka Miroslava Čire Blaževića, koji će do kraja života da raubuje ono treće mesto reprezentacije Hrvatske sa Svetskog prvenstva 1998. godine u Francuskoj, koji je poručio: „Ne menjajte Mihajlovića!“

Drugi, utišani i skrajnuti deo te iste izjave glasi: „Da vam ne dođe još gori!“

## Carigradski put (drum)

**PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ**

Glavna balkanska uzdužna komunikacija na teritoriji Srbije i susednih balkanskih zemalja - Bugarske, Grčke i Turske. Povoljan geografski položaj Moravske doline, koja preko Nišavske i Maričke izbija na Carigrad, a preko Vardarske na Egejsko more, učinio je ovu prirodnu komunikaciju najznačajnijom na Balkanskom poluostrvu. Vezujući se dalje dolinom Save i Dunava za Srednju Evropu, ona je dobila ne samo međukontinentalni nego i svetskoistorijski značaj. Pohodi mnogobrojnih plemena i naroda koji su tokom istorije njome prošli to nesumnjivo potvrđuju. Stoga je i sasvim razumljivo što je put koji je prolazio ovom dolinom imao presudni uticaj na život i razvitak ovih oblasti.

Prvi put u dolini Morave izgradili su Rimljani 33, a istočni deo puta, kroz Trakiju, između 29. i 61. godine; nazivali su ga *via militaris*, *via publica*.

Tokom vremena ovaj put je menjao gospodare i ime, pa i pravac, skrećući, manje ili više, od osnovne rimske trase. Često je i zapuštan, no, ipak, sve vreme sačuvao je vrednost prvorazredne komunikacije. Na ovom putu, ustankom u Srbiji, protiv Osmanskog carstva, upaljena je i pronošena prva buktinja slobode na Balkanu; od Vračara, preko Ivankovca i Deligrada, pa do Čegra iznad Niša. Osamdesetih godina XIX veka izgrađena je u dolini Morave železnička pruga, a danas kraj čudljive reke ide auto-put, čija se trasa najviše približuje trasi starog puta.

Rimski put je išao od Beograda (*Singidunum*) desnom obalom Dunava do Kostolca (*Viminacium*), odatle je skretao prema jugu na Medvedu (*Idimum*), Čupriju (*Horeum Margi*), Bovan (*Praesidium Pompei*) i Niš (*Naissus*), gde je bila važna saobraćajna raskrsnica. Put je, zatim, išao preko Bele Palanke (*Remesiana*) i Pirota (*Turres*) na Sofiju (*Serdica*). Između Sofije i Plovdiva (*Philippopolis*) prelaze se najteža razvođa i klanci. Odatle se do Jedrena (*Hadrianopolis*) prolazilo kroz tvrđave i sela. Na daljem putu do Carigrada (*Vizantion*) značajnija mesta bila su Lile Burgas (*Bergule*), Čorlu (*Tzurullum*) i Heraklea (*Heraclia*).

Ukupno od *Singidunuma* do *Vizantiona* brojalo se 31 prenoćište, 43 stanice za izmenu konja i kola i,

otprilike 670 rimskih milja (a ona je merila od 1480 do 1500m). Sam put je, po pravilu bio devet koraka ili šest metara širok i popločan velikim poligonim kamenjem ili posut peskom. Na strmim mestima bio je usečen u stenu, dok su preko reka, potoka i provalija vodili kameni, ređe drveni mostovi. Put se držao prave linije sa tolikom upornošću da je često išao nizbrdo i uzbrdo sa velikim usponom. Duž čitavog puta, na rastojanju od jedne milje bili su postavljeni miljokazi (nedavno su pronađena čak dva; na području Bele Palanke i Sukova). Za obezbeđenje puta i udobnost putnika bio je podignut veliki broj građevina; prenoćišta (*mansio*), koja su se nalazila obično u nekoj većoj naseobini, na rastojanju od jednog dana hoda, i stanice (*mutatio*) za promenu konja i kola, koje su se zvale, ili po obližnjem selu ili po broju miljokaza od posledneg prenoćišta. Osim toga, za nadgledanje puta služila su i mnogobrojna utvrđenja, sagrađena u obliku četvorougla sa okruglim kulama ili pojedinačne kule, kao i mnogobrojne naseobine rimskih veterana i drugih kolonista. Klanci su bili utvrđeni poprečnim zidovima i čitavim sistemom tvrđavica.

I u docnijem Vizantijskom carstvu to je bila glavna komunikaciona arterija. Od mnogobrojnih pohoda i seoba raznih plemena i naroda koji su koristili ovaj put, pomenućemo kao najznačajnije samo Hune, Istočne Gote, Slovene, Avare i, kasnije, krstaše. U mirnim vremenima, pak, obavljao se njime intenzivan trgovački promet. Ono što je karakteristično za istoriju ovog puta u srednjem veku, tada se zvao *carski put* i *moravski put*, to je da se, izuzev perioda od 176 godina, nikad nije nalazio pod vlašću jedne države. Što se tiče pravca puta, uglavnom se poklapao sa rimskim. Francuz Bertrandon de la Brokijer, poslednji putopisac koji pripada srednjem veku, međutim, ide 1433, iz Niša za Kruševac, pa odatle kroz Šumadiju za Beograd. Istim putem išao je, deset godina kasnije i Janko Hunjadi (Sibinjanin Janko).

U vreme Turaka ova komunikacija postaje kičma evropskog dela Carstva i put kojim turske vojske idu u nove pohode i pobeđe. Carski put imao je tada više imena: *šah rah*, *Istanbul yolu*, *Istanbul caddesi*, otuda kod nas *džada velika*, *veliki drum* (uz druga). Put iz Beograda za Carigrad polazio je iz beogradskog Gornjeg grada. Posle Grocke se račvao: jedan krak je produžavao za Smederevo, a drugi je skretao na jug prema Kolarima, pa dalje na Hasan-pašinu Palanku (danas Smederevska Palanka), zatim na Batočinu, Jagodin, Čupriju, Paraćin, Ražanj, Aleksinac i Niš,

a odatle preko Bele Palanke, Pirota i Caribroda (danas Dimitrovgrad), u Sofiju. I ovom trasom se najviše išlo (njom su putovala evropska poslanstva na Visoku Portu kroz ceo XVI i XVII vek). Međutim, uz nju se koristio i čitav niz puteva, i to kako antičkih i srednjovekovnih, tako i novih, koje su Turci vremenom izgradili. Tako se, pored ovog puta, do Čuprije moglo ići i dolinom Jezave i Morave. Ovaj put je od Smedereva do Bagrdana gotovo sav ravan. Kasnije se manje koristio, ali se, ipak, nikad nije napuštao. Od Čuprije se moglo ići na sever i poznatim srednjovekovnim putem preko Medveđe na Požarevac, odnosno Braničevo. Po narodnom predanju postojao je i „carski drum“ koji je išao desnom obalom Velike Morave; od Paraćina, preko Čuprije, ka Požarevcu. Dalje se u Niš moglo ići i preko Bovna, zaobilazanjem aleksinačke kotline (a korišćen je i kasnije, zbog poplava). I od Niša, koji je bio značajna raskrsnica puteva kroz sva vremena, do Bele Palanke postojalo je, tokom vekova, nekoliko trasa puta. Svi su ti putevi, ustvari, bili manje ili više loši (putopisci pominju antičke ostatke puta gotovo kao kuriozitet), pa nije teško zaključiti da su se pri izboru trase putnici najmanje rukovodili izgledom drumu. Zato su suvi letnji meseci bili, ustvari, najpodesniji za putovanje.

Po jednom turskom zvaničnom popisu konaka (iz 1659. godine), između Sofije i Beograda bilo je 13 konaka odnosno 74 sata putovanja.

Osim naglašenog vojnog značaja koga je drum, u većoj ili manjoj meri imao u svim vremenima, u turskom periodu drum ima i nesumnjiv privredni značaj. Osobenost ovog položaja sastoji se u tome što se, osvajanjem Beograda (1521) i, kasnije Budima (1541), cela ova prvorazredna komunikacija našla u granicama jedne države. Drugim rečima, u granicama jedinstvenog carinskog i privrednog područja koje se protezalo od Budima do Bagdada. Zato se, bez obzira na naglašeni vojni značaj koga je Carigradski drum u periodu pod Turcima imao, moraju istaći izuzetno povoljni privredni uslovi. Drugim rečima, Carigradski drum je istovremeno bio i put koji je povezivao Evropu i Aziju, odnosno Indiju i Daleki istok sa Zapadnom Evropom.

Ovakva uloga drumu iziskivala je, neminovno njegovu određenu organizaciju, a ona se, ustvari, sastojala u tome da se obezbedi normalno obavljanje prometa. Turci ovom poslu pristupaju veoma rano, da bi se, vremenom, broj derbendžijskih sela, čije stanovništvo (ovde pretežno hrišćansko) bdi nad bezbednošću saobraćaja i stara se o samom putu, stalno



povećavao. Isto tako, zbog porasta hajdučije pribegavaju i nizu drugih mera, kao što je podizanje novih sela i palanki (manje utvrđenje izgrađeno od slabog materijala opasano rovom i plotom od brvana), na primer.

Prvi saobraćajni objekti na Carigradskom drumu bile su menzilhane (menzulane), postaje, poštanske stanice ili konaci u kojima bi uglavnom tatari (ulaci), noseći tursku zvaničnu poštu, menjali konje. A meštani, najčešće seljaci koji su bili obavezni da se staraju o dva ili tri menzilska (ulačka) konja, uživali su za uzvrat, određene poreske olakšice. Na Smederevskom delu puta menzilhane su bile u Grockoj, Kolari- ma, Smederevu i Saraorcima.

Svuda na turskim drumovima putnici, a to su bili uglavnom zvanični poslanici, trgovci, hodočasnici, nalazili su konak, pre svega u karavansarajima i hano- vimna, koji su se obično podizali po naseljima. Ovi prvi bili su samo obična besplatna konačišta koje su gradili pojedini dobrotvori, a hanovi nešto nalik na gostionice; držala su ih, obično privatna lica i u nji- ma se plaćalo za konak i hranu. U Grockoj je tako, postojao veliki karavansaraj koji je mogao da primi i do 200 konja. U staji je bilo oko 240 ognjišta, a pred njom dve sobe sa ognjištima i dva odeljenja sa senom i ječmom. Pred zgradom je bio i jedan bunar. U Kolari- ma je postojao jedan han, a u Smederevu han i kara- vansaraj. Snažan razvitak trgovine, do koga je došlo u XVII veku, učinio je postojanje krčmi na putu neop- hodnim. To je vreme kada se konačišta sve češće nazi- vaju hanovima i kada putnici u njima, sve češće nalaze i hranu (koju su nabavljali po naseljima, a nuđena im je ponekad i na samom drumu).

Kao najrasprostranjenije saobraćajno sredstvo korišćena su kola; mogla su biti zatvorena, seljač- ka i tovarna (u retkim slučajevima, za izuzetne putni- ke, korišćene su i kočije). I dok su putnička kola imala konjsku zapregu (najčešće od više konja), vojna i teret- na kola vukli su teretni konji, bivoli i volovi. Za prenos tereta korišćene su i kamile (u Beogradu su se sreta- le sve do 1867). Izgleda da je čest postupak bio i uzi- manje kola i konja od naroda, kao što je, uostalom na naselja kraj puta padala i briga oko ishrane ovih put- nika. Ovo prinudno sakupljanje kola i konja naročito je teško padalo stanovništvu u vreme vojnih pohoda, a tada se putem dažbina i prinudne kupovine obezbeđi- vala i hrana, ljudska i stočna. Za vojne pohode vezane su i popravke samog puta i sečenje šume kraj njega. Prenos robe, u mirnim vremenima, bio je karavanski ili kolski. A karavani kamila koji su stizali sa istoka bili

su obično veliki. Treba, takođe istaći i ne mali zna- čaj rečnih tokova, u prvom redu Dunava i Morave, koji su u određenoj meri dopunjavali promet na ovoj komunikaciji.

Kad je reč o nastanku, razvitku i nestanku nase- lja, uticaj Carigradskog drumu bio je nesumnjiv. Dugi niz sela, zbog potrebe za obezbeđenjem prometa, dobija, tokom XVI veka derbendžijski status, a ne mali broj među njima duguje drumu i svoj nastanak, da bi vremenom, mnoga i nestala. Zbog porasta haj- dučije i opšte nesigurnosti Turci će sve više podiza- ti i palanke, a najviše ih je bilo baš na Carigradskom drumu, pa tako današnja Smederevska i Bela Palan- ka upravo toj potrebi i duguju svoj nastanak. Što se tiče neposrednog delovanja ove komunikacije na privredni i društveni razvitak Srbije u celini, iz niza razloga, pa i zbog konfiguracije zemljišta, nije bilo mogućnosti da se, osim Beograda, Smedereva, Niša i, donekle Pirota, razvije još neko znatnije zanatsko središte. A za prodor istočnjačkih i kulturnih uticaja Carigradskim drumom u Srbiju, može se reći da su se ti uticaji osećali uglavnom u većim mestima, gde je bilo muslimanskog stanovništva, pa se stiče uti- sak da se šarolika reka istočnjačkog života koja je tekla ovim drumom nije izlivala iz svog korita. Puto- piscima na prolazu kroz Srbiju pada u oči pusta i obezluđena zemlja, utoliko više što na njoj raspo- znaju tragove nekadašnje obrađenosti. Kasnije, u XVII veku, dobiće ova slika još tamnije boje.

Nakon mira u Jedrenu (1829), Carigradski drum je smatran neutralnim zemljištem. U novije vreme biće i glavni cilj poslednjih ratnih imperijalističkih poduhva- ta Nemačkog carstva Vilhelma II, u Prvom, i Hitlera, u Drugom svetskom ratu.

Sada je u toku izgradnja Koridora 10 (Salzburg - Solun). Reč je o jednoj od panevropskih saobraćajnih arterija sa 4 kraka, od kojih jedan ide od Niša, preko Pirota, Dimitrovgrada i Sofije, za Istanbul.

Literatura:

- Konstantin Jireček, *Vojna cesta od Beograda za Carigrad*, Zbornik Konstantina Jirečeka, 1, SAN, Beograd, 1953.  
Olga Zirojević, *Carigradski drum od Beograda do Sofije (1459-1683)*, Zbornik Istorijskog muzeja Srbije 7, Beograd, 1970.  
*Carigradski put (drum)*, Enciklopedija Jugoslavije, 1, Zagreb, 1980).

**IZVINJENJE REDAKCIJE: U prošlom broju Helsinške povelje, fusnote uz tekst autorke Olge Zirojević „Oko posebnosti Bošnjaka”, tehničkom omaškom, objavljene su na prethodnoj stranici, uz tekst Ivana Mrdena „U Milice duge trepavice...” Izvinjavamo se autorima i čitaocima.**

## Sloboda mišljenja

PIŠE: A. MEDISON

Evo, jedne izjave našeg premijera, a zatim kratak komentar:

*Srbija ne sme biti poligon sa takozvanim pravom na slobodno mišljenje kojim se izaziva nezadovoljstvo ljudi - prenosi Politika Dačićevu izjavu - jer u tom slučaju to nije pravo na slobodno mišljenje, već direktna provokacija koja može da destabilizuje odnose u jednoj zemlji ili čitavom regionu.*

Prvo, pravo na slobodno mišljenje nije takozvano pravo, nego jedno od fundamentalnih ljudskih prava i sloboda. Svaki pojedinac ima pravo da slobodno iznosi svoje mišljenje o svim stvarima koje ga se tiču - o Paradi ponosa, izložbi *Ecce homo*, apelu patrijarha, filmu *Nevinost nuslimana*, Zukorličevoj fetvi, knjigama, izjavama političara i svemu drugom.

Drugo, pošto će o istim stvarima pojedinci imati različita mišljenja, sa nekima od njih se nećemo složiti. Štaviše, smatraćemo ih glupim, uvredljivim i šokantnim. Da li zbog toga slobodu mišljenja treba da nazivamo takozvanom? Naravno, da ne! Sloboda samo za one koji iznose politički korektne stavove nije nikakva sloboda, ako ne podrazumeva i pravo homofoba i rasista da iznose vlastita mišljenja.

Treće, sloboda mišljenja uvek uznemirava, provocira i destabilizuje predrasudna mišljenja, dogmatiste, autoritete, rigidne konzervativce, klerikalne fundamentaliste... Svi oni u slobodi mišljenja vide prestup i uvod u anarhiju. Svuda tamo gde treba da ponude argument oni poturaju fina moralna osećanja, pozivaju se na dominantnu većinu i traže zabrane. Umesto da bude neutralna u izboru dobrog načina života, država, po njima, treba da nameće onaj način života za koji većina smatra da je dobar, ispravan, prirodan, normalan i bogougodan.

Meni se, recimo, ne dopada mišljenje patrijarha o homoseksualizmu (bolest, anomalija, devijacija) i Paradi ponosa (Parada srama). Smatram takva i slična mišljenja primitivnim, glupim, punim predrasuda i ne pada mi na pamet da se obratim policiji misli i zahtevam od Poverenice za zaštitu ravnopravnosti da reaguje i demonstrira doslednost. Patrijarh ima pravo, kao uostalom i svaki građanin u ovoj zemlji, da iznosi svoje i mišljenje svog udruženja o bilo kojoj stvari, ma kako da mi se njegova argumentacija činila nesuvislom.

Jednostavno, ako podržavate slobodu govora ne možete očekivati da će građani, ministri i crkveni velikodostojnici, izgovarati sentence. Često ćete čuti minus inteligentne stvari, ali to je cena koju treba platiti da bi se u društvu uživala sloboda mišljenja.

## Gledajući TV Kalendar na HRT-1

PIŠE: RADE VUKOSAV

Hrvatska televizija (HRT-1), poslije Vijesti u 12 h i oko 16.45 h, emitira zanimljivu informativnu emisiju iz historije/povijesti, naslovljenu sa *TV kalendar*, u kojoj prikazuje važne događaje koji su se toga datuma dogodili u svijetu i u Hrvatskoj. Ovu zanimljivu, znanstvenu i obrazovnu emisiju gotovo nikad ne propuštam. *Historia (est) magistra vitae*, kako kaže stara latinska poslovice. E, kad bismo je poštovali, ne bi nam se često ponavljala i katastrofalno svetila.

Bez obzira na kvalitetno prikazivanje TV kalendara imam i poneke zamjerke. U samoj špici, u najavi TV kalendara, nema niti jedne hrvatske ni jugoslavenske ličnosti iz antifašističkog rata 1941-1945.

godine, niti nekog prigodnog znamenja te borbe.

Još, u dijelu TV kalendara, *Ukratko*, bilo bi poželjno da svaki prikaz bude, za koju sekundu produžen. Brzo se prikazi „ispucavaju“, a gledatelj treba osmotriti svaku ličnost, događaj i vrijeme kad je to bilo ili se dešavalo, naučiti i procijeniti.

Zar treba zaboraviti velike ljude i anifašističke borce zaslužne za pobjedu nad nacizmom i fašizmom u Drugom svjetskom ratu? Ako u Hrvatskoj ima još antikomunista, klerikalaca i profašista, a ima ih isto kao i u Srbiji, BiH, Sloveniji... koji ne mogu gledati partizane, Tita, Ivana Gošnjaka, Jakova Blaževića i što ti ja znam koga još, zar treba biti po njihovom. Ima Hrvatska zaslužnog pjesnika i partizanskoga borca Vladimira Nazora. Ili, što u špici ne bi bilo Tita, državnika, koga je svijet cijenio i za čije vladavine smo bili najsigurniji, najnapredniji kao nikad u našoj povijesti. Mogao bi, u špici TV kalendara, biti makar njegov lik jer, da nije bilo Titovih partizana Hrvatska bi, pod Pavelićem, kraj Drugog svjetskog rata, isto kao i Srbija pod Nedićem, dočekala na gubitničkoj strani, a ovako su, na sreću, zaslužno i slavno i Hrvatska i Srbija, i drugi bili na pobjedničkoj, zahvaljujući velikim ljudima koji su podigli ustanke, vodili rat i uz velike žrtve pobijedili. To je jedno, a drugo je, što je važno za Hrvatsku to što su partizani Hrvatskoj proširili granice, povrativši joj Istru, Rijeku, Zadar, te otoke Cres, Lošinj, Lastovo i druge. Po Paveliću bi Mađarska dobila Baranju i Međimurje, a Italija,

osim ranije navedenih teritorija i gradova, još i dio Gorskog kotara, dio dalmatinske obale i više jadranskih otoka. Paveliću su Hitler i Musolioni, za uzvrat, dali Bosnu i Hercegovinu (BiH) da u njoj krvari. Većina naroda BiH nikad nije priznala Pavelićevu ustašku vlast u Bosni. Tamo su pretežno tijekom rata vladali Titovi partizani. Partizani su imali vlast i tamo gdje ponekad, privremeno nisu bili vojno nazočni, i to preko narodnih odbora u svakom naseljenom mjestu. Poslije gubitka Užičke Republike, u BiH su partizani borbom stvorili slobodne teritorije, kao i u Hrvatskoj. Pavelićeve ustaše, nacistički i rasiistički zadojeni i kao ratni zločinci su najcrnja sramota za Hrvatsku, a mogli ostati samo zahvaljujući jakoj podršci okupatora. Većini Hrvata su se ustaše toliko bili ogadili da su Hrvati pristupali partizanima u tolikom broju da su, u samoj Hrvatskoj, partizani višestruko brojno nadmašili ustaše. Podsjetimo da su hrvatski partizani stvorili i formirali partizansku ratnu mornaricu, te prelijetanjem hrvatskih pilota na partizanski teritorij, začeli i razvili partizansko ratno zrakoplovstvo, što je bio veliki doprinos u stvaranju više rodova u armiji Narodono-oslobodilačke vojske, koja se borila na strani pobjedničke antihitlerovske koalicije. Na kraju rata, ostatak pobjeđenih ustaša sa Pavelićem, nedićevci, ljotićevci i dio četnika Draže Mihailovića su, u strahu bježali sa Nijemcima na Zapad. Dogodilo se da su partizani, bez suđenja, što je za osudu, nakon Blajburg (Bleiburg), u Sloveniji poubijali ustaše i, nažalost, među njima i civile. Tuđman je preuveličao njihov broj, slično preuveličanom broju ubijenih žrtava u ustaškim logorima Jasenovac, Gradiška, Jadovno i drugima. Jedni optužuju za Blajbug, a prešutkuju Jasenovac, dok drugi čine obratno. Ovo uveličavanje broja žrtava povećava i međusobnu mržnju i nepovjerenje, trujući međusobne odnose. Da je bilo političke volje i objektivnosti, mogao se, na obadvije strane utvrditi približno točan broj žrtava. „Jasenovac se dogodio prije Blajburga“ - kaže Stipe Mesić, što je točno. Mnogi od njih su, prije Blajburga, „zaradili“ kaznu, ali ne ovako nego pred sudom.

Veliki povijesni skok Hrvatskoj su donijeli upravo partizani. Od *Pacta konventae* 1102. godine je Hrvatska, prvi put, najpre ZAVNOH, a nakon toga i oslobođenjem zemlje, ustvari, postala republikom

sa Saborom, predsjednikom Republike, vladom, sudovima, tj. izborila je posebnu zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast u zajedničkoj jugoslavenskoj federaciji, u kojoj smo u svemu naglo stvaralački napredovali. Iako je bilo i nedostataka, bilo je to vrijeme kad se radilo i gradilo, kada smo sigurno i mirno mogli spavati pored ceste. Krajem osamdesetih, i u devedesetim godinama XX stoljeća, naci političari krvoprolicima počeli su stvarati svoje naci-države sa proširenim granicama. Prikazujući borbe i stradanja u Domovinskom ratu u Hrvatskoj, u TV kalendaru svoje protivničke, agresore, naslovljavaju sa „JNA“, „Jugovojska“ i slično, što tada nije bila istina, jer čim su generali bivše JNA prešli Miloševiću - nije tu više bilo niti JNA ni „Jugovojske“. Milošević i generali su tu prigrabljenu zajedničku vojsku i oružje, podijelili na tri vojske: Vojsku kvazi Republike Srpske Krajine (Martiću), Vojsku Republike Srpske u BiH (Karadžiću) i Vojsku takozvane Savezne Republike Jugoslavije, fingirajući pred međunarodnom zajednicom da oni brane Jugoslaviju. Milošević je, regularnoj vojsci i u BiH i u Hrvatskoj pridodavao i dobro opremljene početničene paravojne postrojbe, koje bi, da je to bila stvarna JNA, bile onemogućene i uništene. Za veliko čudo, Milošević i Tuđman su se, u Karađorđevu, dogovorili o međusobnoj podjeli BiH. Odista je to bio čudan rat za treću teritoriju (BiH), kada se međusobni ratni protivnici, Milošević i Tuđman, dogovaraju o trećoj žrtvi, pod izgovorima da svaki od njih tamo „brani svoj narod“. Jeste da je Hrvatska tada, na svojoj teritoriji vodila obrambeni rat, ali je u BiH bila agresor. Milošević i Tuđman su, Dejtonskim (Dayton) sporazumom, prvi put u tisućljetnoj povijesti, BiH podijeli je na dva entiteta. Time je BiH postala čudan politički subjektivitet u kome „Bremzeri“, u Banja Luci i Mostaru, bremzaju/koče svaku državnu djelatnost te čudne dejtonske tvorevine, koja je i ekonomski i politički nedjelotvorna i upravo zbog toga nazaduje. BiH je žrtva, kako dvoje agresora, tako i međunarodne zajednice koja je Bosnu ojadila u Dejtonu tim zavisničkim sporazumom za koju garantiraju upravo agresori na BiH, Srbija i Hrvatska, oni koji su Bosnu i Hercegovinu ubijali.

Tvrđnja da se „u obranbenom ratu ne mogu vršiti zločini“ je ništavna. Sve su zaraćene strane u ovom sramnom ratu, kako agresori tako i branitelji, vršile ratne zločine, neke više, neke manje, pa neka svatko odgovara po svome učinku.

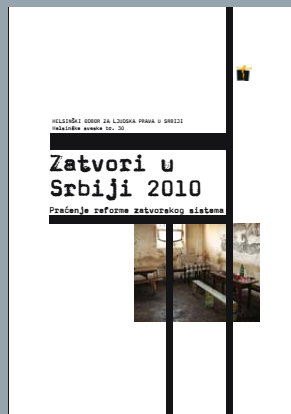
## HELSINŠKE SVESKE



28. Sandžak:  
Identitet u procepu  
starog i novog



29. Sandžak i evropska  
perspektiva



30. Zatvori  
u Srbiji 2010

# da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

## SVEDOČANSTVA

21. *Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa*
22. *Srebrenica - od poricanja do priznanja*
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. *Dubrovnik: "Rat za mir"*
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. *Kovanje antijugoslovenske zavere I i II*
27. *Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta*
28. Želimir Bojović, *Izricanje istine* (pdf izdanje)
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. *Vukovarska tragedija 1991 I i II*
32. *Snaga lične odgovornosti*
33. *Rat u brojkama*
34. *Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, *Verna svojoj profesiji*



## OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priredila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*